

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BETİMLEYİCİ METİNLERİN DİLSEL ÖZELLİKLERİ
VE BU TÜR METİNLER YOLUYLA SÖZCÜK
ÖĞRETİMİ**

Funda UZDU

Danışman

Prof. Dr. V. Doğan GÜNAY

İZMİR

2008

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Betimleyici Metinlerin Dilsel Özellikleri ve Bu Tür Metinler Yoluyla Sözcük Öğretimi” adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, onurumla onaylarım.

20/06/2008

Funda Uzdu

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma, j¼rimiz tarafından Yabancı Dil Olarak

Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı

Bilim Dalında

Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ruza Filizok

¼ye : Prof. Dr. V. Doğan G¼nay

¼ye : Yrd. Dođ. Dr. G¼nel S¼nkata

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2008

Prof. Dr. Sedef GİDENER
Enstit¼ M¼d¼r¼

T.C YÜKSEKÖĞRETİM KURULU TEZ MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No **313841**
Yazar Adı / Soyadı Funda Uzdu
Uyruğu / T.C.Kimlik No T.C. 40795075074
Telefon / Cep Telefonu / e-Posta 05058685325 fundauzdu@gmail.com
Tezin Dili Türkçe
Tezin Özgün Adı Betimleyici Metinlerin Dilsel Özellikleri ve Bu Tür metinler Yoluyla
Sözcük Öğretimi
Tezin Tercümesi Linguistic Feature of the Descriptive Text and Teaching
Vocabulary by This Type of Text
Konu Başlıkları Eğitim ve Öğretim
Dilbilim
Üniversite Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm
Tez Türü Yüksek Lisans
Yılı 2008
Sayfa - - -,126
Tez Danışmanları Prof. Dr. V. Doğan Günay
Dizin Terimleri Yabancı dil öğretimi=Foreign language learning
Metin=Text
Metin sınıflandırma=Text categorization
İletişimsel dil öğretimi=Communicative language teaching
Tasvir=Description
Önerilen Dizin Terimleri
Kısıtlama / Kısıt Süresi Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilinenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda tamamen veya kısmen çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimize ilgili fikri mülkiyet haklarımız saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

15.07.2008

İmza:.....

Yazdır

TEŞEKKÜR

Lisans öğrenimim ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bilimsel ve psikolojik desteğini benden hiç esirgemeyen, beni bu çalışmaya yönlendiren, her zaman örnek alacağım değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. V. Doğan Günay'a çok teşekkür ediyorum.

Sevgili arkadaşım Betül Sülüőođlu'na çalışmam boyunca verdiği destek için teşekkür ediyorum.

Sevgi ve destekleriyle beni her zaman yüreklendiren, bu çalışmayı yapabilmem için gerekli olan çalışma ortamını ve imkânlarını bana sağlayan anneme, babama ve İslam Yıldız'a sonsuz teşekkürler ediyorum.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
I. GİRİŞ.....	1
1. 1. Problem Durumu	1
1. 2. Amaç ve Önem.....	3
1. 3. Problem Tümcesi	3
1. 4. Alt Problemler	4
1. 5. Sayılılar	4
1. 6. Sınırlılıklar	5
1. 7. Tanımlar	6
II. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	7
III. KURAMSAL ÇERÇEVE	9
3. 1. Metin Kavramı ve Metinlerin Genel Sınıflandırılması	9
3. 2. Betimleyici Metinler	16
3. 2. 1. Betimlemenin Tarihsel Gelişimine Bir Bakış	18
3. 2. 1. 1. Sözbilimde Betimleme	18
3. 2. 1. 2. Şiirde Betimleme	18
3. 2. 1. 3. Bilimde Betimleme	19
3. 2. 1. 4. Yazında Betimleme	20
3. 2. 2. Betimleme Nesneleri	21
3. 2. 2. 1. Nesne	22
3. 2. 2. 2. Kişi	24
3. 2. 2. 3. Varlık	26
3. 2. 2. 4. Uzam (Yer).....	27
3. 2. 3. Betimleme Yöntemleri	33
3. 2. 3. 1. Konu Ağı	33
3. 2. 3. 2. Liste	34
3. 2. 3. 3. Değişkenlerarası İlişki Tablosu	35
3. 2. 3. 4. Sıralıdüzen	36
3. 2. 4. Betimlemenin İşlevleri	39
3. 2. 4. 1. Bilgi Verme (Açıklama) İşlevi	40
3. 2. 4. 2. Anlatma İşlevi	42
3. 2. 4. 3. İkna Etme ya da Gerçeği Yansıtma İşlevi	43
3. 2. 5. Betimlemede Kullanılan Anlam Olguları	45
3. 2. 5. 1. Benzetme	46
3. 2. 5. 2. Kapsamlayış	48
3. 2. 5. 3. Eğretileme	50
3. 2. 5. 4. Kişileştirme	54
3. 2. 5. 5. Abartma	55
3. 2. 6. Betimleyici Metinlerde Kullanılan Dilsel Yapılar	56
3. 2. 6. 1. Ad Tümceleri	57
3. 2. 6. 2. Adlandırma	58
3. 2. 6. 3. Niteleme Sıfatları	59

3. 2. 6. 4. Yer Belirteçleri.....	66
3. 2. 6. 5. Eksiltili Tümceler.....	68
3. 2. 6. 6. İkilemeler	69
3. 2. 6. 7. Betimleyici Metinlerin Dilbilgisel Zamanı	71
3. 2. 7. Betimleyici	72
3. 2. 7. 1. Betimleyicinin Bakış Açısı	73
3. 2. 7. 1. 1. Nesnel Betimleme	73
3. 2. 7. 1. 2. Öznel Betimleme.....	74
3. 2. 7. 2. Betimlenenin ve Betimleyicinin Devinimleri	75
3. 2. 7. 2. 1. Betimlenenin Devinimi	75
3. 2. 7. 2. 2. Betimleyicinin Devinimi.....	76
IV. BULGULAR VE YORUMLAR	79
4. 1. Yabancı Dil Öğretiminde Metin Kullanımı	79
4. 1. 1. Yabancı Dil Öğretiminde Metin Seçimi	85
4. 1. 2. Yabancı Dil Öğretiminde Özgün Metin Kullanımı.....	89
4. 1. 3. Yabancı Dil Öğretiminde Betimleyici Metinlerin Kullanımı	92
4. 2. İletişimsel Yaklaşım.....	95
4. 2. 1. İletişimsel Yaklaşımında Öğretmen ve Öğrenci	97
4. 2. 2. İletişimsel Yaklaşımında Öğretim Etkinlikleri, Kullanılan Malzeme ve Teknikler	98
4. 2. 3. İletişimsel Yaklaşımında Metin Kullanımı	101
4. 2. 4. İletişimsel Yaklaşımında Betimleyici Metin Kullanımı.....	102
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	105
KAYNAKÇA	107
A. SÖZLÜKLER	107
B. KİTAPLAR	107
C. MAKALELER	109
D. İNTERNET KAYNAKÇASI.....	110
E. ÖRNEKLERİN KAYNAKÇASI	111
1. EK	113
2.EK	116
3.EK	119
4.EK	123
5. EK	124

ŞEKİL LİSTESİ

1. Şekil	Roman Jakobson'un İletişim Çizgesi	14
2. Şekil	Konu Ağı	34
3. Şekil	Liste	35
4. Şekil	Değişkenlerarası İlişki Tablosu	36
5. Şekil	Sıralıdüzen	37
6. Şekil	Kapsamlayış ile İlgili Anlamsal Özellikler	50
7. Şekil	Adlandırma İlişkisi	59
8.Şekil	Üç Boyutlu Dilbilgisi Şeması	98

TABLO LİSTESİ

1. Tablo	Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Hazırlanan Kitaplardaki Metinlerin Tiplere Göre Dağılımı	2
2. Tablo	Avrupa Dil Portfolyosu "Küresel Ölçek"	5
3. Tablo	Metinlerin Tür, Tip ve İletişim İşlevi Açısından Sınıflandırılması	15
4. Tablo	İmgeyi Oluşturan Öğeler	17
5. Tablo	Betitleme Nesnelерinin Özellikleri	22
6. Tablo	Kişinin Fiziksel Özellikleri	24
7. Tablo	Betitleme Ölçütleri ve Yöntemleri	38
8. Tablo	Demircan'a Göre Dil Öğretimindeki Metinler	83
9. Tablo	Dil Öğretiminde Kullanılan Metinler	96

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, betimleyici metinleri ayrıntılı olarak incelemek, betimleyici metinlerin dilsel özelliklerini belirleyerek yabancılara Türkçe öğretimine yönelik sözcük öğretimi alanında malzeme hazırlamaktır. Bu amaç doğrultusunda betimleyici metinlerin içerdikleri dilsel yapılar incelenmiş ve betimlemenin işlevi, yöntemi ve diğer özellikleri kapsamlı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine betimleyici metinleri kullanarak malzeme hazırlayabilmek için yabancı dil öğretiminde metin seçimi ve metin kullanımı konuları ele alınarak değerlendirilmiştir. Uygulamaların belirli bir yaklaşım çerçevesinde gelişmesi için iletişimsel yaklaşım genel özellikleriyle sunulduktan sonra bu yaklaşımda metin kullanımına ve sözcük öğretiminin nasıl ele alındığına değinilmiştir.

Betimleyici metinlerin içerdiği dilsel yapıların incelenmesi sonucunda şu yapıları yoğun olarak kullandıkları belirlenmiştir: Niteleme sıfatları, yer belirten sözcükler, ad tümceleri, eksiltili tümceler ve ikilemeler. Bu yapılardan sözcük öğretimine uygun görülen niteleme sıfatlarına ve yer belirten sözcüklere ve betimleme nesnesinin kendi sözcüksel alanına yönelik, yabancı dil öğretiminde metin kullanım ölçütleri göz önünde bulundurularak ve iletişimsel yaklaşımın kullandığı teknikler kullanılarak malzemeler geliştirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyse the descriptive texts in a detailed way and to provide some materials in teaching words to foreigners who learn Turkish by identifying the linguistic characteristics of the descriptive texts. For this purpose, the linguistic structures have been scrutinised, and the function of description its method and other characteristics have been comprehensively tried to analyse.

In order to provide materials by using descriptive texts in teaching Turkish as a foreign language, the selection of a text and the usage of a text in teaching a foreign language have been gauged. After proposing communicative approach in a general sense to proceed the approaches in a methodical way, how to use a text and how to teach words in this approach have been explained.

As a result of the analysis of the linguistic structures in descriptive texts, the following structures have been identified to exist mostly: qualifying adjectives, place words, noun clauses, reduced clauses and reduplications. Some materials from these structures which are directed to the qualifying adjectives, place words and the word sphere of the descriptive object itself which are appropriate in teaching words have been tried to develop by employing the techniques which are used by communicative technique taking the assessments of the texts in foreign language teaching into consideration.

Türkçe Dersleri									
Beginner's Turkish	-	-	31	-	-	2	-	-	33
Yabancılar İçin Türkçe	20	3	12	10	-	9	-	-	54
Türkçe Öğrenelim	40	19	125	10	2	24	-	-	220
Gökkuşuğu	3	6	22	-	-	1	-	-	32
Yabancılar İçin Türkçe(Tömer)	13	35	10	3	17	26	-	-	104
Elementary Turkish	6	38	99	-	2	17	2	2	166
TOPLAM	130	215	558	34	73	161	3	14	1188

1. Tablo: Yabancılar Türkçe Öğretimi Üzerine Hazırlanan Kitaplardaki Metinlerin Tiplere Göre Dağılımı

Görüldüğü gibi betimleyici metinlerin yabancı dil olarak Türkçe öğretimindeki kullanım düzeyi yüksektir. Ancak bu metinlerin malzeme olarak kullanımlarında, genellikle okuma ve anlama becerilerine göre düzenlendiği görülür. Metinlerin sadece okuma anlama etkinliklerinde kullanılıp, söz konusu dilsel yapıların ve sözcüklerin öğretimi olunca, yalnızca tümcelerin kullanılmasının, bağlam ve bütünlük bakımından eksiklik yaratacağı ortadadır. Bu nedenle metinlerin işlevsel olarak kullanımı dil öğretimi bakımından daha yararlıdır. Ayrıca her metin tipinin kendine özgü bir dilsel yapısı vardır ve bu dilsel yapının öğretiminde o metin tipinin seçilmesi gereklidir. Bu yolla öğrenci hem dilsel yapıyı hem metin tipini hem de metnin anlamsal yapısını kavrayabilecektir.

Çalışmamızda bu durumdan yola çıkarak yabancılar Türkçe öğretiminde kullanılacak olan betimleyici metinlerin dilsel yapılarını, betimlemenin nesnelere, yöntemlerini, işlevlerini, anlam olgularını, inceleyerek betimleyici hakkında bilgi vereceğiz. Bu bilgilerden önce betimlemenin metinde kullanımı ile ilgili tarihsel gelişimini kısaca belirterek betimlemenin farklı anlatımlardaki kullanım özelliklerine değineceğiz.

Devamında yabancı dil öğretiminde metin kullanımı ve iletişimsel yaklaşımdan ve sözcük öğretiminden kısaca söz ederek bazı yapıların ve sözcük gruplarının öğretimine yönelik malzeme hazırlamaya çalışacağız.

1. 2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın iki amacı vardır. Birincisi betimlemenin anlatımsal ve yazımsal özelliklerini ortaya koymaktır. İkinci amacı da bu bilgilere bağlı olarak betimleyici metinleri ayrıntılı olarak incelemek, betimleyici metinlerin dilsel özelliklerini belirleyerek yabancılara Türkçe öğretimine yönelik malzeme hazırlamaktır.

Bu amaçlar göz önünde bulundurularak şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1. Metin kavramı nedir ve metinler nasıl sınıflandırılır?
2. Betimlemenin tarihsel gelişimi nasıldır?
3. Betimleme nesnelere, yöntemleri, betimlemenin işlevleri, kullandığı anlam olguları ve içerdiği dilsel yapılar nelerdir?
4. Betimleyicinin betimlemeye nasıl bir etkisi vardır?
5. İletişimsel yaklaşımla dil öğretimi nasıl gerçekleşir?
6. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde betimleyici metinler sözcük öğretiminde nasıl kullanılabilir?

Bu çalışmanın önemi iki bölümde ele alınabilir: Betimleme ve betimleyici metinler alanında ülkemizde yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Öncelikle, çalışmamızın bu alanda bir boşluğu doldurması umulmaktadır. İkinci önemi ise, yabancılara Türkçe öğretiminde, betimleyici metinlerin nasıl daha işlevsel olarak kullanılabileceğini açıklıyor olmasıdır.

1. 3. Problem Tümcəsi

Betimleyici metinlerin temel özellikleri nelerdir ve yabancılara Türkçe öğretiminde bu metinler nasıl kullanılabilir?

1. 4. Alt Problemler

Yukarıda belirtilen genel problemin alt problemleri olarak şunlar sıralanabilir:

1. Yabancı dil öğretiminde metin kullanımını ve seçimi nasıl yapılmalıdır?
2. Yabancı dil öğretiminde iletişimsel yaklaşımın temel özellikleri ve metin kullanım ilkeleri nelerdir?
3. İletişimsel yaklaşıma göre betimleyici metinler dil öğretiminde nasıl kullanılır?
4. Betimleyici metinlerle sözcük öğretimi nasıl yapılabilir?

1. 5. Sayıtlar

Bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik hazırlana malzemelerin uygulanacağı sınıflar ve öğrenci düzeyleri konusunda bazı varsayımlarda bulunulmuştur. Öğrencilerin yetişkin olduğu ve dil düzeylerinin de Avrupa Dil Portfolyosunda belirtilen düzeylerden A1, A2 ve B1 düzeylerinde olduğu varsayılmıştır.

Temel Kullanıcı	A1	Konuştugu kişilerin yavaş ve anlaşılır bir şekilde konuşması ve yardıma hazır olması halinde basit düzeyde iletişim kurabilir. Kendini ya da başkalarını tanıtabilir, bu bağlamda, nerede oturduğu, kimleri tanıdığı, sahip oldukları ve benzeri temel sorular yoluyla iletişim kurabilir.
	A2	Somut gereksinimlerini karşılayabilmek adına bilinen, günlük ifadeleri ve çok temel deyimleri anlayabilir ve kullanabilir. Basit bir dil kullanarak kendi özgeçmişi ve yakın çevresi hakkında bilgi verebilir ve anlık gereksinimleri karşılayabilir. Bildiği, alışılmış konularda doğrudan bilgi alışverişinde bulunarak basit düzeyde iletişim kurabilir.
Bağımsız Kullanıcı	B1	Kişisel, aile, alışveriş, iş ve yakın çevre ile ilgili konularda çok sık kullanılan temel deyimleri ve cümleleri anlayabilir. Yaşadığı olayları ve deneyimlerini aktarabilir; düşlerinden, umutlarından ve isteklerinden söz edebilir, görüşlerini ve planlarını kısaca nedenleriyle ortaya koyabilir.
	B2	Kişisel ilgi alanları doğrultusunda ya da bildiği konularda, basit, ancak fikirler arası bağlantıların oluşturulmuş olduğu metinler yoluyla kendini ifade edebilir. Seyahatlerde, dilin konuşulduğu yerlerde karşılaşılabilecek çoğu durumların üstesinden gelebilir. Günlük yaşamda, işte ya da okulda, sık karşılaştığı ve tanıdık olduğu konulara dayalı yazılı ve sözlü ifadeleri ana hatlarıyla anlayabilir.
	B2	Farklı konularda, ayrıntılı ve anlaşılır bir şekilde kendini ifade

	edebilir ve bir konunun olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koyarak kendi bakış açısını yansıtabilir. Çok zorlanmadan, belli ölçüde doğal ve akıcı bir dil kullanarak anadilde konuşan birisiyle iletişim kurabilir. Soyut ve somut konulara dayalı karmaşık metinlerin ana fikrini anlayabilir, kendi uzmanlık alanı olan konularda teknik tartışmalar yürütebilir. Karmaşık konularda, bağlantıların ve ilişkilerin açıkça ortaya konduğu, iyi yapılandırılmış, ayrıntılar içeren metinler yoluyla kendini akıcı bir şekilde ifade edebilir.
Yetkin Kullanıcı	C1 Dili akademik ve mesleki amaçlar için ve günlük yaşamda esnek ve etkili bir şekilde kullanabilir. Gereksinim duyduğu ifadeleri fazla zorlanmadan bularak kendini doğal ve akıcı bir şekilde ifade edebilir. Farklı yapıya sahip uzun ve karmaşık metinleri anlayabilir ve bu metinlerdeki dolaylı anlatımları ve imaları fark edebilir. Akıcı bir dil kullanarak kendini tam anlamıyla ifade edebilir. Karmaşık durumlarda bile kendini ifade ederken ince anlam farklarından yararlanabilir.
	C2 Farklı yazılı ya da sözlü kaynaklardan edindiği bilgiyi özetleyebilir, bu kaynaklara dayalı olarak bir tartışmayı yapılandırabilir, akıcı ve doğal bir anlatım ile sunabilir. Duyduğu ve okuduğu her şeyi kolayca anlayabilir.

2. Tablo: Avrupa Dil Portfolyosu' nda 6 dil düzeyi (A1,A2,B1,B2,C1,C2) bulunmaktadır.

(Kaynak: <http://adp.meb.gov.tr>, son ulaşım: 29 Mayıs 2008)

Ayrıca betimleme ile ilgili verilen bilgilerin malzemeleri hazırlamak için yeterli olduğu varsayılmıştır.

1. 6. Sınırlılıklar

Çalışmamızda, betimleyici metinlerin, dil öğretiminde kullanılacak özellikleri ön plana çıkarılmak istenildiğinden, yalnızca alıcıya dönük işlevleri konu edilerek diğer işlevleri göz ardı edilmiştir.

Ayrıca hazırlanan malzemelerde bütün dilsel yapılara yönelik malzeme hazırlanmamış, seçilen betimleyici metinlerde en sık karşımıza çıkan sözcüklerin ve sözcük gruplarının öğretimine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

1. 7. Tanımlar

Çalışmamızda en sık kullanılan terimler ve tanımları şöyledir.

Metin: “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst” (TDK, 2005: 1382). “Anlamsal ve anlatımsal bütünlük taşıyan bir tümce, bir paragraf ya da kitabın herhangi bir bölümü” (İşeri,1996: 14). “Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür. Kısaca metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir” (Günay, 2007b:44). “Kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün” (Onursal,2003:126)

Betimleme: “Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir” (TDK: 2005: 252).“Betimleme bir yer, bir nesne ya da varlığın özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verir” (Kıran ve Kıran, 2000:18). “Okuyucunun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi (betimce), ya da nesne) ayrıntılı olarak tanımlama, sergileme” (Günay, 2007b: 240).

II. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Yabancı dil öğretiminde metinler her zaman kullanılmıştır. Ancak dil öğretiminde kullanılan metin tipleri uzun süredir tartışılmaktadır. Metinlerin seçimiyle ilgili genel ilke değişik tipte metinlerden yararlanma olarak belirtilir. Ülkemizde metin kavramının ne olduğu, özellikleri, yabancı dil sınıflarında nasıl kullanılacağı ile ilgili olarak yeterli sayıda kaynak bulunabilir. Ancak metinlerin sınıflandırılması ve farklı metinlerin özelliklerini belirten kaynaklar oldukça sınırlıdır. Örneğin bu çalışma sırasında gördük ki, yalnızca betimleyici metinlerin özelliklerini ele alan bir kaynak yoktur. Metin türlerinin ya da tiplerinin içinde betimleyici metinlerin ele alındığı kaynaklar vardır.

Çalışmamızın bu bölümünde, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metin kullanımı ve betimleyici metinler konusunda yapılan yayın ve araştırmaları belirteceğiz.

Dilek (1995) **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Özgün Metinlerle Çalışma Yolları** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metin kullanımına, metin seçimine yönelik belirlemelerde bulunarak özgün metinlerin kullanımına yönelik malzemeler oluşturmuştur.

Dilidüzgün (1995) **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazınsal Metinler** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, yazınsal metinlerin yabancılara Türkçe öğretiminde nasıl kullanılabileceğini örnek kitaplar üzerinde incelemeler yaparak ortaya koymuş ve örnek uygulama çalışmaları da yapmıştır.

Aygüneş (2007) **Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Okuma Becerisini Geliştirme Yolları** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi üzerine hazırlanan kitapların okuma becerilerine ilişkin

bölümlerini değerlendirmiş ve bu değerlendirmeler ışığında örnek okuma üniteleri sunmuştur. Bu değerlendirmeleri yaparken okuma metinlerini tip ve tür bakımından incelemiştir.

Günay (2007b) **Metin Bilgisi** adlı kitabında “Betimleyici Metinleri” ayrıntılı olarak örnek metinler ışığında incelemiştir.

Kıran ve Kıran (2007) **Yazınsal Okuma Süreçleri** adlı kitabında betimlemeyi ve betimleyici metinleri yazınsal metinler çerçevesinde inceleyerek yazında betimleme konusunu aydınlatmışlardır.

III. KURAMSAL ÇERÇEVE

3. 1. Metin Kavramı ve Metinlerin Genel Sınıflandırılması

Metin kavramı üzerine çeşitli bakış açılarına göre yapılmış pek çok açıklama bulunmaktadır. Bu açıklamaların bazılarını belirterek metin kavramı, metin tipleri/türleri, metin tonu ile ilgili yapılan sınıflandırmalara değineceğiz.

Metin kavramının sözlükteki tanımına baktığımızda şöyle bir tanımı görürüz: “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst” (TDK, 2005: 1382). Tanımda metin kelimeler bütünü olarak ele alınarak kelimelerin arasında bulunan bağlara dikkat çekilmiştir.

Günlük yaşamda, metin sözcüğünden anlaşılan “birden çok tümceden oluşan yazılı dilsel birimlerdir” (Şenöz, 2005:20). Günlük dilde kullanılan tanımda ortaya çıkan, metnin tümcelerden oluşmuş olduğudur.

Ayrı bir tanımda ise İşeri metni “anlamsal ve anlatımsal bütünlük taşıyan bir tümce, bir paragraf ya da kitabın herhangi bir bölümü olarak” (1996: 14) açıklar. Bu tanımda ise metnin anlamsal bütünlüğü dikkate alınarak metnin bir tümceden bir kitabın bölümüne kadar olabileceği belirtilmiştir.

Metin kavramının batı dillerindeki karşılığına baktığımızda İngilizce *text*, Fransızca *texte* sözcüklerini görürüz. Bu sözcüklerin kökeni ile ilgili olarak Onursal (2003:121) metin kavramının Fransızcadaki “*texte*” ya da İngilizcedeki “*text*” karşılıklarının kökeninde Latince “kumaş” anlamına gelen *textus* sözcüğünün yer aldığını; kumaşın ipliklerle dokunarak bir bütün oluşturması gibi, metnin de kendisini oluşturan öğelerin birbirlerine aşama aşama eklenerek bir “dokuma” süreci sonrasında ortaya çıktığını belirtmiştir.

Günay, metin kavramını belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü olarak tanımlar (2007b:44) ve ekler: Kısaca metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir. Burada, metnin iletişim kurmada kullanılan dilsel göstergelerle oluşturulmuş kapalı dilsel bir bütün yapı olduğu ortaya konmuştur.

Tümceler dizisinin bir metin oluşturabilmesi için gerekli olan bazı ölçütler vardır. Onursal (2003:126) metin kavramını, kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine *bağdaşıklık*¹ ve *tutarlılık* ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda da belirtildiği gibi, dilsel göstergelerin metin olabilmesi için gerekli koşullar vardır. Öncelikle bu metnin belli bir amaçla üretilmesi ve belirli sınırlarının olması gereklidir. Bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri açısından uygun olmalıdır. Bu tanımda; bağdaşıklık ve tutarlılığın, bir yazının metin olmasını sağlayan temel ölçütlerden olduğunu görüyoruz. Metnin iç özelliklerinin birbirleriyle uyumlu ve dilsel yapısının bağdaşık olması, tümceler dizisinin metin olabilmesi için gerekli koşullar olarak gösterilmiştir. Bu konuda Günay, “Bağdaşıklık metnin dilbilgisel yanıyla ilgili iken, tutarlılık kabul edilebilirlik durumu ile ilintilidir. Tümcelerın sıralanışını ve aralarındaki ilişkileri ele almak, bağıntısal bir inceleme; genel olarak metnin bütünlüğünü ele almak ise tutarlılıkla ilgili bir değerlendirmedir” (2007b:116) der. Bağdaşıklık için gerekli olan metnin dilbilgisel olarak tutarlı olmasıdır.

Günay, bir metnin tutarlı kabul edilebilmesi için gerekli olan ölçütleri şöyle sıralar:

- a. Metnin tutarlı olması, öğelerin çizgisel gelişimi içinde izlek, kişi, yer ya da olay bakımından yinelenmesi ve temel bir izlek çerçevesinde gelişmesi gerekmektedir.
- b. Bir metnin tutarlı olması, her yeni bilginin öncekilerle ilintili, bağıntılı olması ve önceki bilgilere katkı yapması ile gerçekleşir.

¹ Metinlerdeki dilbilgisel tutarlılığı belirtmek için aynı duruma karşılık olarak kimi yazarlar *bağlaşıklık* kavramını tercih ederken kimi yazarlar *bağdaşıklık* kavramını kullanmaktadırlar. Biz bu çalışma boyunca metinlerdeki dilbilgisel tutarlılığı ve uyumu belirten kavram için “bağdaşıklık” kavramını kullanacağız.

- c. Metnin tutarlı olması için iyi bir düzenlenme biçimi olmalıdır. Verilen bilgi, belirli bir düzenlemeyle alıcıya aktarılmalıdır. Verilen bilgiler kadar aktarma ve düzenleme biçimi de önemlidir. Metne yerleştirilecek betimlemeler metinden ayrı olmamalı, tersine metinle doğrudan ilişkili ve yerli yerinde olmalıdır.
- d. Bir metnin tutarlı olması, söylenmek istenilen her şeyi anlatabilmek için gerekli olan şeylerin söylenmesi ile olur.
- e. Bir metnin tutarlı olması, anlamsal olarak da tutarlı olmasını gerektirir. Başta söylenilen bir şey metnin sonunda tam karşıtı bir duruma dönüşmüşse burada anlamsal olarak tutarsızlık vardır” (2007b:117-121) .

Yukarıda sıralan ölçütlere baktığımızda metnin tutarlılığı yinelemeye, bağlantıya düzenlemeye, anlamsal uyum ve birlikteliğe bağlıdır. Metinde bu iki öge, tutarlılık ve bağdaşıklık, metinsellik ölçütlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu ölçütleri taşıyan metinler, başka özelliklerine göre çeşitli sınıflara ayrılmaktadır.

Metin tanımlarıyla ilgili bazı açıklamalar üstte belirtilen biçimdedir. Ortak yanları ve ayrılan yanları olan metin tanımları ile ilgili olarak Berruto kapsamlı bir açıklama sunarak tanımları özelliklerine göre altı başlıkta sunar:

1. Metin terimini gündelik dildeki kullanımına yakın anlamda ya da yarı teknik-teknik olmayan biçimde kullananlar
2. Dilbilimin teknik terimi olarak metin terimini kullananlar- bu kullanımda metnin bütüncül olma özelliği vurgulanıyor
3. Metin kavramının kurucu özelliği olarak bağıntısallığın vurgulandığı tanımlar
4. Metin bildirişim işlevinin vurgulandığı tanımlar
5. Anlambilim özelliklerinin ortaya çıkarıldığı tanımlar
6. Diğer metin tanımlar (*Aktaran Aksan ve Aksan, 1991:97-98*).

Bu açıklamada da belirtildiği gibi metin tanımı hangi özelliğin ya da işlevin öne çıkarılması isteniyorsa o doğrultuda yapılmıştır. Bu ayırım metinlerin sınıflandırılmasında da görülür.

Metinler sınıflara ayrılırken çeşitli ortak ölçütler çerçevesinde toplanırlar. Bu sınıflandırmada genellikle tip, tür ve ton kavramları kullanılmıştır. Günay tip kavramının bazı ortak yönlerle ilgili olarak sınıflandırılmış metnin genel özelliğini, daha genel ulamlarını gösterdiğini; ton kavramının ise vericinin duygularının, niyetlerinin, duyarlılıklarının okuyucuda yarattığı etki olduğunu belirtmiştir (2007b:230). Bir başka deyişle, metnin tipi, yazar tarafından belirlenmiş, metnin kendine dönük özellikleri iken; metin tonunda metnin okuyucuya dönük etkileri söz

konusudur. Günay tür kavramı ile ilgili olarak şunları belirtmiştir: “Bir metin grubu olarak tür, belli örnekçelere, uzlaşma ve genel kabul görmüş biçimlere uyan metinleri belirtir. Bu bakımdan bir türün genel kurallarından söz edilir” (2007b:357). Metin türlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak ise Günay şunları belirtir: “Metin türlerini belirleme genel ulamlar ortaya konularak yapılmaktadır. Bir metin türü ait olduğu ulamın genel özelliklerini belirtir. Metin türleri, değişik toplum ve kültürlerde farklılaşan bir sıralıdüzene bağlı olarak düzenlenen ulamlardan oluşan belli biçimsel özelliklere sahiptir. Oluşturulan bu ulamlar belli ilkeler içinde gelişir” (2007b:357). Tip, tür ve ton kavramları, metnin özellikleri, okuyucudaki etkisi, toplum ve kültür ulamları bakımından sınıflandırılır.

Metin türünün oluşmasında iletişim işlevleri önemli yer tutar. Huber & Uzun metin üretiminde iletişim ile ilgili şunu belirtmişlerdir: “Metin üretiminin tüm aşamalarında, metnin iletişimsel işlevlerinin metin türünün belirginleştirilmesine yönelik sınırlayıcı etkileri olduğu gözlemlenmektedir” (2001:10). Metin türü için oluşan ulamlardan biri de iletişim işlevleridir.

Metinlerin sınıflandırılmasında değişik ölçütler kullanılmıştır. Metinleri iletişim açısından değerlendiren Demircan metinleri ikiye ayırır:

- “1. Gerçek yaşam ile doğrudan özdeş, okura/alıcıya gerçek dünyada yararlı olabilecek edimsel bilgileri sağlamaya yönelik olan kullanmalık metinler (bilimsel metinler, mektup, reklâm, görüşme, dilekçe...).
2. Gerçek yaşam evreni ile doğrudan özdeş olmayan ve bunu yansıtmayı amaçlamayan öz-göndermeli kurmaca metinler” (Demircan, 1990: 99).

Bu metinlerin birincisinde gerçek yaşamda yer alabilecek özellikleri olan metinler gösterilirken ikincisinde gerçek yaşamda yer almayan, yazarının oluşturduğu kurmaca metinlerden söz edilmektedir.

Metni üretilme amaçlarına göre değerlendiren Kıran ve Kıran, metinleri dört grupta ele alırlar:

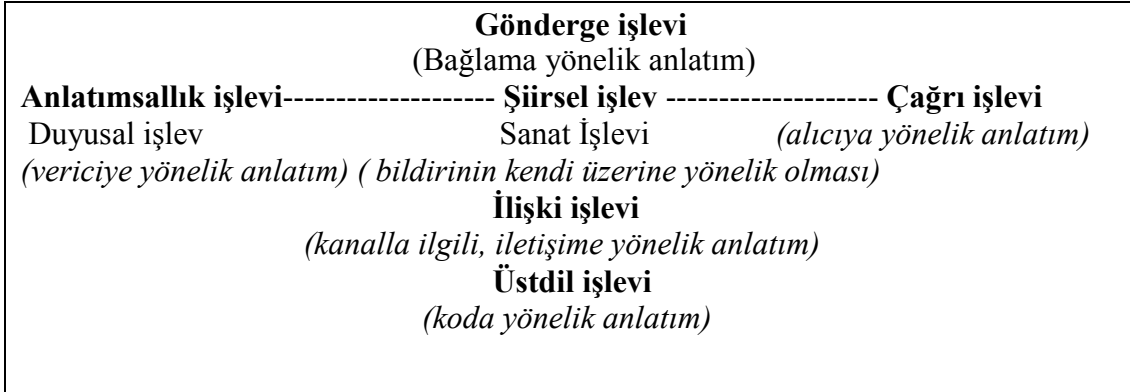
1. Betimsel metin (üretilme amacı betimleme yapmaktır)
 2. Anlatısal metin (üretilme amacı anlatmadır)
 3. Açıklayıcı metin (üretilme amacı bilgi verme ve açıklama yapmaktır)
 4. Kanıtlayıcı metin (üretilme amacı karşıdakini ikna etme ve inandırmadır)
- (Kıran ve Kıran, 2007:21).

Buradaki metin sınıflandırmasında üretim amacı ve alıcının durumu göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

İşeri, metinleri “bilgilendirici ve yazınsal” (1996: 14) olarak ikiye ayırır. Bu sınıflandırmada metinlerin üretilme amaçları ölçüt olarak alınmıştır ve vericinin amaçladığı durum yani alıcı üzerinde yapmayı umduğu değişiklik belirleyici olmuştur. Bilgilendirici metinlerin göndermeleri gerçek dünyaya aittir ve bu metinlerde verilenler günlük yaşamımızda karşımıza çıkabilir. Yazınsal metinlerin göndermeleri ise kendi üzerlerindedir. Yaşanmış ve yaşanabilir olma ve bilgi verme zorunlulukları yoktur.

Günay (2007b:230, 357) metinleri farklı açılardan sınıflandırmıştır. Sınıflandırmalarını ton, tip, tür ve iletişim çizgesi işlevleri bakımından ele almıştır. Buna göre ton yani alıcıda yarattığı etki açısından metinleri ona ayırmıştır: Öğretici, esenlikli, içsel, dokunaklı, dramatik, trajik, destansı, düşlemsel, kalem kavgasına yatkın (polemik) ve gülmece. Tip yani metinlerin taşıdıkları ortak özellikler bakımından sekize ayırmıştır: Anlatısal metinler, betimleyici metinler, söyleşimsel metin tipi, sözbilimsel metin tipi, kanıtlayıcı metin tipi, açıklayıcı metin tipi, buyurucu (eğitici-öğretici) metin tipi ve önceden haber verici metin tipi. Tür yani dilin yazınsal durumu bakımından uzlaşma ve kabul görmüş bazı ortak ulamlar açısından on iki gruba ayırmıştır: Özyaşamöyküsel metin, öğretici metin, içsel metin, mektup metin, aytamlıkla (hitabet) ilgili metin, polemik metin, olağanüstü (düşlemsel) metin, destansı metin, romanesk metin, trajik metin, gülmece metin, dramatik metin. Görüldüğü gibi her sınıflandırmanın kendi içinde ölçütleri vardır ve bu ölçütlere uygun olarak ton, tip ve tür sınıflandırması yapılmıştır. Ama bu sınıflandırmadaki metinler birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış değildir. Bir tür olarak masal, tip olarak romanesk, işlevsel olarak anlatısal ve betimleyici olabilir.

Günay (2007b:386-387) metinler ile ilgili diğer bir sınıflandırmayı Roman Jakobson'un iletişim dizgesinin öğelerine göre yani dilsel iletişimde kullanılan altı öğeye göre yapmıştır.

1. Şekil: Roman Jakobson'un iletişim çizgesi

Verici: Anlatımsal, coşku, duyusal işlev

Alıcı: Çağrı, buyurma, seslenme işlevi

Bildiri: Şiirsel, sanat, yananlamsal, sözbilimsel, estetik işlev

Bağlam: Göndergesel, bilişsel, düzanlamsal işlevi (dilbilim ve durum işlevi)

Kod: Üstdil işlevi

Kanal: İlişki işlevi

İletişim çizgesine göre yapılan bu sınıflamada, verici ile ilgili duygular metinde daha çok yer tutuyorsa yani bir bakıma konuşucu kendinden bahsediyorsa anlatımsallık, coşku, duyusal işlevden söz edilir. Alıcı ya da okuyucuya karşı (alıcı ya da okuyucuya dönük) bir anlatım yapılmışsa çağrı, buyurma, seslenme işlevinden söz edilir. Sunulan bildiri metnin kendi üzerine ise estetik ve/veya sanatsal işlev ön plana çıkmış demektir ve bu türün en önemli ürünü şiirler ve yazınsal eserlerdir. Bir metin bildirinin içeriği üzerine ise bilişsel ve düzanlamsal işlevi öndedir ve temel amaç bilgi vermektir. Metinde dil, yine dili açıklama amacıyla kullanılıyorsa üstdil işlevi söz konusudur ve bu duruma örnek olarak sözlükler gösterilebilir. İletişim içinde bildirinin kanalını sorgulamaya yönelik bazı açıklamalar getiriliyor ise (telefonda *alo* sözü gibi) ilişki işlevi vardır denebilir. İlişki işlevinin anlaşılabilmesi için bağlamın bilinmesi gereklidir.

Günay, tür, tip ve dilin iletişim işlevi açısından tüm metinleri aşağıdaki gibi gruplayarak bir metnin birden fazla sınıfta yer alabileceğini göstermiştir

(2007b:385).

Metin türü	Bu türün olabileceği metin tipleri	Bu türdeki baskın dilin işlevi	Tür örnekleri
Ayıklıkla ilgili	Kanıtlayıcı, sözbilimsel	Anlatımsal, çağrı, sanat işlevleri	Övgü, ağıt söylevi, davet, sorgulama
Destansı	Şiirsel, anlatısal ve betimleyici metin tipi	Sanat işlevi ve gönderge işlevi	Destan, kahramanlık destanı, roman, tarihsel anlatılar vb.
Dramatik	Söyleşimsel, sözbilimsel	Anlatımsal ve çağrı işlevleri	Dram, romantik dramlar, günümüzdeki dram örnekleri
Güldürücü	Anlatısal, söyleşimsel	Anlatımsal, çağrı, sanat işlevleri	Töre güldürüleri, dolantı güldürüleri, karakter güldürüleri, benzek, gülünç kahraman romanları, renkleme romanlar, skeç, parodi, din adamlarını ele alan güldürüler, kısa oyunlar
İçsel	Sözbilimsel, betimleyici, anlatısal	Anlatımsallık işlevi	İçsel şiirler, düşlemler, şarkılar
Mektup	Anlatısal, betimleyici, kanıtlayıcı	Anlatımsal ve çağrı işlevi	Mektup roman, açık mektup, koşuklu mektup
Olağanüstü ve düşlemsel	Anlatısal, betimleyici, sözbilimsel, söyleşimsel	Çağrı ve sanat işlevleri	Peri masalı, düşlemsel roman, bilim kurgu anlatıları
Öğretici	Açıklayıcı, kanıtlayıcı, anlatısal, betimleyici, sözbilimsel	Gönderge, çağrı ve anlatımsallık işlevleri	Deneme, tarih yazarlığı, özyaşamöyküsü, yazınsal bir bildirge, sağısöz, özlü söz, ulusöz, atalar sözü, öykünce, öğütlük, betimce, yazın eleştirisi
Özyaşamöyküsü el	Anlatısal, betimleyici	Anlatımsallık ve çağrı işlevleri	İtiraf, anı, özbetimce, günce, günlük
Polemik	Kanıtlayıcı, sözbilimsel	Çağrı, anlatımsal, sanat işlevleri	Taşlama, iğneleme, yergilik
Romanesk	Anlatısal, betimleyici	Sanat işlevi	Masal, kısa öykü, roman
Ağlatısal	Söyleşimsel	Anlatımsal, çağrı, sanat işlevleri	Gülünç ağlatılar, ağlatısal anlatımlar

3. Tablo: Metinlerin Tür Tip ve İletişim İşlevi Açısından Sınıflandırılması

Çeşitli yazarlar metinlerin sınıflandırılmasını farklı ölçütlere göre belirlemişlerdir. Demircan, gerçek yaşam evreni ile özdeşlik açısından; Kıran ve Kıran, üretilme amaçları açısından; Günay ise tip, ton, tür ve iletişim dizgesindeki işlevleri açısından bir sınıflandırmaya gitmiştir. Metinlerin sınıflandırılması ile ilgili tespitleri yukarıdaki gibi olup bunlara daha farklı görüşlere göre belirlenmiş sınıflamalar eklenebilir.

3. 2. Betimleyici Metinler

Betimleyici metinler betimleme üzerine kurulmuş metin tipleridir. Bu nedenle çalışmamızın bu bölümüne betimlemeden söz ederek başlayacağız. Bunun için önce sözcüğün tanımlarını ele alalım:

betimleme: Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir. (TDK: 2005: 252)

betimlemek: 1. Bir nesnenin kendine özgü niteliklerini tam ve açık biçimde söz veya yazı ile anlatmak, tasvir etmek. 2. Göz önünde canlandırmak. (TDK 2005:252,253)

betimlemek: 1. Bir şeyi göz önünde canlanacak biçimde kendine özgü yönlerini belirterek, söz ya da yazı ile anlatmak. 2. fels. Bir şeyin tasarımını söz ya da yazı ile yapmak (Püsküllüoğlu 2007: 282)

betimlemek: Bir şeyi bir kimseyi betimlemek, onu yazılı ya da sözlü olarak ayrıntılarıyla anlatmak; desen, resim, heykel vb. ile canlandırmak, tasvir etmek. (Büyük Larousse C:3 s. 1579)

betimlemek: Bir şeyin tasarımını sözle veya yazıyla yapmak. (Tuğlacı, 1995. c.1 s.283)

tasvir: 1. Bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma. 2. Resmini yapma, resmi yapılma. 3. Resim. (Ayverdi, 2006:3043)

tasvir: 1. Resmini yapma. 2. resim, figür, portre. 3. (ed.) Yazıyla tarif etme (tasvif) (Osmanlıca – Türkçe Sözlük s.1242)

tasavvur: 1. Zihinde şekillendirme, kurma. 2. göz önüne getirme (zihinde) 3. istek, arzu. (Osmanlıca- Türkçe Sözlük s.1240)

Sözlük tanımlarına baktığımızda betimleme ile ilgili olarak şu özellikleri görebiliriz: Betimlenen nesne göz önünde canlandırılır, nesnenin kendine özgü yönleri ayrıntılı olarak belirtilir, yazılı ya da sözlü olarak ortaya konulur. O halde betimlemeden söz edilebilmesi için bu özelliklerin olması gerekmektedir.

Sözlük tanımları dışında başka alanlarda da betimlemenin tanımları ile karşılaşmak mümkündür. Betimleme ile ilgili yapılan diğer tanım ve açıklamalardan bazıları şöyledir:

“Betimleme bir yer, bir nesne ya da varlığın özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verir” (Kıran ve Kıran, 2000:18)².

“Okuyucunun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir imgeyi (bir yer, kişi (betimce), ya da nesne) ayrıntılı olarak tanımlama, sergileme” (Günay, 2007: 240).

² Tezimiz içinde kaynak olarak kullandığımız Kıran ve Kıran'ın **Yazınsal Okuma Süreçleri** adlı kitaplarının ilk basımında yer alan bazı bölümler, kitabın üçüncü baskısında bulunmamaktadır. İlk basımda verilen bazı tanım ve bilgiler tezimiz için gerekli görüldüğünden kitabın ilk basımı ve üçüncü basımı ayrı ayrı kullanılmıştır. İlk basım Kıran ve Kıran (2000), üçüncü basım Kıran ve Kıran (2007) olarak kullanılmış ve kaynakçada da bu şekilde verilmiştir.

Bu tanımlarda Kıran ve Kıran betimlemenin ayrıntılı bilgi verme özelliğini; Günay ise göz önüne getirilebilme özelliğini ön plana çıkarmışlardır. . Kıran ve Kıran, betimlemede yer, nesne ve varlıktan söz ederken; Günay yer, kişi ve nesnenin oluşturacağı imgeye değinmiştir. Her iki yaklaşımda betimlemenin kapsamında yer alır ancak, imgenin betimlemede önemli bir yeri vardır. Mitchell'in şemasında betimlemeler imgeyi oluşturan öğelerden biri olarak gösterilir (*Aktaran Parsa, 2004:62*)

Çizimsel imge	Optik imge	Algısal imge	Zihinsel imge	Sözlü imge
Resimler	Aynalar	Duyu bilgileri	Rüyalar	Eğretilemeler
Heykeller	Yansıtımlar	Cinsiyet bilgileri	Anılar	Betimlemeler
Tasarımlar		Dış görünüşler	Fikirler	
			Düşsel fikirler	

4. Tablo: İmgeyi Oluşturan Öğeler

İmgeyi oluşturan öğeler beş grupta toplanmışlardır. Çizimsel imgede yer alan resimler, heykeller, tasarımlar imgeyi kendi varlıklarıyla yansıtırlar. Optik imge ise imgeyi olduğu gibi ya da değiştirerek yansıtırlar. Algısal imge kendi duyu bilgilerimize dayanırken zihinsel imge ise tamamen zihnimizde gerçekleşen imgeleri belirtir. Sözlü imge ise oluşturduğu imgeyi birebir yansıtmadığı halde dil aracılığıyla bizim imgenin görüntüsüne ulaşmamızı sağlar. Betimleme görüldüğü imgeyi dilsel ya da sözlü olarak yaratabilir. Resmin boyalarla, aynanın ışıkla, gözün algıyla yaptığı betimleme sözle yapar diyebiliriz.

Betimlemenin, bir şeyi sözle veya yazıyla yeniden sunum olduğunu düşündüğümüzde; bu yeniden sunumun aktarım aracı olarak kendi dışındaki bir varlığı, dili kullandığını görürüz. Betimleme ile dil ve yazı ilişkisi, betimleme sözcüğünün İngilizce karşılığı olan “*description*” sözcüğünde açıkça görülür. Sözcüğün köküne baktığımızda “*script*” el yazısı anlamına gelir, “*inscription*” taşın, bitkisel bir maddenin üzerine kazıyarak yazmak (madalya, para) anlamındadır; “*description*” ise kağıt üzerine yazılan yazıdır ve okşayarak yazmak anlamına gelir” (Barthes, 2006: 72-73). Bu okşayarak yazmayı görülen dünyanın yansıtılması ya da zihindeki resimleme sürecinin bir üyesi olarak düşünebiliriz.

Betimleme, görülen dünyanın zihinden geçip dil aracılığıyla kağıt üzerine aktarılması olarak görülebilir. Bunu yenedensunum olarak değerlendirebiliriz. Ancak bu yenedensunumda aktarılanlar birebir olmayacaktır. Çünkü “yenedensunum orjinalinin özelliklerini indirgenmiş ve farklılaşmış bir biçimde içerir. Bu yüzden yenedensunum ile konu aldığı nesne arasında eşdeğerlik söz konusu değildir” (Derman, 1991:44). Betimleyici betimleyeceği nesnenin temel özelliklerini, ayırt edici yanlarını seçmelidir. Betimleme, bir nesne hakkında gözlem ve deneyim yoluyla bilgi edinmiş vericinin, bunu dil aracılığıyla alıcısına aktarma durumudur.

3. 2. 1. Betimlemenin Tarihsel Gelişimine Bir Bakış

3. 2. 1. 1. Sözbilimde Betimleme

Betimlemenin tarihine baktığımızda ilk olarak Eski Yunan'da kullanılmış olduğunu görürüz³. Betimleme sözbilimciler tarafından eski Yunancada “ekprasis” adıyla tanımlanırdı. Bu Eski Yunanca terim “koparılmış metin parçası” ya da “ayrık söylem parçaları” olarak değerlendirilmekteydi. Köken olarak Eski Yunan'da betimleme, övgü-yergi söylem türünden doğmuştur. Övgü-yergi türü söylemde kişiyi, uzamları ya da ayrıcalıklı zamanları öven-yeren betimlemeler olarak adlandırılmıştı. Önemli günlerin, yerlerin ve kişilerin övgüleri yapılırken, yer ve kişi ile ilgili özelliklerden söz edilerek betimlemeden yararlanılıyordu. Bu sözler günümüzde açılış törenlerinde ve diplomatik ziyaretlerde yapılan konuşmalara benziyordu.

3. 2. 1. 2. Şiirde Betimleme

Eski Yunan'da betimlemeler şiirlerin içinde de yer alarak, betimlemesi yapılan ve sunulan nesneden yola çıkarak nesnenin zenginliğinin ortaya konulmasını sağlamaktaydı. Betimlemeler şairlere bilgilerini, dile hakimiyetlerini, sözcük hazinelerini, sözbilim ustalıklarını gösterme imkanı veriyordu. Eski Yunan'da betimlemenin gerçekçilikten çok süslemeyle ilişkisi vardı.

³ Bu bölümle ilgili bilgiler için AKDENİZ, Safiye “**Betimleyici Anlatım:Tasviri “descriptif” Metinler”** <http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=239> makalesinden yararlanılmıştır.

Günümüz şiirinde de betimlemeler değişik sapmalarla birlikte duyguları ve izlenimleri aktarmada kullanılmaktadır.

1. Örnek

İSTANBUL'U DİNLİYORUM

*İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgar esiyor
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzarlarda, çok uzarlarda,
Sucuların hiç durmayan çingirakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı*

*İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Kuşlar geçiyor, derken
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda
Bir kadının suya değişiyor ayakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı*

*İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Serin serin Kapalıçarşı
Cıvı cıvı Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
(Orhan Veli, Bütün Şiirler.)*

Bu şiirde İstanbul şairin betimlemeleriyle ortaya konulmuştur. Bu betimlemeler şairin gördüklerini daha etkili yansıtabilmesini sağlamıştır. İstanbul'un güzellikleri belirli bir biçimde sunarak şair dile olan egemenliğini göstermiştir.

3. 2. 1. 3. Bilimde Betimleme

Gerçekçi anlamda betimlemenin doğuşu yazının dışında olmuştur. Antik çağdan bu yana teknik ve bilimsel söylemler betimleme yoluyla anlatımlar gerektirmiştir. Mimaride (planları yorumlamak için), zoolojide ve botanikte (sınıflandırma ve gözlem yapmak için), hukukta (suçun oluşum koşulları ve suçsuz kişinin özellikleri için) betimlemeye başvurulmaktadır.

2. Örnek

Leopar: Kedigiller ailesinden, Asya ve Afrika'da yaşayan yırtıcı bir memeli. Pars veya Panter olarak da bilinir. Kaplan ve aslandan daha küçük ve hafiftir. Kuyrukla beraber 210-270 cm boyunda, 50 kg kadar ağırlıktadır. Ağırlığı 90 kg gelenlerine pek az rastlanır. Postu açık sarı olup, sırt ve yan taraflarında siyah halka şeklinde benekler bulunur. Beneklerin orta kısımları post renginden daha koyudur. Beneklerinden dolayı bâzan çita ve jaguar ile karıştırılır. Leoparın benekleri halkalı, çitada ise doludur. Ayrıca, çitanın gözlerinin altından çenelerine doğru birer siyah çizgi uzanır. Jaguarın

koyu çemberlerinin ortasında ise küçük siyah bir leke bulunur. Leopar bulunduğu yere çabuk adapte olur. Postundaki lekeler çevreden ayırt edilmesini güçleştirir. Ona üstün bir kamuflaj kabiliyeti sağlar. Bu sayede avlarına rahatlıkla yaklaşır. Yarı çöllerde sulak ormanlarda ve dağlarda bulunur. Türkiye’de güney Toroslar ve Aydın civarında tek tük görülür. Rengi genellikle açık sarı olmakla beraber Doğu Hint Adalarında siyah postlu olanlarına da rastlanır. Buna kara panter denir. Bu takdirde yine üzerinde siyah parlak halka izleri bulunur.

Bu tanımda görüldüğü gibi zooloji biliminde bir leoparın kaplandan veya aslandan ayrılan yönleri betimlenmiştir. Bu sayede tür olarak sınıflandırması belirlenmiştir.

3. 2. 1. 4. Yazında Betimleme

Yazında betimleme her dönemde kullanılmıştır. Sözlü yazında destanlarda, masalarda betimlemelerle karşılaşmak mümkündür. Ancak bazı yazın akımları savundukları görüş doğrultusunda betimlemeyi hiç kullanmamışlardır. Tersini görmek de mümkündür. Bazı dönemlerde betimleme amaca dönüşüp daha fazla kullanılmış olabilir.

Betimlemenin ayrı bir yazın türü olarak gelişimi XVIII. yüzyıla rastlar. Bu dönemdeki romanların çoğunda, romantizmin etkisi altında yapılan betimlemeler görülür. Bu betimlemelerde dekor ya da kişi betimlemeleri yoluyla insan duygularının yansıtılması söz konusu olmuştur. İnsan duyguları ile nesnelere arasında ilişki kurularak nesnelere kendi özellikleri bir başka duygunun ya da durumun anlatımı için kullanılmıştır.

Yazında betimlemenin doruk noktası 1950 sonrası Fransız edebiyatında görülen “Yeni Roman” anlayışıdır. Yeni Romanda yazarların amacı yalnızca dünyadaki varlıkların varlığını ortaya koymaktır. Bunun en iyi yolu da gerçekliğe başka duyguları ve olayları karıştırmadan yalnızca betimleme yapmaktır. “Çünkü bu dünya ne yeterince anlamlıydı ne de saçmaydı yalnızca vardı; en önemli özelliği de var olmasıydı, öyleyse var olan tanınmalı, betimlenmeliydi” (Butor, 1991:9). Bu yolla nesnelere insanı anlamada bir araç olmaktan çıkıp, kendi başlarına var olan nesnelere haline gelmişlerdi. Bu düşüncede olan Fransız yazarları Nathalie Sarraute, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Claude Simon öykü ve romanlarını tamamen betimleme yoluyla oluşturmuşlardır.

Bazı eleştirmenler Yeni Roman anlayışının altında yatan nedenleri, toplumsal dönüşümler sonucu tüketim toplumu içinde bireyin hızla edilgen duruma gelmesine ve bunun sonucunda da nesnelere insanlar karşısında öncelik ve üstünlük kazanmaya başlamasına dayandırmışlardır. Yeni Romancılar ise insanın yeryüzündeki durumunun hızla değiştiğini ve bu değişimin de uygun verilerle ve yeni anlatım biçimleriyle sunulması gerektiğini belirtmişlerdir. Betimlemenin gerçekliği her şeyiyle ortaya koyabilecek tek yazım türü olduğunu eserleriyle ortaya koymaya çalışmışlardır.

Biz bu çalışmamızda betimlemenin metinsel ve metin içi kullanım durumlarını ele alarak, betimlemenin nesnelere, işlevlerine; betimlemelerde kullanılan yazınsal sanatlarla ve dilsel yapılara ve betimlemenin bakış açısına değineceğiz.

3. 2. 2. Betimleme Nesnelere

Betimlemesi yapılmak üzere seçilen nesne⁴, değişik nesne kişi ya da yerler arasından seçilerek göz önüne çıkartılır ve okuyucunun dikkatine sunulur. Seçilen nesne betimleme yoluyla diğerlerinden ayrılır ve belirgin bir hale getirilir. Belirginleştirmenin yapılabilmesi için iyi bir gözlem ve seçici bakış gereklidir. “Bakmak bir seçme edimi olduğuna göre, bu edimin sonucunda gördüğümüz nesneyi, her zaman elimizle dokunabileceğimiz bir nesne anlamında olmasa da, ulaşabileceğimiz bir alana getirmiş oluruz” (Berger, 1986: 8-9). Bakma edimiyle diğerlerinden sıyrılıp belirginleşen nesnenin durumu ile betimleme yoluyla diğer nesnelere arasından belirginleşen nesnenin durumu birbirine benzerdir.

Belirginleştirme işlemi yapılırken; betimleme nesnesi ile ilgili olarak belirli bir zamandaki durumuna göre betimleme yapılabileceği gibi, ilgili nesnenin genel olarak değişmeyen yönleri de ortaya konulabilir. Örneğin bir ağacın yaz mevsimindeki durumunun betimlenebileceği gibi, mevsime göre değişmeyen genel özellikleri de betimlenebilir. Bu durum, betimlemenin hangi özelliğinin ya da durumunun vurgulanmak istendiği ile ilgilidir.

⁴ Burada kullanılan “nesnelere” sözcüğü betimlenebilen şeyler (kişi, varlık, uzam, nesne) için kullanılmıştır.

Betimleme nesnesi belli bir uzam içinde yer alır, ancak betimleme sırasında betimleyenin bakış açısı doğrultusunda bir sunum yapılır. Betimleyenin amacına ve betimlemenin işlevine göre nesnenin bazı yönleri daha belirgin ortaya konulurken bazı özellikleri atlanılabilir. Özellikle anlatısal metinlerdeki betimlemelerde betimleme nesnesine ilişkin anlatının ilerleyen bölümlerinde etkin olacak bir yan varsa o yan öne çıkarılır, diğer özellikler göz ardı edilebilir. Bize sunulan nesnenin seçilmiş özellikleridir. Bu seçim betimlemenin sınırlarının belirlenmesi için yapılır. Ayrıca okuyucu betimlenen nesnenin bazı kısımlarını kendi dünya bilgisiyle doldurabileceğinden bu kısımlar yazılmayabilir.

Betimleme nesnelere evrendeki tüm varlıklar olabileceği gibi genel olarak nesne, kişi, varlık ve uzam olarak sınıflandırılabilir. Uzam dışında kalan betimleme nesnelere arasındaki ayrımı şöyle gösterebiliriz:

	Nesne	Kişi	Varlık
Canlı	-	+	+
Cansız	+	-	-
İnsan	-	+	-

5. Tablo: Betimleme Nesnelere Özellikleri

Betimleme nesnelereinden kişi ve varlı canlılardır, nesne cansızdır. Belirtilen gruptan sadece kişi insandır. Ancak çeşitli anlam olgularıyla diğer nesnelere insan özellikleri yüklenebilir.

3. 2. 2. 1. Nesne

Metnin içine bir nesne katılacağında, öncelikle bu nesne yakınındaki diğer nesnelere ayrılarak belirginleştirilir. Bu durum genellikle nesne yığınları içinden birinin adlandırılıp ayrılmasıyla gerçekleşir. Betimleyenin bakış açısına göre, belli bir başlama noktası seçilerek ve nesnenin çevresindeki diğer nesnelere ayırt edilmesini sağlayacak özellikleri sıralanarak nesne bulanık bir görüntü içinden netleşerek ortaya çıkarılır.

3. Örnek

Gün ağarıyordu bahçede, önce ağaçların üst yaprakları aydınlanıyordu, sonra dallar, gövde, kök, otlar ışığı acı yeşil. Renkler gittikçe açılıyor, nar narlığını buluyor, ayva ayvalığını takınıyordu. Ev beliriyordu olanca hızıyla, camı, çerçevesi, kapısı bacasıyla tümleniyordu. Sabahın ilk kargası gelip sundurmaya konmuştu bile. Son kasımpatılar açmayı deniyordu.

(Sabahattin Kudret Aksal, **Öyküler**, s. 216)

Bu örnekte sabahın betimlemesi yapılırken ev diğer varlıklar arasından gittikçe belirginleşerek ortaya çıkmaktadır. Ağaç dallarıyla yapraklarıyla belirginleşirken ev de bir yap-boz gibi gittikçe ortaya çıkmaya başlar. Betimlemeye başlama noktası olarak ise evin etrafındaki ağaçlar seçilmiştir.

Nesneler ilk olarak adlandırma yoluyla betimlenir. Dili kullanırken nesnelere dair zihnimizde bir betimleme (resimlendirme) işlemi gerçekleşmektedir. “Kitap” nesnesinden söz ederken betimlemelerin ve nesnenin kendisinin zihinde yarattığı resimler aracılığıyla “kitap” göstereni kavramlaştırılabilmektedir (*kitap, dikdörtgen, beyaz-sarı sayfalı, kapaklı...*). Zihinde oluşturulmuş olan bu nesne daha sonra betimlemeler yoluyla değişik biçimlere sokulabilmektedir.

Betimleme sırasında nesnenin betimlenmesine ilk olarak görünür özelliklerinden başlanır, ardından çevresindeki nesnelere göre konumu belirlenir. Gereksinim durumunda nesnenin içyapısal özelliklerinden de söz edilebilir.

Anlatısal metinlerde olayın gelişimine bağlı olarak durumlar ve dönüşümler art arda gelir. Betimlemeler genelde durumları açıklarlar. Dönüşümler ise devinim bildiren eylemlerin baskın olduğu kısımlarda vardır. Anlatıya katılan her nesne okuyucu tarafından bilinmeyen yeni bir şeydir. Bu nedenle anlatıya katılma aşamasında ya da kısa bir süre sonra, ilgili nesnenin anlatıyı ilgilendirdiği yanı öne çıkartılarak betimlenir. Yani anlatı içinde bir nesne önce betimlenir sonra anlatı içinde kullanılır.

Anlatısal metinlerin içinde yer alan nesne betimlemeleri anlatı içinde değişik amaçlarla kullanılabilirler. Belli bir nesnenin özelliklerinin sıralanması sadece nesneyi tanıtmaya amacı taşımaz. Nesneyi kullanan kişi ile ilgili bilgi verebildiği gibi,

dönemin bir özelliğini yansıtıyor da olabilir.

Nesne betimlemeleri genellikle anlatsal metinlerde, tanıtım amaçlı kataloglarda, bulmacalarda karşımıza çıkar.

3. 2. 2. 2. Kişi

İnsanların kişilik özelliklerini kişinin fiziksel ve ruhsal özellikleri oluşturur. Kişiye dair ulaşabileceğimiz bilgilerin çoğu bu özellikler yoluyla verilir. Betimleme nesnesi olarak ele alınan kişinin de bu iki duruma göre betimlemesi yapılabildiğinden kişi betimlemeleri iki öbekte ele alınabilir:

- * Fiziksel betimlemeler
- * Ruhsal betimlemeler

Fiziksel Betimlemeler: Fiziksel betimleme de betimlemesi yapılan kişinin görünür özellikleridir. Fiziksel betimlemeye bazı genel noktalara (yaş, boy, kilo, cinsiyeti ten rengi, göz rengi vb.) değinildikten sonra kişinin kendine özgü özellikleri belirtilir. Belirtilen bu ayrımlar fiziksel açıdan kişinin fotoğraf görüntüsüne ulaşmamızı sağlar. Kişinin fiziksel özelliklerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

<i>Yaş</i>	<i>Görünüş</i>	<i>Boy</i>	<i>Saç</i>	<i>Yüz</i>	<i>Göz</i>	<i>Ten rengi</i>
<i>Çocuk</i>	<i>Zayıf</i>	<i>Uzun</i>	<i>Siyah</i>	<i>Yuvarlak</i>	<i>Siyah</i>	<i>Kırmızı yüzlü</i>
<i>yaşlarda</i>	<i>Normal</i>	<i>Kısa</i>	<i>Beyaz</i>	<i>Uzun</i>	<i>Yeşil</i>	<i>Kumral</i>
<i>Genç</i>	<i>Şişman</i>	<i>Orta boylu</i>	<i>Kızıl</i>	<i>Kare</i>	<i>Mavi</i>	<i>Sarışın</i>
<i>Orta yaşlı</i>	<i>Bodur</i>	<i>Yaklaşık</i>	<i>Kahverengi</i>	<i>Oval</i>	<i>Kahverengi</i>	<i>Esmer</i>
<i>Yaşlı</i>	<i>Cıltz</i>	<i>“a” cm</i>	<i>Sarı</i>	<i>Kırışık</i>	<i>Çekik</i>	<i>Soluk benizli</i>
<i>Yaklaşık</i>	<i>Yaklaşık</i>		<i>Uzun</i>			<i>Beyaz yüzlü</i>
<i>“a”</i>	<i>“a” kg</i>		<i>Kısa</i>			<i>Çilli</i>
<i>yaşında</i>			<i>Kıvrıkcık</i>			
			<i>Dalgalı</i>			
			<i>Düz</i>			
			<i>Örgülü</i>			
			<i>At kuyruğu</i>			

6. Tablo: Kişinin Fiziksel Özelliklerinden Bazıları

Örneğin suçluların yüz eşgallerinin çiziminde bu tür bir betimleme söz konusudur. Bu ayrıntıları kendi içinde de pek çok alt bölüme ayrılabilceği gibi, bütün fiziksel betimlemelerde bu kadar ayrıntılı betimlemeye gerek duyulmayabilir. Bunların bazıları kullanılarak da yeterli görülen betimlemeler yapılabilir. Ayrıca

kişinin sadece kendine özgü bir görünüşü (yüzündeki büyük bir ben ya da yara gibi) varsa o da belirleyici olarak kullanılabilir

Anlatısal metinlerde yer alan fiziksel betimlemeler anlatının oluşumu ve diğer öğeleri açısından oldukça önemlidir. Betimlemesi yapılan kişinin tanınması resminin zihinde daha kolay oluşması açısından betimleme yapılabileceği gibi, kişi fiziksel özelliklerinin tamamı verilmeden sadece ruhsal özellikleri ile de tanıtılabilir.

4. Örnek

“Kumral, zayıf, uzun ve saçları iyi taranmış bir gençti o. Yüzünün hatları gayri muntazamdı, ağzı büyüktü. Fakat gözlerinin yorgun ve hummalı bir bakışı vardı. Esasen, kadınların hoşuna giden tarafı -zira, kadınlarca Faik Bey pek çok rağbet kazanmış bir delikanlıdır- en ziyade bu bakışı idi. Küçük yaşından beri Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde dolaşmış oturmuş olduğu için tavır ve hareketlerinde hiç sahte görünmeyen bir Frenk zerafeti ve kıvraklığı vardı.”

(Yakup K. Karaosmanoğlu, **Kıralık Konak**, s.21)

Bu alıntıda kişiye ait fiziksel özelliklerle birlikte, kişilik özelliklerine de yer verilerek bütüncül bir betimleme yapılmıştır. Anlatıcı, kişi hakkındaki fiziksel ve özelliklerin tamamını bilen bir gözle betimlemesini yapmıştır.

5. Örnek

“Nuri Efendi benim tanımaya başladığım zamanlarda, elli beş, altmış yaşlarında, orta boylu, zayıf, kuru fakat dinç bir ihtiyardı. Uzun, dört köşe yüzü, beyaz seyrek sakalı, büyük kestane rengi çok yumuşak bakışlı gözleriyle insanın üzerinde garip bir tesir yapardı.”

(Ahmet H. Tanpınar, **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, s.30)

Bu alıntıda ise kişinin sadece fiziksel özelliklerinin betimlemesi verilmiştir. Anlatıcı kişiyi dışarıdan gözlemleyen bir göz durumundadır.

Ruhsal Betimlemeler: Betimleme bir anı resmetme ve görüntüleme dışında, bir ruh halini, içinde bulunulan psikolojik durumu sezdirme ve hissettirme amacıyla da yapılabilir.

Ruhsal betimlemede de, betimlemesi yapılan kişi ile ilgili olarak öncelikle gözlem yapılarak bu gözlem sonucunda varılan yargılara dayalı olarak ruhsal betimleme yapılır. Ruhsal betimlemede insanın duyguları, düşünceleri, beğenileri, tutkuları, alışkanlıkları yani kişinin iç dünyası betimlenir ve kişilik özellikleri ortaya konulur. Ruhsal betimlemelerde kişinin ruh durumu sadece ruhsal özelliklerin ortaya konmasının yanında, çevrenin ya da başka nesnelere bazı özellikleri ortaya

konularak da yapılabilir. Aşağıda verilen alıntıda kişinin hüzünlü olan ruh durumu çevrenin (İstanbul'un, garın) betimlemesi yapılarak belirtilmiştir.

6. Örnek

“Bir aralık garın içine turuncu bir ışık doldu; dışarıda güneş batıyordu. İstanbul'un durgun lodos havalarına özgü renk renk bulutlara karışmış bir gurup... Merdivenin başında bunu bir sigara tellendirerek uzun uzun seyretti”

(Refik H. Karay, **Bugünün Saraylısı**, s.17) .

Güneşin batışı ve renk renk bulutlara karışmış olan grup hüznün simgesidir ve hüzünlü ruh durumunun aktarımı için kullanılmıştır.

7. Örnek

Odisya bir bahçıvan çocuğudur. En iyi o yüzer, balık tutar, şarkı söyler, kürek çeker ve en güzel o gülerdi. Garip bir çocuktu. Birdenbire kederlenirdi. En çok üzüldüğü şey, kendisine ehemmiyet verilmediğini sezmesi idi. En alelade şeylerden bile bütün dünyaya küskün bir hal alırdı. Sonra en küçük bir müşfik söze karşı kahramanlıklar göstermek isterdi. En çekindiği şey kavga idi. Birden sararırdı, kekemeleşir yüzü karmakarışık olurdu. Çocukların korktuğu Hiçbir şeyden korkmazdı.

(Sait Faik Abasıyanık, **Bütün Eserleri 2, “Kaşıkadası’nda”** s. 28)

Bu örnekte *Odisya* adındaki çocuğun olaylar karşısındaki tutumu, kişilik özellikleri uzun bir gözlem sonucunda ulaşıldığı düşünülen diğer özellikleriyle birlikte betimlenerek, onun ruhsal özellikleri hakkında bir bilgi verilmiştir.

3. 2. 2. 3. Varlık

Bir metnin, anlatımın içinde kişilerin, nesnelerin, uzamın yanında varlıklar da yer alır. Bu varlık daha önce hiç görülmemiş bir kuş da olabilir, bir benzeri görülmüş ağaç da olabilir. Varlık betimlemesinde, betimlemesi yapılan varlık diğer varlıklardan ayrılan ve onlara benzeyen özellikleriyle ortaya konulur.

Okuyucunun hiç bilmediği bir varlığın betimlemesi yapılırken okuyucunun bildiklerinden yola çıkıp bildiği varlığın üzerinde, zihnindeki resimde yapacağı değişikliklerle yeni varlığın resmini oluşturmasına çalışılır. Betimlemesi yapılan yeni varlık ile bilinen varlık birbirine ne kadar benziyorsa, zihinde yeni varlığa ait oluşan resim o kadar hızlı ve kolay oluşur. Betimlemesi yapılan yeni varlığın bir benzeri okuyucunun zihninde yoksa, varlığın dıştan içe, genelden özele tüm özelliklerinin sıralanması gerekir.

“Diyelim (bugüne kadar hiç at görmemiş birine) atı tasvir etmek üzere yazınıza at kavramıyla değil, okurun kişisel deneyimine dayalı “araba” kavramıyla başlıyorsunuz. Tasviriniz boyunca atlara “at” değil “tekerleksiz araba” dersiniz, hiç at görmemiş ve

fazlasıyla arabaya alışık okurunuza bu iki nesne arasındaki farkı, “tekerleksiz araba” kavramından tüm “araba fikrini” çıkarıp o deyimle atla ilgili tüm anlamları yükleyerek açıklamaya çalışmış olursunuz. böylece tekerleksiz arabaların tekerleği yerine toynak denen geniş ayak tırnakları, far ve arka ayna yerine gözleri, bir kat boya yerine tüy ya da kıl denen şeyleri olur ve araba benzinle değil arpayla beslenir vb. Böyle bir tasvirin sonunda at ne değilse o olup çıkar” (Ong, 1995:25).

Betimlemesi yapılan varlık ile benzetilen varlık arasında mantıksal açıdan ortak öğelerin bulunması betimlemenin sunumunu ve varlığın zihinde oluşumunu kolaylaştırır.

3. 2. 2. 4. Uzam (Yer)

Öyküleme ve betimleme anlatının oluşumunu sağlayan anlatım yöntemleridir. Anlatının oluşumu kişi, zaman, uzam üzerine kuruludur ve bu öğeler anlatıda birbirini zorunlu kılarlar. Bu üç oluşturucudan uzam ile ilgili yerleştirmeler betimleyici metinler yoluyla yapılır. Bir romanda, öyküde kurgunun oluşturulmasını sağlayan öğelerden biri de uzamdır.

“Anlatıda bildiğimiz tek şey, bizlerle konuşan kişinin ya da bize sözü edilen roman kişilerinin herhangi bir yerde bulduklarıdır. Ancak kısa süre içinde sis perdesi yer yer farklılık gösterir; çünkü bir salonda bir mutfakta bir ormanda ya da çölde aynı biçimde konuşulamayacağını ve aynı biçimde davranılamayacağını hepimiz çok iyi biliriz. Bu nedenle bizlere dekorun, yani çevreye özgü niteliklerin bildirilmesi gereklidir” (Butor, 1991:144).

Bu alıntıda da belirtildiği gibi herhangi bir anlatıdaki kişilerin konuşma ve devinimleri buldukları uzamın şartlarına göre değişebilmektedir. Bu nedenle anlatılar içinde uzamın betimlenmesi metnin tutarlılığı için gerekli görülmektedir.

Uzam, anlatıya özgü sınırlanmış uzay parçasıdır. İnsanın içinde bulunduğu her anın bir uzamı vardır ve uzamın anlatımı betimlemeyi gerektirir. “Uzamı oluşturan öğelerin arasındaki ilişkiden anlatı doğar” (Kıran ve Kıran, 2007:249). Anlatının diğer unsurlarında olduğu gibi uzamın betimlenmesi de kendi içinde bir bütündür ve tutarlı olmak durumundadır.

Okuyucunun anlatıdaki kurguyu örebilmesi ve anlatıda yer alan pek çok unsuru çözebilmesi için uzam hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu şekilde anlatının okuyucu zihninde oluşumu daha yerli yerinde oluşabilmektedir.

Aktaş (2000:127), uzamın içinde yaşadığımız dünyaya benzetilmek amacıyla somut bir şekilde verilebileceği gibi soyut da olabileceğini, böylece dış dünya ya olduğu şekliyle yansıtıldığını ya da okurun birtakım izlenimler edinmesi için kullanıldığını; ilkinin resme, ikincisinin minyatüre karşılık geldiğini belirtir.

Uzam ile ilgili betimlemenin birebir ve gerçekçi olarak verildiği durumlarda betimleyen, okuyucuyu uzamın fotoğraf görüntüsüne ulaştırmaya çalışmalıdır. Bu amaçla betimleyici uzamdaki unsurları belli bir çerçeveye içinde sunmalıdır.

Kıran ve Kıran, uzamın betimlenmesinde kullanılan sözcükleri şu şekilde belirtmektedir:

“Uzamın sözcükleri:

Bir romanda uzamı incelerken şu tür sözcüklere rastlanabilir:

Doğrudan doğruya coğrafyaya ilişkin bir uzamı belirtmeye yarayan özel isimler (bir şehir, bir mahalle, bir bölge, bir ülke... Ankara, İzmir, Güney-Doğu Anadolu, Pamplermousse, Paris, Ümit Burnu, Türkiye...)

Cins İsimler: Şehir, sokak, bina, cadde, köy, dağ, deniz, orman...

Bir uzamın boyutunu, biçimini belirterek, betimlenen uzamı nitelemeye yarayan sıfatlar: Büyük bir şehir, küçük bir köy, geniş bir cadde, yüksek bir dağ, dar bir kanal...

Bazı ilgeçler: Önünde, arkasında, üstünde, sağında, solunda...

Devinim ya da devinimsizlik bildiren eylemler” (2007:250).

Uzam betimlemesinde kullanılan bu sözcük yapıları doğrudan uzamın görüntüsünü verirken; anlatıcının izlenimsel görüşlerini ve etkilenimlerini de belirten öznel düşüncelere de yer verilebilir.

8. Örnek

“Çok güzel bir evimiz var. Kocaman kocaman odaları aynalar, yaldızlı koltuklarla; duvarları, tavanları resimlerle süslü. Tavanlardan yerlere değin uzanan koyu renkli kadife perdeler, her odada irili ufaklı sanki yüzlerce halı. Üstelik kırılacak eşya dolu bir sürü küçük masa. Cilasız ayna gibi parlayan büyük yemek masası. arkalıklı, oymalı, her biri iki kişiyi sığdıracak genişlikte sandalyeler. Ellemeye bayıldığım satenle kaplanmış koltuklar. Yürümekle bitmeyen- koşmak yasak!- iç içe geçmiş salonlar. Annemin neredeyse salonlar kadar büyük yatak odası. Beyaz kürk örtüsünün üstünde yuvarlanmaya doyamadığım kocaman karyolası. Aynalar...aynalar..”

(Pınar Kür, **Akışı Olmayan Sular**, s:9)

Uzamın sözcükleri:

Cins İsimler: Ev, oda, ayna, koltuk, duvar, tavan, resim, perde, halı, eşya, masa,

yemek masası, salon, örtü, karyola.

Bir uzamın boyutunu, biçimini belirterek, betimlenen uzamı nitelermeye yarayan sıfatlar: kocaman, koyu renkli, küçük, oymalı, yürümekle bitmeyen iç içe geçmiş, *Yer belirtecileri:* üstünde

Bu şekilde betimlenen bir oda ile okuyucu anlatıcının odayla ilgili görüş ve düşüncelerini öğrenerek anlatının diğer kısımları ile rahatça ilişkilendirebilecektir. Sıfatların yoğun olarak kullanıldığı bu betimlemede benzetme de kullanılarak uzamın izlenimsel boyutu ortaya konulmuştur.

9. Örnek

Hüseyin Feyzullah, Langa'da, ahtapot gibi bir evde oturuyordu. Ahtapot gibi bir ev, çünkü iki yanından, sağından, solundan destekleyici direklerle ayakta duruyordu bu ev, yıkılmak için de kasırgayı bekliyordu. İki katlıydı, ahşap, sokağın başından bakana sancılı bir diş gibi görünürdü. Küçüktü ama küçüklüğüne göre oransız denecek kerte büyük bir bahçenin sokağa yakın bir yerinde duruyordu. Bahçede erik, vişne, ceviz, incir, nar, ayva hepsi tamamı. Delimtrak büyümüş otlardan geçilmiyordu. Arkada kuyunun yanında, kapısı kiremit rengine boyanmış bir kümes, bir horozla birkaç da tavuk. Bahçede arnavut kaldırımında kullanılan taşlarla örülmüş bir duvarla çevrilmişti, duvarı toza dönmüş bir harç ayakta tutuyordu. Evin ön cephesindeki pencerelerden bakınca, mevsim öncesi esip savuran, kuduran rüzgarların durulduğu sabahlardaki gibi dingin, kıpırtısız sanki hep güneşli, uyuyan bir gömütlük görünüyordu karşıda, arka cephedeki camlardan bakanın gözünde de karnabahar tarlaları büyüdükçe büyüyordu. Daha ötede de çevresine oturtulmuş bir resim gibi deniz, orta yerinde bir kum kayığıyla iskele, zaman dışı donmuş kalmıştı.

(Sabahattin Kudret Aksal, **Öyküler**, s.188)

Burada betimlemesi yapılan ev ile ilgili olarak; dış özellikler verilmiş evin etrafını saran nesnelere sıralanmış, bu nesnelere özellikleri belirtilerek evin resimsel görüntüsü yaratılmıştır. Bu betimleme bir öykünün başlangıç bölümünde yer almaktadır ve bu biçimdeki bir betimlemeyle olayların yaşanılacağı ortama dair özellikler verildiği için kişiler bu uzama daha rahat yerleşecek anlatıcı daha sağlam bir kurgu oluşturabilecektir.

Kıran ve Kıran'ın belirttiği uzam sözcüklerinden bu betimlemede karşımıza çıkan sözcük öbekleri şunlardır:

Cins İsimler: Ev, bahçe, sokak, cephe, tarla

Bir uzamın boyutunu, biçimini belirterek, betimlenen uzamı nitelermeye yarayan sıfatlar: İki katlıydı, ahşap, küçük, dingin, kıpırtısız, sanki hep güneşli.

Yer belirtecileri: İki yanından, sağından, solundan, arkada, ön cephesindeki, arka cephedeki, çevresine, orta yerinde.

Devinimsizlik bildiren eylemler: Oturuyordu, duruyordu, bekliyordu, görünürdü, çevrilmişti, tutuyordu, görünüyordu, donmuş kalmıştı.

Görüldüğü gibi bir uzamın betimlemesinde kullanılan sözcükler genellikle

devinimsizlik bildiren eylemlerle kurulmuş tümceler, yer belirticileri bazı sıfatlar ve uzamda yer alan özel ve/veya cins isimlerdir.

Uzam betimlemelerinde uzam ile ilgili bilgiler verebileceği gibi dönemin ve çevrenin etkilerini de gösterebilir, anlatının içinde önemli olabilecek bazı sezdirimlerde bulunabilir.

10. Örnek

“Köşenin başında durup bakarsanız her pencerede kırmızı toprak saksılar ve kararmış gaz sandıkları görürsünüz. Saksılarda al, beyaz, koyu kırmızı sardunya, küpeçiçeği, karanfil. Gaz sandıkları da öbek öbek yeşil fesleğen ile dolu. Ta köşede bir mor salkım çardağı altında çevrenin en işlek çeşmesi var. Bütün bunların arkasında tiyatro dekorunu andıran beyaz, uzun, ince minare.”

(Halide Edip Adıvar, **Sinekli Bakkal**, s.13)

Betimlemede bir sokağın görüntüsü bize verilmiştir. Betimlenen görüntüye baktığımızda nesnelere bize anlatının betimlemenin zamanına dair ipuçları verir. Gaz sandıklarının bulunduğu ve insanların su gereksinimini mahalle çeşmelerinden sağladığı bir dönem, bize bu betimlemenin günümüze ait olmadığını hissettirir. Betimlemesi yapılan sokağın içinde bulunduğu dönem yaklaşık yüz yıl kadar öncesi olabilir.

Kıran ve Kıran anlatıdaki uzam türlerini karşıtlıklarla incelemişler ve şu türleri belirlemişlerdir: “Açık uzam/kapalı uzam, kapsayan uzam/kapsanan uzam, özel uzam/herkese açık uzam, aileye ait uzam/ yabancı uzam, gerçek uzam/kurmaca uzam” (2007:250-252). Uzamın anlatı dışındaki alanlarda da türleri belirlenmiştir. Güngör, fotoğraftaki uzam türlerini “açık/kapalı, yassı/derin, belirli/belirsiz, boş/dolu” (2005:2) olarak belirtmiştir. Betimlemenin hem fotoğrafik görüntünün hem de anlatının bir ögesi olduğunu düşündüğümüzde bu türleri birleştirebiliriz.

Açık/kapalı uzam betimleyicinin/vericinin sunduğu uzamın açık veya kapalı olmasıdır. Anlatıda bu açıklık “deniz, orman, bahçe gibi; kapalılık ise ev, büro, mağara” (Kıran ve Kıran, 2007:250) gibi verilirken, fotoğrafta “izleyeninin ilgisinin çerçeve içinde tutulup tutulmadığı” (Güngör, 2005:3) dikkate alınır. Fotoğrafta “açık uzamda izleyiciden gösterilmeyeni hayal etmesi beklenir. Kesilmiş tamamlanmamış figürlerle bilinçli olarak uzamın çerçeve dışında da devam ettiği hissettirilmeye

çalışılır” (Güngör, 2005:3). Yani açık uzam ile figürlerin daha geniş olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılır. “Anlatıdaki açık uzam kahramanlara rahat hareket etme fırsatı verir” (Kıran ve Kıran, 2007:250). Bu durum bir çok anlatıda görülebilir.

Kapalı uzam için bir tiyatro sahnesini örnek olarak verebiliriz:

11.Örnek

“Kısım kısım kiraya verilen bir eski konağın ikinci kat sofası. Seyirciye göre sol yön mutfak, sağ yön yemek-oturma odası gibi kullanılır. Sol yön bir basamak daha yüksektir. Sol yan duvarda WC'ye açılan bir kapı. Köşede ocak. Karşıda sol yana yakın pencere. Pencere ile ocak arasında alçak, uzunca bir mutfak dolabı. Duvarda raflar, kutular, kavanozlar, tabak, tava, tencereler. Sağ alan pencere hizasında bir metre kadar derinlik kazanır. Tam karşıda girintinin içinde sokak kapısı. Sağ yan duvarda yatak odalarına açılan kapı. Sağ ortada önde yemek masası. Kırmızı- beyaz damalı örtü. Sağ ön köşede eski iki koltuk. Sağ alan açık renkli desenli bir halı, sol alan koyu renk bir muşamba ile döşenmiştir”

(Turgut Özakman, **Toplu Oyunları 1**, “Ocak”, s.87)

Görüldüğü gibi tiyatrodaki sahne bir kapalı uzamdır ve bu kapalılığın sınırı duvarlarla çizilmiştir. Kapalı olma ve açık olma karşıtlığı ise duvardaki kapılarla sağlanmıştır. Örneğin, 3. örnekte ve 4. örnekte yapılan betimlemeler açık uzam betimlemeleridir. 3. örnekte bir evin bahçesi, 4. örnekte ise bir sokak betimlenmektedir ve bunlar açık uzamlardır. 9. örnek bir evi ve evin odalarını betimlediği için kapalı bir uzamdır. 7. örnekte açık ve kapalı uzam bir arada bulunurlar; tren garı kapalı bir uzamı belirtirken, garın dışarıya açık uzamdır. 10. örnekte betimleyici açık bir uzamdadır ancak betimleme nesnesi olan ev kapalı bir uzamdır.

Kapsayan uzam/kapsanan uzamda bir uzamı kapsayan başka bir uzam bulunur. Bir caddeyi kapsayan şehir, bir adayı kapsayan deniz gibi. 4 örnekte görülen sokak ve evler kapsayan/kapsanan ilişkisi içindedirler. Soka evleri, camiye ve çeşmeyi kapsar.

Özel uzamlar kişiye özel oda, yatak gibi alanlar; herkese açık uzamlar okul, park gibi alanlardır. 9. örnekte betimlenen yatak odası ve betimleyicinin annesine ait karyola özel uzama örnek oluştururlar. Aileye ait uzamlar ev, bahçe gibi uzamlar iken; yabancı uzamlar sokak, mezarlık, sinema gibi alanlardır. Gerçek uzamda ise gerçekte var olan bir yere ait betimleme söz konusudur. Ama bu

gerçeklik verici tarafından yeniden ele alınarak da sunulabilir. Örneğin Çukurova'ya dair bir betimleme ansiklopedide farklı yer alırken Yaşar Kemal'de farklı yer alır. Sunulan uzam aynı olsa bile gerçekliği yeniden kurgulayan verici onu yeniden sunmuş olur.

12. Örnek

“Bu uzak nar bahçesi dağların eteğinde, dört yol ağzındadır. Alt yandaki ova sarı gözlü nergis, mavi çiçekli yarpuz, kokusu dünyayı alan limon, portakal çiçekleri, ak pamuk sarı, sırmalanmış buğdayla balkıyan, geceleri tarlalardaki traktörlerle yıldız yıldız dolan, homurtulu kamyonları, ekini yiyip kusan biçerdöverleri, gürültülü fabrikaları, inanılmayacak kadar büyük şehirleri olan karınca misali insan kaynayan, tozlu, sıcak, ter içinde ak bulutlu Çukurova toprağıdır”.

(Yaşar Kemal, **Demirciler Çarsısı** Cinayeti,)

Bu biçimde vericinin bakış açısıyla da gerçek uzam değerlendirilebilir. Kurmaca uzamda ise verici tarafında oluşturulmuş bir uzam söz konusudur. Aslında olmayan ancak anlatının oluşumu için gerekli görülen uzam kurmaca uzam olarak görülebilir.

Alıcı tarafından tanımlanabilen bir uzam verilmiş ise belirli bir uzam vardır. Bu uzam alıcının bildiği, tanıdığı ya da tanımlayabileceği bir uzamdır. Sunulan betimlemede uzam belirli ise alıcı için bir düzen ve rahatlık oluşur. Belirsiz uzamlar alıcının tam olarak oluşturamadığı, tanımlayamadığı uzamlardır. Bu belirsizlik ışık eksikliğinden kaynaklanabileceği gibi uzamın tanımlanamamasından da kaynaklanabilir. Belirsiz uzamlar alıcıda korku endişe gibi duygular uyandırır.

13. örnek

“Evi küçük, sıkıntılı ve sevimsizdi. Nereden aktığını hiçbir zaman öğrenemeyeceğim pis bir suyun çamurlaştırdığı kagacık burgacık bir sokaktan giriliyordu. İçeride neredeyse hiç eşya yoktu, ama eve her girişimde içim daralır tuhaf bir sıkıntıya kapılırdım.”

(Orhan Pamuk, **Beyaz Kale**, s. 23)

Örnekte görüldüğü gibi betimleyici uzam konusunda fazla bilgiye sahip değildir. Uzamda yer alan bazı öğelerin nedenini bilmemektedir ve bu onda bir rahatsızlık duygusu uyandırmaktadır. Sokağın kargacık burgacık görünmesi uzam hakkındaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Boş ve dolu uzamın belirtilmesinde önemli olan uzamda bulunan nesnelere dir. “Uzamın tanımlanabilmesi için görsel referanslara yani nesnelere gereksinim vardır. Bir maviliğin gökyüzü olduğunun anlaşılabilmesi için, başka hiçbir veri yoksa,

bulutlar, kuşlar gibi ipuçları gereklidir. Bomboş uzayı anlatmak için bile birkaç yıldız görmek gerekir. Mutlak bir boşluk mekan fikrini doğurmaz” (Güngör 2005:6). Boş ve dolu uzamın alıcıda uyandırdığı duygular farklıdır. Boş uzam sonsuzluğu, yalnızlığı, huzuru simgelerken dolu uzamın uyandırdığı duygular daha çok doluluğu yaratan nesnelerin düzenine ve düzensizliğine göre değişir. Düzensiz bir dolu uzam kargaşayı, dağınıklığı simgelerken; düzenli bir dolu uzam birliktelik ve güç duygusunu uyandırır.

Yassı ve derin uzamda ise derinliği belirleyen bazı öğelerin olup olmaması belirleyicidir. Yassı uzam sadece iki boyutlu bir görüntü içerir. Betimlenen nesnenin arkasını göremeyiz. Bir fotoğraf görüntüsünde yassı bir uzam söz konusudur. Derinliği yaratan ise perspektif duygusunun verilebilmesidir ki resmin ve fotoğrafın çok iyi veremediği bu derinliği devinim halinde olan bir betimleyicinin yaptığı betimleme rahatlıkla verebilir. Betimleyici uzamın içinde dolaşabiliyorsa derin uzam; uzamı karşıdan gördüğü kadarıyla betimliyorsa yassı uzam söz konusudur.

3. 2. 3. Betimleme Yöntemleri

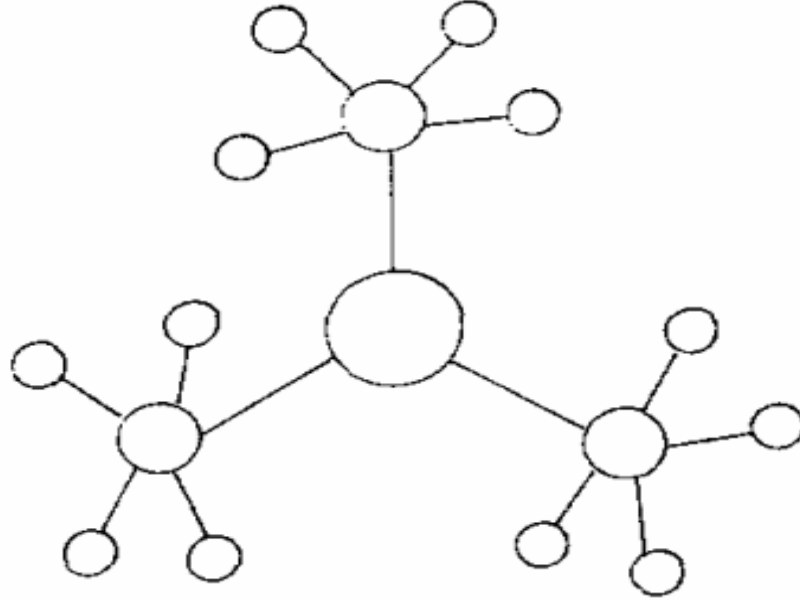
Betimleyici metinlerde betimlemesi yapılacak bir nesne seçilir ve bu nesnenin özellikleri sıralanır. Bu sıralama çeşitli biçimlerde düzenlenebilir. Düzenlemede temel alınan bazı ölçütler vardır: Tanılama (belirginleştirme), tanımlama, karşılaştırma ve zıtlık, açıklama, sınıflandırma ve çözümleme (Calfée ve Chambliss, 1987:363). Bu ölçütler nesnenin bir sınıf içindeki konumunu belirler, nesneyi tanımlar, sınıfın diğer nesneleriyle karşılaştırır, açıklar, sınıflandırır ve çözümler. Bunları yaparken metin içinde çeşitli yöntemler benimsenir⁵: Konu ağı, listeleme, değişkenler arası ilişki tablosu ve sıralıdüzen yöntemleridir.

3. 2. 3. 1. Konu Ağı

Konu ağı biçimindeki betimlemede nesne önce bölümlere ayrılır. Sonra bu bölümlere ait özellikler betimlenir. Ayrı ayrı oluşan bu betimlemeler birleştirildiğinde temel nesnenin yakın ya da uzak özelliklerini belirtirler. Bir insana

⁵ Bu yöntemlerin açıklanmasında ve şekillendirilmesinde CALFEE, C. Robert and CHAMBLISS, J. Marilyn (1987) **The Structural Design Features of Large Texts**, Educational Psychologist, [357-378] kaynağından yararlanılmıştır.

ait betimlemede, insan yüzünün ayrı, kollarının ayrı, vücudun ayrı betimlenerek sonuçta kişinin betimlemesini oluşturmak konu ağı biçimindeki betimlemeye örnek olabilir. Konu ağı biçimindeki betimleme yönteminde tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini kullanılabilir. Bu yöntemi aşağıdaki gibi görselleştirebiliriz:

2. Şekil: Konu Ağı

Konu ağı biçimindeki betimleme bütün betimleme nesnelere için kullanılabilir. Ancak özellikle uzam betimlemelerinde bir uzama ait bölümlerin betimlenip sonra bu betimlemelerin birleşiminde genel görünümün oluşturulmasında kullanılabilir. Ayrıca bir nesneye ait farklı bölümlerin betimlenip birleştirilmesinde de kullanılan bir yöntemdir.

3. 2. 3. 2. Liste

Betimlemede, birbirinden bağımsız nesnelere bir araya gelerek yeni bir görüntüyü oluşturuyorlarsa listeleme yöntemi kullanılabilir. Listeleme yönteminin kullanılabilmesi için öncelikle birden fazla nesnenin olması gerekir. Bu nesnelere birbirleriyle organik bir ilişkisi olmamalıdır. Listeleme yöntemi ayrı ayrı nesnelere sırayla betimlendiği uzam betimlemelerinde kullanılabilir. Bu yöntemi şekilde aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

3. Şekil: Liste

Bir uzamdaki nesnelere art arda sıralandığı şu alıntı listeleme için örnek gösterilebilir:

14. Örnek

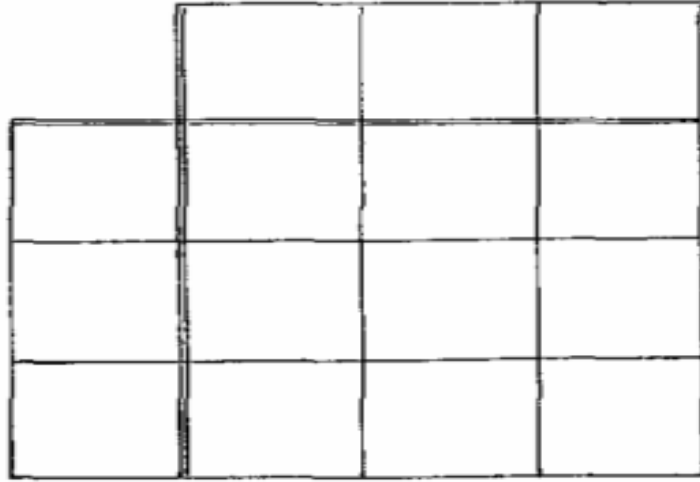
“Bir oda. Odanın üç duvarı da kitaplar, seçme tablolar, kazanılmış ödüllerle doludur. Bir köşede bir plak dolabı. Bir başka köşede içki dolabı. Üstünde içki şişeleri kadehler. Bir yazı masası. Telefon. Bütün bunların arasında kentin ışıklarını tepeden gören camlı bir kapı. Balkona açılır. Bir başka kapı. İki koltuk. Sedir üzerinde bir yığın giyim eşyası”

(Adalet Ağaoğlu, **Bir Kahramanın Ölümü**, s.273).

Örnekte bir odayı oluşturan nesnelere birbirinden bağımsız bir biçimde, konuları birbirine ilişkilendirilmeden verilmiştir. Uzam içindeki dağılımları serbesttir, bağlantısızdır. Bu biçimde verilen bir betimlemenin görüntüsünü okuyucu kendi bilgi ve deneyimlerini kullanarak oluşturabilir. Dolabın, masanın biçimini rengini, koltuğun desenini kendisi oluşturarak sunulan görüntüyü netleştirebilir. Bu bakımdan listeleme yöntemi ayrıntıların en az görüldüğü yöntemlerden biridir.

3. 2. 3. 3. Değişkenlerarası İlişki Tablosu

Bu betimleme yönteminde iki ya da daha fazla nesne (değişken) arasındaki ilişkiyi yola çıkılan bir durum vardır. Betimlenen nesnelere birbirlerine göre olan ilişkileri ve konuları belirleyicidir. Özellikle değişik anlam olgularının kullanıldığı betimlemelerde bu yöntemi kullanmak mümkündür. Bu yöntemi şekille aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

4. Şekil: Değişkenlerarası İlişki Tablosu

Bir örnek üzerinde bu yöntemi göstermeye çalışalım:

15. Örnek

“Seyirciye göre sahnenin sol önünde, sol geriye doğru park: Bir bank bir ağaç. Yıkık bir duvar. Sol dipten sahnenin ortasına doğru açılan dörtyol ağzı. Bir sokak feneri. Sahnenin gerisinde ve sağ dibe doğru küçük bir kentin çatıları görünür. Seyirciye göre sahnenin sağ önünde, sağ dibe doğru orta halli bir ailenin oturma odası. Dipte karşıda küçük bir pencere. Sağda bir kapı evin diğer kısımlarına açılır... sahnenin önünde Kadın ve Erkek, yüzleri seyirciye dönük, bir yargıcın karşısında oturur gibi, tahta bir iskemlede oturmaktadırlar... ikisinin de dizleri bitişik, elleri dizlerinin üstünde, yüzleri ciddi, saygılı ama ne kederli ne heyecanlıdır. Donuk. Kadın otuz yaşlarında. Ne güzel, ne çirkin, saf. Hatta insana zaman zaman zaman aptalca gelen konuşması dışında hiçbir özelliği yok...Erkek otuz beş yaşlarında. Onun da hiçbir özelliği yok...İkisinin de giyinişleri ne belli bir zenginliği ne belli bir yoksulluğu gösterir”.

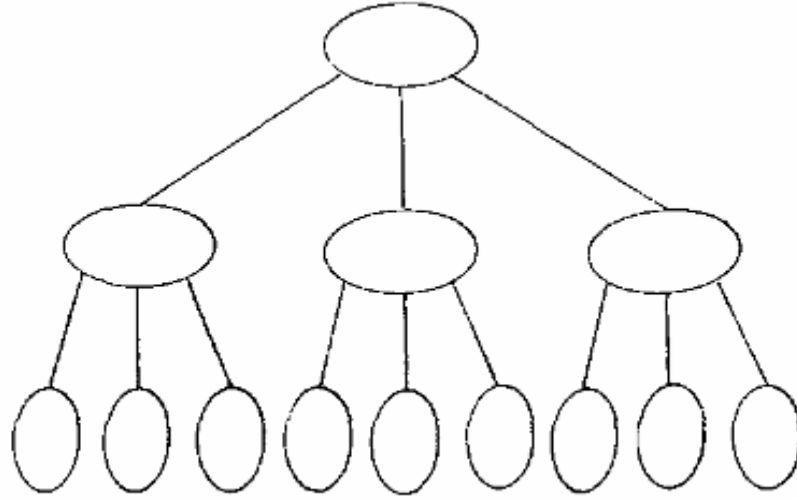
(Adalet Ağaoğlu, **Evcilik Oyunu**, s.17)

Bu örnekte, görüldüğü gibi bir tiyatro sahnesi betimlenmiştir. Sahnede birden fazla nesne yer almaktadır ve yer alan nesnelere birbirleriyle ilişkilidir. Ağaç, yıkık duvar, oturma odası ve uzamda bulunan kişilerin durumları birbirlerini etkileyen değişkenler olarak ele alınabilir. Betimlenen uzamın bir tiyatro sahnesi olduğunu düşündüğümüzde kişi-uzam ilişkisini birbirlerini etkileyen değişkenler olarak ele alabiliriz.

3. 2. 3. 4. Sıralıdüzen

Bu betimleme yönteminde betimleme nesnesinin kendine ait alt bölümleri vardır ve belirli bir düzen içinde bu bölümler sırayla betimlenir. Her bölüm kendi

betimlemesini oluşturduktan sonra asıl nesnenin bir parçası olurlar ve nesnenin alt dallarını oluşturan küçük özellikler bile böylece betimleme içinde sıralanmış olabilirler. Bu yöntemi şekilde aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

5. Şekil: Sıralıdüzen

Bu betimleme yöntemlerinden konu ağı ve listeleme daha sade ve belirli iken değişkenler arası ilişki ve sıralıdüzen daha karmaşık bir betimleme oluştururlar. Bu yöntemlerle başta verilen betimleme düzenlemesinde ele alınan ölçütleri (Tanılama (belirginleştirme), tanımlama, karşılaştırma ve zıtlık, açıklama, sınıflandırma ve analiz) eşleştirdiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkar:

ÖLÇÜTLER	YÖNTEMLER
<i>Tanımlama</i> (Nesnenin benzersiz özellikleri)	Konu Ağı Listeleme
<i>Tanımlama</i> (Nesnenin genel sınıfsal özellikleri ve ayırıcı özellikleri)	Sıralıdüzen Değişkenler arası ilişki tablosu
<i>Karşılaştırma ve zıtlık</i> (Aynı grubun üyeleri arasındaki benzeyen ve farklılaşan yönler)	Değişkenler arası ilişki tablosu
<i>Açıklama</i> (Belirli aydınlatıcı konular)	Değişkenler arası ilişki tablosu
<i>Sınıflandırma</i> (sınıfın özelliklerini en çok içerenden en az içerene doğru bir sıralama)	Sıralıdüzen Değişkenler arası ilişki tablosu
<i>Çözümleme</i> (Ayrı özellikler arasındaki işlevsel ilişkiler)	Değişkenler arası ilişki tablosu

7. Tablo: Betimleme Ölçütleri ve Yöntemleri

Tabloda da görüldüğü gibi en çok kullanılan yöntem değişkenler arası ilişki tablosudur. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Değişkenler arası ilişki tablosunda birden fazla nesne vardır ve bunların birbirlerine göre durumları betimlenir. Betimleme düzenlemesinde ele alınan ölçütlerin çoğu da nesnenin yanında bir başka nesneyi de gerektirir. Tanımlamada sınıfsal özelliklere değinileceğinden sınıfın diğer üyelerine; karşılaştırma ve zıtlıkta nesnenin, yine gruptaki diğer nesnelere benzeyen ve diğer nesnelere ayrılan yönlerine değinileceğinden başka nesnelere gereksinim duyulur. Açıklamada ise nesne hakkındaki aydınlatıcı bilgi başka nesnelere üzerinden veriliyor olabilir. Sınıflandırmada sınıfın tüm üyelerinin özelliklerinin belirlenmesi gerektiğinden ve çözümlemede de aynı nesnenin ayrı özellikleri arasındaki işlevsel ilişki belirtildiğinden değişkenler arası ilişki tablosunun daha çok kullanıldığı görülür. Ancak değişkenler arası ilişki tablosunun yanında konu ağında da kullanılan tümevarım ve tümdengelim gibi yöntemlere de sıklıkla başvurulur.

Betimlenecek nesnenin ortaya konuluşu tümdengelim yönteminde verilecekse nesne ile ilgili ilk konumlama genellikle etrafındaki nesnelere göre yapılır. Tümevarım yöntemi ile ortaya konulacaksa ilk konumlama seçilecek yatay ve dikey boyuttaki her hangi bir özelliğin verilmesi ile yapılır. Örneğin bir kulübenin betimlemesi tümdengelim yöntemiyle ele alındığında şöyle ortaya konur:

“Ormanın derinliklerinde iki ağacın ortasında yer alan kulübe, çatısı eğri duvarları yıkık, eskimiş tahta kapısıyla terkedilmiş hissi uyandırıyor”.

Bu tümcede öncelikle kulübenin ormana ve ağaçlara göre konumu belirtilmiştir. Aynı nesne, kulübe, tümevarım yöntemiyle ele alındığında şu şekilde ortaya konulur:

“Bir insan boyundan hafifçe yüksek, kararmış ve eğrilmiş çatısıyla otuz adımda çevrelenen bu kulübe insanda terk edilmişlik duygusu uyandırıyor”.

Böyle bir betimlemede ise nesnenin yatay ve dikey boyuttaki özellikleri ile betimlemeye başlanılmıştır.

Kişi betimlemelerinde ise betimleme nesnesi kişi olduğundan tümevarım ya da tümdengelim yöntemindeki belirleme kişinin çevresindeki nesnelere göre değil

kişinin kendi özelliklerinin sıralamasına göre belirlenir.

16. Örnek

“Uzun boy. Seyrek, ince ve sarı saçlar. Etlerrinin her parçası aynı pembelikte, sıhhatli bir baş. Daima gülmeye alışmış ve ciddi halinde bile gülümseyen bir ağız. Pratik ve dışa dönük bir zekanın daralıtığı muzip, derinliksiz, kıvrak mavi gözler. İçinde – bana baktığı zaman- gurur, müsamaha, şefkat ve yukarıdan aşağı inen bir takdir. Kenarları biraz yayvan enli bir islav burnu. Az kımıldayan bir vücut, dik duruş, gözlerin sinirsiz ve ölçülü bakışı. Orta karar bir zerafet. Bütün şahsiyette bir ılımlılık, gayelere ölçülü bir gidiş, yüzeysel bir ahenk: **Doktor Ragıp**”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, s. 67-68)

Örnekte verilen betimleme tümevarım yöntemiyle düzenlenmiştir. Her bir organı ayrı ayrı betimlenen kişinin, betimlenen organları bir araya getirildiğinde bir tüme yani *Doktor Ragıp* 'a ulaşılır. Bu da betimlemenin sonunda belirtilmiştir.

3. 2. 4. Betimlemenin İşlevleri

Her metnin bir oluşturucusu, oluşturulma biçimi ve oluşturulma nedeni vardır ve her metin alıcıda bir etki uyandırmak ister. Betimleyici metinlerin de anlatım içinde belirli işlevleri vardır.

Betimlemenin işlevleri ile ilgili olarak Kıran ve Kıran (2000:19), bir yazarın betimleme yapmak için sayısız neden bulabileceğini, bunların genellikle bilgi vermek, açıklamak ve anlatmak olduğunu; anlatılardaki betimleyici metinlerin ise kişileri ya da eylemin/olayın koşullarını tanımaya ve onlara gerçeklik izlenimi vermeye, bir etki, bir atmosfer, bir beklenti yaratmaya yaradığını belirtmektedir.

Günay (2007b:249), değişik metin tipleri içinde kullanılan betimleyici metinlerin işlevleri açısından dört gruba ayrılabilceğini, bunların; bilgi verici işlev, gerçeği yansıtma işlevi, sanat işlevi ve simgesel işlev olabileceğini belirtmektedir. Bu konuda Laurent Jenny, betimlemenin işlevlerini şu başlıklar altında belirtmektedir: “Süsleme görevi, ifade etme görevi, simge görevi, hikayeleştirme görevi, bilgi verme-açıklama görevi, duyguları ifade etme görevi, gerçeğe benzerlik sağlama görevi, yazıya sembolik değer kazandırma görevi, şiirsel etki görevi, görevi, görselleştirme görevi, oyalama görevi, dramlaştırma görevi, metni bölümlere ayırma görevi”⁶. Jenny'nin belirttiği süsleme işlevinde anlatı dışındaki bir durum

⁶ Aktaran AKDENİZ, Safiye “**Betimleyici Anlatım:Tasviri “descriptif” Metinler**” <http://www.ege->

betimlenerek anlatıya güzellik katmak amacıyla kullanılır. İfade işlevinde duygular, hayaller, doğanın betimlenmesiyle anlatılmaya çalışılır. Simge işlevinde betimleme, betimleme nesnesi dışındaki bir başka şeyi anlatmak için kullanılır. Hikayeleştirme işlevinde betimlemenin öyküleme görevinde anlatının işleyişinde etken olduğu durumlarda görülür. Duyguları ifade etme işlevinde öznel bir anlatıcının duygularının ifadesi olarak karşımıza çıkar. Gerçeğe benzerlik sağlama görevinde ayrıntılarla gerçeklik etkisi yaratır. Bir kişinin iç dünyası ile dış dünyası arasında bağlantı kurularak betimleme simge işlevinde kullanılabilir. Yazarın şairane betimlemeler yapmasıyla şiirsel etki yaratma işlevinde görülebilir. Ayrıntıları göstermesi yoluyla alıcıyı ikna etme işlevinde kullanılabilir. Anlatısal metinlerde olayların hızını keserek oyalama işlevi görür. Uzun bir metnin içindeki olayları dramatize ederek canlandırma işlevi görebilir ve ayrıca anlatı içinde uzamları, kişileri betimlerken bir metnin bölümlere ayrılmasını da sağlayabilir.

Bu çalışmada metinler edebi değer ve anlatısallıktan çok iletişim bağlamında ele alınacağından verici-alıcı ilişkisi göz önünde bulundurularak betimleyici metinlerin metnin kendine dönük işlevleri göz ardı edilip, metnin alıcıya dönük işlevleri ele alınacaktır.

Kıran ve Kıran'ın, Günay'ın ve Jenny'nin belirlediği işlevlerin içinden sayabileceğimiz, betimleyici metinlerin alıcıya dönük işlevleri şunlardır:

1. Bilgi verme (açıklama) işlevi
2. Anlatma işlevi
3. İkna etme işlevi

Şimdi de bu işlevleri açıklayalım.

3. 2. 4. 1. Bilgi Verme (Açıklama) İşlevi

Betimleyici metinler, betimledikleri nesne, kişi, yer hakkında alıcıya bilgi verme, alıcıya bir nesne ya da kişiyle ilgili açıklama yapma işleviyle kullanılabilirler.

Betimlemenin bilgi verme (açıklama) işlevinde kullanıldığı metinlerde genellikle nesnel bir anlatım söz konusudur. Nesnel bilgi algılanan nesneye, kişiye

dair bilgidir; öznel bilgi ise algılayan kişiye ait bilgidir. Örneğin; “*Odanın ortasında tahta bir masa ve deri ile kaplı dört sandalye vardı.*” tümcesi nesnel bir bilgi verip odayı açıklarken; “*Odanın ortasında eski püskü tahta bir masa ve yıllardır oturulmamış gibi görünen deri ile kaplı dört sandalye vardı.*” tümcesi nesnel bilginin algılayan kişinin bakış açısından sunulmuş biçimidir. Herhangi bir nesne betimlenebiliyorsa, betimleyicinin bu nesne hakkında “bilgi” sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Betimleyici bu bilgiyi görüşlerini belirterek öznel olarak sunabileceği gibi, yalnızca algıladıklarıyla da yetinebilir.

17. Örnek

BODRUM KALESİ ve SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ

Bodrum Kalesi, iki liman arasında, üç taraf denizle çevrili, kayalık bir yarımada üzerine kurulmuştur. Kalenin, kare biçimine yakın bir görünümü vardır. Kale 80x85 metre ölçülerindedir. En yüksek yeri, deniz seviyesinden 47,5 metre olan Fransız Kulesidir.

Kalesinin duvarlarında 249 arma vardır. Armalar, kulelerin savaş stratejisinin gelişmesiyle, yapılan eklentilerin ve onarımların yapıldıkları tarihlerin anlaşılmasına yardımcı olan bir imza gibidir.

İç kaleye yedi kapı geçilerek ulaşılır. İç kalenin gezdiğiniz her yeri, sizi karşılayan tavus kuşları, güvercinleri, firavun tavukları yanında Renk renk begonvilleri, karanfilleri, çeşitli kaktüsleri, çam, gölge ağacı, Akdeniz iklimine uygun her türlü çiçek ve ağaçlarıyla doğal bir parka girdiğiniz izlenimini verir.

İç kalede dut ağacının gölgesinde dinlenen Şapel, gotik tarzdadır ve kalenin en güzel yapıdır. Şapelin hemen sanda bulunan Türk hamamını gezdikten sonra, Şapelin solundaki yoldan yukarı doru yürüdüğünüzde, Romalı devlet adam amforaların arasında, yüzyılların heybetiyle sizi, bulunduğu yol kenarından izler. Amfora parkından yukarıya doru yürüdüğünüzde, karşınıza gelen yapı, cam salonu olarak kullanılmaktadır.

Bu betimlemede de görüldüğü gibi betimleyici Bodrum Kalesi hakkında bilgi sahibi bir kişidir ve kaleyle ilgili ayrıntılı bilgi sahibidir. Bu bilgilerini bir açıklama amacıyla alıcıya nesnel bir biçimde sunmuştur.

Betimlemenin bilgi verme işleviyle kullanımı sözlüklerde, bir nesneyle ilgili açıklama ve bilgi gerektiren metinlerde, kanıtlayıcı metinlerin içinde ve görüntüsel anlatım (açıklama) gerektiren her türlü metnin içinde yer alabilir.

çınar: İki çeneklilerden, 30 metreye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç. (TDK 2005:427)

levrek: Levrekçillerden, eti beyaz, üzeri pullu, iri bir balık. (TDK 2005:1306)

mine çiçeği: 1. Mine çiçeğigillerden, yaprakları karşılıklı ve oymalı, çiçekleri başak durumunda alacalı, mavi veya menekşe renginde, sapı dört köşeli olan, güzel kokulu bir bitki. (TDK 2005:1399)

Bu sözlük maddelerinde *çınarın* gövdesini ve yapraklarını; *levreğin* boyutunu ve etinin rengini; *mine çiçeğinin* sapını, kokusunu, yapraklarını nesnel bilgilerle

betimleyerek alıcıya bilgi verir. Bu bilgiler betimlemesi yapılan, algılanan nesneyle ilgili bilgilerdir. Aşağıdaki paragrafta anlatı içinde yer alan bir uzam hakkında açıklama yapılmaktadır:

18. Örnek

“Bu sofa dört köşedir: Ortada sokak kapısı, iki yanında birer pencere. Pencerenin yanında bir ot minderi. Minderin yanında yemek masası. Masanın yanında iki sandalye. Bu sofada oturulur, yemek yenir, misafir kabul edilir.”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, s.16)

Sofa ile ilgili nesnel, somut bilgiler açıklanıp okuyucuya bilgi verilerek, betimlemesi yapılan uzamın anlatının diğer bölümleri ile ilişkilendirilmesini kolaylaştıran özellikleri sıralanmıştır. Bu sayede okuyucu uzam hakkında gerekli bilgiye ulaşabilmiştir

3. 2. 4. 2. Anlatma İşlevi

Bu işlevdeki betimleyici metinlerde yazarın amacı, bir doğa güzelliğini, bir sokağı anlatmak, herhangi bir bilgi verme amacı gütmeyen betimleme nesnesini alıcıya aktarmak olabilir. Ayrıca anlatı içinde verilmek istenen bir duyguyu, başka bir şeyin betimlemesini yaparak sağlayabilir. Butor (1991: 79), eşyaları ve nesnelere betimlemenin bir bakıma zorunlu olarak kişileri betimlemektir der ve ekler; çünkü öyle şeyler vardır ki, bunları duyurmak ya da anlatabilmek için eylemlerin geçtiği yerdeki dekoru ve dekorla ilgili ayrıntıları okurun göz önüne sermek gerekir. Butor’un söylediği özellikleri bir örnek üzerinde göstermeye çalışırsak:

19. Örnek

“Tıs yok. Arada bir madeni aletlerin tepsilerde çıkardıkları ince ve kırık sesler. Ve bir şırıltı, diğer kokuları yenen bir iyodofrom kokusu ve beyazlıklar: Beyaz duvarlar, beyaz demir masa, beyaz dolaplar, beyaz örtüler, beyaz sargılar, beyaz pamuklar, beyaz gömlekler...”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, 2004:10)

Butor’un söylediği “başka bir duyguyu verme” ye yönelik olarak burada hastane odasının betimlemesinde, anlatıya hakim olan yalnızlık duygusu, sessizliğin ve beyaz rengin kullanılmasıyla okuyucuya derin olarak hissettirilmiştir.

Betimlemenin Yeni Roman ile anlatsal metinlerde yerini almasını Butor şöyle açıklar: “Yeni Romanla birlikte öncelikle sav üretme gevezeliğinden uzaklaşarak insanı ve çevresindeki nesnelere, özellikle de algılanabilir nesnelere betimlemeye

(optik betimleme) ve betimleme üstüne düşünmeye dönüldü. Böylece betimleme Yeni Romanın ayırıcı bir özelliği durumuna geldi” (1991: 8-9). Yazı türü olarak betimlemenin gelişimi bu dönemde zirveye ulaşmıştır.

Bourneur ve Quellet (1989:114), betimlemenin gözlerimizin önüne sermek iddiasında bulunduğu gerçek ile ilgilenmemiz için bizi zorladığını ya da bu iddiasını daha da ileri götürmek istediğini, ancak sonunda göstermek istediği şeyden daha başka bir şeyi gösterdiğini belirtirler.

Betimlemenin anlatma işlevi genellikle anlatısal metinlerin içinde belli bir duyguyu ve durumu hissettirmek için kullanılır.

Anlatım ile betimleme birbiriyle iç içe iki öge olarak görünse de Bourneur ve Quellet, anlatma nesnesi ile betimleme nesnesinin birbirinden farklı nesnelere olduğunu belirtirler. “Anlatım demek olayların zaman içinde art arda sıralanması demektir. Betimleme ise uzamda yan yana bulunan ve aynı zaman dilimi içinde bulunan eşzamanlı nesnelere gösterilmesi demektir” (Bourneur ve Quellet, 1989: 99). Anlatımda, devam eden bir zaman içinde olayların akışı sunulurken; betimlemede daha durağan ya da zamanın hissedilmediği bir kesit içinde nesnelere gösterilmesi söz konusudur.

3. 2. 4. 3. İkna Etme ya da Gerçeği Yansıtma İşlevi

Metin verici tarafından üretilirken alıcıda bir etki oluşturulması amaçlanır. Verici bu etkiyi oluşturabilmek için dilin tüm olanaklarını kullanır. Betimleyici metinler alıcıya gerçeği yansıtarak alıcıyı belli bir duruma ikna etme işleviyle de kullanılabilirler.

Betimleyici metinler ikna etme (gerçeği yansıtma, inandırma) işlevini, kanıtlayıcı bir metnin içinde, başka bir metin türünün içinde yer alarak ya da tamamen tek başına bulunarak yapabilir. İkna etme işlevinde verici betimlediği nesne veya kişi ile ilgili betimlenen özelliklere alıcıyı inandırmaya çalışır ve belli bir duruma inandırabilir.

“Betimlemede kullanılan anlatımlar insanın algılama biçimlerine göre sınıflandırılabilir. Her şey göz önündeymiş gibi gösterilemeye çalışıldığından, insanın algılama yanlarının tümüne yönelik anlatım biçimleri bulmak olasıdır. Betimlemede görme, işitme, dokunma, koklama, tat alma, duyuşsal ve bilişsel duyu organlarına yönelik anlatımlar kullanılmaktadır. Kullanılan sanatlarla insan algı organlarına yönelik bir anlatım uyarıcı bir tutumdur. Bu tür anlatımlar çağrışımsal bir anlam yaratır ve okuyucu doğrudan kendi üzerinde bunu yaşamaya başlar. Bir bakıma ikna etme ile ilgili bir durumdan söz edilebilir. Bu tür anlatımların hem ruhbilimsel, hem mantıksal, hem de anlalsal imgeler yarattığı söylenebilir” (Günay, 2001:99).

Bu alıntıda belirtildiği gibi betimlemeler insanın duyu organlarına yönelik anlatımlar olduğu için okuyucuyu duyuşsal ve bilişsel olarak etkiler. Bu etkileme gerekli ve yeterli düzeyde ise okuyucu betimlenen nesne hakkındaki betimlemelere ikna olur. Betimlemenin etkisinin gerekli ve yeterli düzeyde olabilmesi için anlatımda anlam olgularına ve bazı ayrıntılara yer verilmesi ikna edicilik açısından önemlidir. Ancak betimleme nesnesiyle ilgili abartılı açıklamalar yapılırsa okuyucuda ters bir etki yaratılır ve ikna edicilik etkisini yitirmiş olur. Bu nedenle eğer betimleme ikna etme işlevinde kullanılacaksa anlatımın, abartılmadan, gerekli özellikleri uygun bir biçimde verilerek yapılması gerekli görülür.

20. Örnek

Dört mevsimde dört ayrı doğal güzellik: Abant...

Denizden 1328 metre yükseklikte, çevresi çam ormanlarıyla kaplı bir tatlısu gölü. Tertemiz havası, doğal güzelliğiyle büyük kentlerin kargaşasından alabildiğine uzak, gönlünüzce soluklanabileceğiniz bir cennet. Ünü tüm Türkiye'ye hatta yurtdışına bile yayılmış olan ve dört mevsimde dört ayrı doğa güzelliği sergileyen Abant Gölü yeşilin üstüne beyazlarını giymeden önce sararan yaprakların gölgesinde sonbaharı bir başka yaşıyor. Kışkırtıcı güzelliğiyle doğasever gezginleri etkisi altına alıp, kendine hayran bırakıyor. Abant Gölü ve çevresi, kışın karlarla örtülü ormanlarıyla, sonbaharda sararan, kızaran bitkilerin renk cümbüşü altında yenilen nefis lezzetteki ızgaraları ve alabalıklarıyla, tertemiz dağ havasıyla çarpıcı güzellikler sergiliyor.

Abant, denizden 1328 metre yükseklikte, toprak kaymaları sonucu oluşmuş bir tatlısu gölü. 1.28 kilometrekarelik bir alanı kaplıyor. En derin yeri 18 metre. Her yanı ormanlarla kaplı. Hoş kokularıyla çam, köknar, kayın ağaçları çoğunlukta. 6.5 kilometre tutan göl çevresinde tur atmanın keyfi ise bambaşka. Kıyıları nilüfer çiçekleri ile kaplı yer yer sazlıklarla çevrili göl'ün konukları temiz dağ havasını soluyarak huzurlu yürüyüşler yapabiliyor, arzu edenler çevresini bisikletle turluyorlar.

Bu betimlemede okuyucu Abant'ın güzelliklerine ikna edilmeye çalışılmaktadır. Bunun için Abant'ın bulunduğu konum, derinliği ve uzunluğu gibi ölçüler gerçek olarak belirtilirken güzellikleri de abartılarak ve vericinin öznel görüşleri belirtilerek alıcı etkilenmeye çalışılmıştır. Bu biçimde nesnel özelliklerle bir arada verilen öznel görüşler inandırıcılık ve ikna etme bakımından daha etkili görülür. Abartılan özellikler nesnel özelliklerle dengelendiği için okuyucuyu rahatsız

eden bir durum oluşmadığından bu metni okuyan, etkilenen ve ikna edilen okuyucu, tatil seçeneği olarak Abant'ı tercih edebilecektir.

Bu ve bunun gibi örneklerde görüldüğü gibi ikna etme işleviyle kullanılan betimleyici metinlerde alıcının betimleme nesnesinden etkilenmesi için nesnenin özellikleri abartılarak verilmekte, öznel görüşlere yer verilmekte ve nesnenin ayrıntılarına yer verilmektedir.

3. 2. 5. Betimlemede Kullanılan Anlam Olguları

Betimlemenin yapılış amaçları farklıdır. Ama betimlemede o anda olmayan bir durum ve/veya nesnenin yenedensunumu söz konusu olduğuna göre farklı anlatımların kullanılması da doğaldır. Bazı betimlemeler estetik kaygılarla yapıldığından söz sanatlarına fazlasıyla başvurulur ve daha özenli bir anlatım biçimi kullanılır. Estetik kaygı ile oluşturulmayan betimlemelerde de bazı anlam olaylarına rastlanılır. Tüm bu anlam değişimlerini anlam olguları⁷ olarak ele alacağız. Betimleyici metinlerde kullanılan başlıca anlam olguları şunlardır: Benzetme, kapsamlayış, eğretileme, kişileştirme ve abartma.

Betimlemede kullanılan anlam olguları betimleyenin öznelliğini gösterir. Betimlemede bir “betimleyici göz” vardır ve anlatımlar, bu gözün anlatmada seçtiği yol ile yapılır. Betimleyen, anlatımının imgelemine daha canlı yaratabilmek için değişik olgulara başvurur. Bu olgular onun dünya bilgisinden ve bakış açısından oluşur ve okuyucuya aktarılır.

“Betimlemede en sık yapılan, okuyucunun bildiği varsayılan durumları anımsatarak olguları betimlemektir. Yani bilinenlere dayalı benzetmeler, karşılaştırmalar, örneksemeler en sık kullanılan anlatım biçimleridir” (Günay, 2001:97). Çünkü verici ile alıcı arasındaki iletişimin sağlıklı kurulabilmesi için ortak öğeler gereklidir.

⁷ Bu bölümde sıralayacağımız anlam olayları için *söz sanatları* terimini değil *anlam olguları* terimini tercih ettik. Çünkü *söz sanatları*, özellikle yazında kullanılan, anlatımın estetik yanıyla ilgili durumlar olarak düşünülmüştür. İncelediğimiz betimleyici metinler yalnızca yazınsal metinlerin içindeki betimlemeler değildir. Günlük hayatımızda yer alan, herhangi bir yazınsal kaygısı olmayan metinler de betimleyici metin olarak oluşturulabilirler. Buradaki anlam değişimlerini de belirtebilmek amacıyla *anlam olguları* terimini daha genel olduğu düşüncesiyle tercih ettik.

Betimlemede olgulara başvurmak, betimleme nesnesine ait özelliklerin tonunu, tipini belirtmede ve nesnenin ayırt ediciliğini sağlamada önemlidir. “Üzerinde kırmızı bir elbise var” yerine “Üzerinde kan kırmızı bir elbise var” ya da “Üzerinde deli kırmızı bir elbise var” demek elbisenin zihinde daha ayırt edici ve canlı bir biçimde oluşmasını sağlar.

Kandinski (1993:56), renklerin ve biçimlerin sonsuz olduğuna göre birleşimlerinin ve etkilerinin de sonsuz olacağını belirtmektedir. Bu sonsuzluğun sınırlaması betimlemeyi yapan vericinin elindedir.

Betimleyici anlam olgularını kullanırken betimlediği nesnenin, uzamın, bazı özelliklerini daha çarpıcı ya da açık bir şekilde vermeyi amaçlar. Ancak betimlemenin önemli bir bölümünün anlam olgularına ayrılması anlatımı sıkıcı hale getirebilir.

3. 2. 5. 1. Benzetme

Betimleyici metinlerin içinde en sık görülen anlamsal olgu olarak benzetmeyi görebiliriz. Betimleyici metnin içindeki betimlenen öğelerin okuyucunun (alıcının) zihninde daha kolay, çarpıcı ve net olarak oluşabilmesi için benzetmeden sıkça yararlanır. Bir şeyi başka bir şeye benzetmek, o şeyi betimlemeye başlamaktır denilebilir. Betimlemede olduğu gibi benzetmede de amaç sunulan nesnenin, durumun alıcının zihninde daha ayrıntılı oluşmasını sağlamaktır.

Aksan (1998:61-62) benzetmenin, bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek, canlandırabilmek için bir başka nesneden bir başka eylemden yararlanarak gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

Kıran ve Kıran (2006:345-346) benzetmeyi, sözlü ya da yazılı anlatımda, bir varlığın özelliğini başka bir varlığın ya da kavramın özelliğiyle anlatma biçimi olarak açıklar. Anlama güç katmak için, aralarında gerçeklik ya da eğretileme açısından benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıfını güçlüye benzetme sanatı olarak belirtir.

Benzetmenin yapılabilmesi için benzeyen ve benzetilen olmak üzere en az iki öge gereklidir. Bu iki öge arasında çok farklı açılardan ilgi kurulabilmekle birlikte anlam benzerliği açısından üç öbekte toplanır:

“1.Tözsel benzerlik (Bir ağaç yaprağıyla, bir defter arasındaki biçimsel benzerlik; işlev benzerliği; durum benzerliği)

2.Eşalgısal benzerlik (Bir sesin bir renge, bir rengin bir kokuya vb. benzetilmesi)

3.Duygusal benzerlik (Bir duygu somut bir nesneye benzetilerek, nesnenin nitelikleri duyguya yaklaştırıldığında “sıcak bir dostluk”, “yumuşak huylu bir kimse” vb. olabilir)” (Guiraud, 1999: 61- 62).

Bu benzerlikler yoluyla benzeyenin anlamı daha iyi ortaya konulur.

Tam bir benzetme iki ana, iki yardımcı ögeden oluşur. Ana ögeler, benzeyen ve benzetilen; yardımcı ögeler ise benzetme yönü ve benzetme ögesi (gibi, kadar) dir.

“*Yüzü, ceketinin yakasındaki beyaz gül gibi renksizdi*” (Reşat N. Güntekin, **Bir Kadın Düşmanı**)

Benzeyen: Yüz

Benzetilen: Beyaz gül

Benzetme Yönü: Renksiz

Benzetme Ögesi: Gibi

“*Annemin neredeyse salonlar kadar büyük yatak odası...*” (Pınar Kür, **Akışı Olmayan Sular**)

Benzeyen: Yatak odası

Benzetilen: Salon

Benzetme Yönü: Büyük

Benzetme Ögesi: Kadar

21. Örnek

“*Bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir: Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür, her günün hadiseleri tavana, duvarlara, dösemeye bir leke, bir çizgi, bir buruşuk ve bazanda ancak bizim görebileceğimiz gizli bir işaret ilave eder. Bu sofa canlıdır: Bizimle beraber kımlar, bizimle beraber uyur uyanır; bu sofa aramızda sanki üçüncü bir simadır ve güldüğü ağladığı bile olur*”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, 16)

Görüldüğü gibi sofa yaşlı insan yüzüne benzetilmiş, güldüğü ve ağladığı belirtilerek uzama kişisel özellikler yüklenerek okuyucu için anlamsal açıdan daha etkili olmuştur. Bu şekildeki bir benzetmeden sonra daha sonra anlatılacakların ve bu sofada yaşanacakların alt yapısı oluşturulmuştur.

22. Örnek

“Çukurova tekin değildir. Bir uçsuz bucaksız düzlüktür. Bataklıktır, büküklüktür, akarsular, ulu denizlerdir. Bulut örneği gelen sivrisinekler... Çukurova bir sonsuz aklıktır. Göğe yükselmiş, ulu devler gibi ayağa kalkmış yürümüş, bin bir renkli ulu devlercesine uçan, akan toz direkleridir. Çukurova sarı sıcaktır. Toz dumandır. Otsuz ağaçsız, yan yana ördolmuş bir belalı topraktır. Sıtmadır, hastalıktır. Sızlayan kemik, akan terdir. Otomobildir, traktör, biçerdöver, konuşmayan, sırasında yalnız bağırın, insanüstü bir yaratık, pamuktan el, ipek ten, ibrişim saçtır. Hasır şapka, ak libas, kara gözdür. Tekin değil, tekin değil... Yeşil bir ejderhadır.

(Yaşar Kemal, **Ölmez Otu**)

Çukurova anlatıcının izlenimsel görüşleri doğrultusunda deve, belalı toprağa, sıtmaya, hastalığa, kemiğe, tere, otomobile, traktöre, biçerdövere, insanüstü yaratığa, pamuktan ele, ibrişim saça, hasır şapkaya, kara göze, yeşil bir ejderhaya benzetilerek içinde barındırdığı çeşitlilikler, korkular, güzellikler dile getirilmiştir.

3. 2. 5. 2. Kapsamlayış

Kapsamlayış “Bir sözcüğü kapsamını genişleterek ya da daraltarak, bütün-parça, cins-tür, tekil-çoğul ilişkisi içinde bulunduğu bir başka sözcük yerine kullanmadır” (Vardar, 2002:128). Sözcük kendi anlamının dışında kendi anlamıyla birlikte kapsadığı bir alanı belirtir.

Kıran ve Kıran (2006:368-369) dizisel boyutta yer alan kapsamlayışta A sözcüğü, içerme ilişkisi çerçevesinde başka bir sözcükle B sözcüğüyle karşılandığını; kapsamlayışın özelden genele ya da genelden özele giden dünya algısını yansıttığını belirtir. Ayrıca Klasik Sözbilim kapsamlayışı “çoğu azla, azı çokla anlatan bir değişmece olarak” tanımladığını belirtir.

Filizok (2001:116) kapsamlayışın, bir nesnenin diğer bir nesne ile anılması, bütünü söyleyerek parçayı, parçayı söyleyerek bütünü anlatma olarak ifade edildiğini belirtir.

Tanımlarda, kapsamlayışın parça- bütün ilişkisi ve bir nesnenin başka bir nesnenin adıyla karşılanması üzerine kurulu olduğu görülür. Bu ilişkileri alt bölümleriyle inceleyen Fontanier kapsamlayışı sekiz alt türe ayırır:

- “1. Bütünü ifade için parçanın ifade edilmesi
- 2.Parçayı ifade için bütünün ifade edilmesi

- 3.Maddenin söylenip maddeden yapılan nesnenin ifade edilmesi
- 4.Sayı ile ilgili kapsamlayışlar (Tekili ifade için çoğulun, çoğulu ifade için tekilin kullanılışı)
- 5.Cinsin ifadesiyle yapılan kapsamlayışlar
- 6.Türün ifadesiyle yapılan kapsamlayışlar
- 7.Soyutlamaya dayanan kapsamlayışlar
- 8.Bir özel ismin ifadesi için bir cins ismin kullanılması” (*Aktaran Filizok, 2001:117-118*).

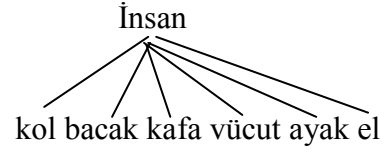
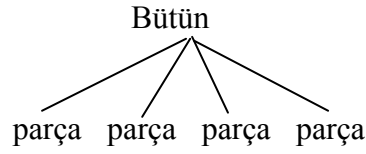
Belirtilen bu türler ile başka bir anlam olgusu olan düzdeğişmece genellikle birbirinden ayırlanamamaktadır. Ancak kapsamlayışta genel ilke içerme ilişkisidir. Düzdeğişmedeki durum daha çok mantıksal bir durumdur. Kapsamlayışta içerme söz konusu iken düzdeğişmede bitişiklik ve yakınlık esastır.

“Sözbilimde kapsamlayışla ilgili olarak şu iki ilke benimsenir: Parça / bütün ilişkisi ve altanamlılık / üstanamlılık ilişkisindeki anlatım biçimleri kapsamlayıştır, bunun dışındakiler düzdeğişmededir. Ama her araştırmacı bu sınıra uymaz. Düzdeğişmece ile kapsamlayış arasındaki ilişkiyi ortaya koymak her zaman kolay değildir. Düzdeğişmede bir sözcüğün bir başka sözcükle yer değiştirmesi ve iki kavramın mantıksal olarak birbiriyle ilişki içinde olması gerekir. Bu iki kavram arasında farklı türden ilişki vardır: Nedenden yola çıkarak amacı belirtme, araçtan yola çıkarak aracı kullananları belirtme, nesneyi belirtmek için maddesinden yola çıkma, içeriği (içerilene) içerenden yola çıkarak belirtme; uzamdan yola çıkarak nesne, ürün, kişi ya da kurumu belirtme; fiziksel özellik ya da durumdan yola çıkarak ahlaki ya da kişisel özelliği belirtme, giysilerden yola çıkarak o giysiyi giyen kişileri belirtme, simgeden yola çıkarak bir nesneyi belirtme ya da yazarın adını kullanarak yapıtını belirtme iki kavram arasındaki mantıksal ilişki türlerini açıklar. Kapsamlayışta da benzer türden iki sözcük arasında bir mantıksal ilişki vardır. Bu ilişki, düzdeğişmeden ayrı olarak, içinde barındırma ya da içerme türü bir durumu belirtir. Kapsamlayışta, iki kavram arasında farklı türden ilişki vardır: Örneğin parça yerine tümü kullanma, nesneyi belirtmek için nesnenin maddesini söyleme ya da cinsini belirterek genel türü gösterme iki kavram arasındaki ilişkiyi göstermede kullanılır” (Günay 2007a:85).

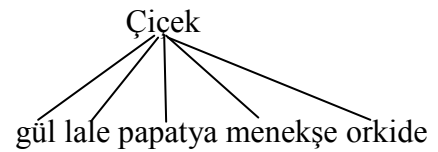
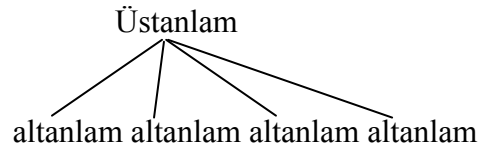
Günay’ın belirttiği bu ayrıma göre kapsamlayışta yalnızca içerme ve içinde olma ilişkisi söz konusudur. Bunun dışındaki sözcük değişimlerini ve mantıksal ilişkileri düzdeğişmece olarak kabul edebiliriz.

Kapsamlayış ile ilgili anlamsal özellikleri şu biçimde gösterebiliriz:

Bütün parça ilişkisi:

Üstünlam altınlam ilişkisi:

6. Şekil: Kapsamlayış ile İlgili Anlamsal Özellikler

Kapsamlayışla ilgili anlam olgularının belirlenebilmesi bağlama bağlıdır. Anlatım kapsayan sözcük ile gerçekleştirildiğinde, anlatılmak istenenin kapsayan sözcüğün kapsadığı hangi sözcük olduğunun çıkartılabilmesi için bağlamın bilinmesi gereklidir. Örneğin “*İncir ağacının dalına salıncak kurdular. Ağacın dalı eğildi.*” gibi bir anlatımda birinci tümceyi yok sayıp “*Ağacın dalları eğildi.*” tümcesini aldığımızda ağaç sözcüğünün hangi ağacı kapsamladığını çıkaramayabiliriz. Bu nedenle kapsamlayışta bağlamın bilinmesi gereklidir.

“*Böğürtlenler çiçeğe durmuştu. Mosmor çiçeklerden gözükmüyordu dallar, yapraklar.*”

(Yaşar Kemal, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, s.130)

Betimleme tümcesinde belirtilen *çiçekler* böğürtlen çiçeğini kapsamlamaktadır. Bu tümcelerden birinci tümce verilmemiş olsa idi ikinci tümcedeki mor çiçeklerin hangi meyvenin çiçeği olduğu anlaşılamayabilirdi.

3. 2. 5. 3. Eğretileme

Eğretilmeler bütün dillerde en çok kullanılan anlamsal olgulardan biridir. Eğretileme temelde benzetme, benzerlik ilişkisi üzerine kurulur. Benzetmede verilen

dört öğeden benzetme yönü ve benzetme ögesi (gibi, kadar, benzer) kullanılmaz; yalnızca benzeyen ve benzetilen kullanılırsa eğretilime oluşur. Eğretilimede benzetmede olduğu gibi iki öge arasında karşılaştırma ya da zayıfı güçlüye benzetme ilişkisi yoktur. Eğretilimede iki öge arasında eşdeğerlik ilişkisi vardır ve iki ayrıık imge birbirine yaklaştırılır. Öğelerden biri diğerinin yerine tek başına kullanılabilir.

Kömür gibi simsiyah **göz**lerin var. (kömür göz)

Pek çok dilde eğretilimler kalıplaşarak deyimler ve kalıp sözler oluşturmuşlardır. Türkçede de aynı durum görülebilir. (*kapı kolu, siyah altın, zaman öldürmek...*).

Aksan (1998: 64,68) eğretilimleri beş başlık altında incelemiştir:

İnsandan doğaya aktarma: “kel tepeler”

Doğadan insana aktarma: “domuz”

Doğadaki nesnelere arası aktarma: “kuşburnu, tavşankulağı”

Somutlaştırma: “O işe girerse ezilir.”

Duyular arasında aktarma: “tatlı bir ses”

Kıran ve Kıran (2006:352,362) ise eğretilimleri genellikle şiirler üzerinde şu başlıklar altında incelemiştir: Somuttan soyuta, soyuttan somuta, eşduyum, bir insanı özel isimle gösterme, cansızdan canlıya geçiş, insandan hayvana/hayvandan insana geçiş, insandan bitkiye geçiş, insandan doğa güçlerine/doğa güçlerinden insana geçiş, doğadan kültüre/kültürden doğaya geçiş, ardışık eğretilime, kalıplaşmış eğretilime, canlı eğretilime. Kıran ve Kıran bu eğretilime türlerinin açıklamalarını ve örneklerini şiirler üzerinden vermiştir. Biz bu başlıkların bazılarını Kıran ve Kıran’dan (2006) tümce bağlamında örnekler yerleştirerek eğretilimleri göstermeye çalışacağız.

Kelle koltukta bir yaşam sürüyordu. (Somuttan soyuta; kelle koltukta deyimiyile zor bir yaşama gönderim yapılmıştır.)

Demiri eriten sevgisi herkesi etkiledi. (Soyuttan somuta; sevginin demiri eritebilecek kadar somut ve var olduğu belirtilmiştir.)

Tatlı bir gülümsemesi vardı. (Eşduyum; duyular arası aktarma yapılmıştır. Tatlı görülerek tat ile görme duyusu arasında aktarma yapılmıştır.)

“*O ne Kazanovadır, siz bilmezsiniz.*” (Bir insanı özel isimle gösterme; özel isme ait olan özellikler adlandırılan kişide de vardır anlamında bir özel isim kullanılır.)

Masa sinirden titriyordu. (Cansızdan canlıya geçiş; cansız bir nesneye canlı varlıkların özellikleri yüklenerek yapılan eğretilemedir.)

Ceylan bakışlı genç kız şaşırıldı. (İnsandan hayvana/hayvandan insana geçiş; hayvanlara ait olumlu ve olumsuz özellikler insana yüklenir ya da tam tersi yapılır.)

Üzgün martılar bekleyordu kıyıda. (İnsandan hayvana/hayvandan insana geçiş; nsana ait olan özellikler hayvanlara yüklenerek yapılır.)

Sinirli bir fırtına ortalığı dağıtıyordu. (İnsandan doğa güçlerine/doğa güçlerinden insana geçiş; insandaki bir özellik doğa güçlerine ya da doğadaki bir özellik insana aktarılarak yapılır.)

Diğer bir eğretileme ise ardaşık olarak aynı kavram çevresinde yapılan eğretilemelerdir.

SESSİZ GEMİ

*Artık demir alam günü gelmişse zamandan,
meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
sallanmaz o kalkışta ne bir mendil ne de bir kol.
rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,
günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli,
biçare gönüller ne giden son gemidir bu!
hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;
bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,
bir çok seneler geçti dönen yok seferinden.*

“Şiirde görülen “demir almak” (ölmek), “meçhule giden bir gemi” (tabut), “liman” (yeryüzü), “seyahat”, “sefer” (ölüler dünyasına gidiş) gibi eğretilmeler ölüm kavramı çerçevesinde birbirlerine eklenerek ölümden sonraki zaman örtük olarak oluşturmuşlardır” (Kıran ve Kıran 2006:360-361). (Ardışık eğretileme örneğidir.)

Kapı kolu kırılmıştı. (Kalıplaşmış eğretileme: Dillerde kullanıla kullanıla alışılmış olan öbek yapılarıdır)

Görüldüğü gibi Kıran ve Kıran eğretileme türlerini ayırırken birkaç tür dışında

genellikle insanı merkeze alan bir sınıflandırmaya gitmiştir. Bu sayede alıcı konumundaki insanın eğretilme yoluyla anlamı güçlendirilen kavramı daha iyi anlaması sağlanmıştır.

Fontanier ise eğretilmeleri canlı/cansız nesnelere birbirine benzetilme ilişkisini kullanarak beş türe ayırmıştır:

“1.Canlı bir nesnenin canlı bir nesneye benzetilmesiyle yapılan eğretilmeler: *Bu adam bir tilkidir.*

2.Cansız, fakat fiziki bir nesnenin cansız bir nesneye benzetilmesiyle yapılan eğretilmeler: *Hayatın ilkbaharı.*

3.Cansız bir nesnenin canlı bir nesneye benzetilmesiyle yapılan eğretilmeler.

4.Canlı bir nesnenin cansız bir nesneye benzetilmesiyle yapılan fiziki eğretilmeler: *Öfkesini frenlemek.*

5.Canlı bir nesnenin cansız bir nesneye benzetilmesiyle yapılan moral eğretilmeler: *Zaman büyük bir avutucudur” (Aktaran Filizok, 2001:124).*

Günay, eğretilmelerin ikiye ayrıldığını belirtir: “Belirtilmiş eğretilme: Karşılaştıran ve karşılaştırılan sözcük içinde yer alır ve dilbilgisel olarak birbirleriyle ilişkili olarak sözcükte bulunur. “Kurt adam” “çöl fırtınası”. Doğrudan eğretilme: Karşılaştıran öge karşılaştırılan öge ile yer değiştirir yani karşılaştırılan sözcükte bulunmaz ama bağlam bu benzerliği algılamaya olanak verir: “Meydana bir aslan çıktı her geleni devirdi” (2007a:79).

Yukarıdaki alıntılardan da görüldüğü gibi eğretilme sınıflandırmaların çoğunda, biçim, duyu, aktarım nesnelere (insan, doğa), canlı/cansız nesne gibi öğeler göz önünde tutularak sınıflara ayrılmıştır.

Dildeki pek çok özgün anlatım eğretilmelerle oluşturulur. “Eğretilmeler doğal olarak dilin kurallı yapısından birer sapmadır. Bu sapmalar eğretilmelerin değişik yollarla yaratılmasıyla elde edilir. Tüm doğal dillerde ortak bir özellik olarak görülen bu eğilim dilleri zenginleştirir, renklendirir ve en önemlisi yaratıcı kılar” (Kıran ve Kıran, 2006:354). Türkçede de eğretilmeler zengin bir biçimde kullanılır.

23. Örnek

ARTVİN: Deniz Dağlı Çocuğu

Sarp dağlar, yeşil okyanus, derin vadilere doluşan sis ve hayal kervanları gibi

doruklara tırmanan köyler... Çılgın Çoruh'un dağlara boyun eğdirdiği bir yamaçta salınan bir kent... Öyle bir kent ki, fırtınayla dalgalanmış Karadeniz'i andırır... Geçit vermez dağları, sarp coğrafyasıyla değil sadece; insanın çalışmasında, yürüyüşünde, şakasında, gülüşünde, horonunda o fırtınanın devinimi yansır. Artvin'dir burası; yeşilin renkleriyle afallatır insanı, her an bulutlarla oynasır.

Yukarıdaki örnekte kullanılan eğretilmeleri incelediğimizde şu kullanımları görürüz:

Öncelikle başlıkta kullanılan “denizin dağlı çocuğu” anlatımında insana ait olan özelliklerin doğaya aktarıldığını görüyoruz. Devamındaki “Çılgın Çoruh” kullanımı ise; “dilde daha önce kullanılmamış türetme ve birleşimlere gidilerek okuyana/dinleyene anlam bakımından daha güçlü bir dil sunmak, okuyanın/dinleyenin zihninde yepyeni tasarımlar imgeler oluşturmaya yönelmek” (Aksan, 2005:176) amacıyla yapılmış bir sapmadır ve yine insana ait özellikler doğaya yüklenmiştir. Son tümcede yer alan “afallatır” ve “oynaşır” eylemleri de insana özgü eylemler olup burada doğa için kullanılmıştır. Bütün bu eğretilmeler betimlemenin daha canlı olmasını sağlamakla birlikte, yaratılan imgeler yoluyla okuyucunun zihninde oluşturacağı görüntünün de daha canlı olmasını sağlayabilmektedir.

3. 2. 5. 4. Kişileştirme

Kişileştirme, doğadaki varlıklara insan özellikleri yükleyip, onlara bir kişilik verme sanatıdır. Aksan'da (1998) bir eğretilme türü olarak da gösterilen kişileştirmede insanlar için kullanılan sıfatlar doğadaki varlıklar ve nesnelere anlatımını daha etkili kılmak amacıyla kullanılmaktadır. Ancak Pospelov (1985: 154-155) insanların kişileştirici eğretilmeyi yalnızca doğa görüngüleri için kullanmanın ötesine geçtiklerini ve kişileştirmeyi artık insan bilincinde insanın iç dünyasında oluşan süreçler için de; insanın duygu durumu havası ve yaşantıları için de kullanmaya başladıklarını belirtir. Bu açıklamaya örnek olarak; “Ağlayan bir yalnızlık”, “çarpınan duygular” gibi alışılmamış bağdaştırmaları gösterebiliriz.

Betimlemelerde kişileştirme özellikle eğretilme ve benzetme yoluyla; nesnenin, varlığın, uzamın daha canlı ve çarpıcı olarak algılanmasını sağlar. Betimleyici metinlerde, betimleme nesnesinin kişileştirilmesi, alıcının nesneyi

algılamasında bir duygu özdeşliği kurmasını sağlar. Alıcı bu özdeşlik yoluyla nesneyi/varlığı/uzamı daha iyi algılar.

24. Örnek

“...mısır yerine ne olduğunu ne olduğunu kestiremediği renk renk daneciklerden üç bardak serpiştirdi. Kuşlar önlerine atılan nesnelere, iştahsızca, sanki “iyilik eden adama karşı ayıp olur” dercesine terbiye gereği yutuyorlardı sanki... Aralarında, gözlerini Ata'ya dikerek “Nedir bunlar? Yenilir yutulur şeyler mi?” anlamında öfkeli öfkeli bakanlar da vardı”

(Refik Halit Karay, **Bugünün Saraylısı**, s. 224.)

Yazar kuşların hareketlerinden edindiği izlenimleri okuyucu ile bu şekilde paylaşarak okuyucunun olayı, durumu daha iyi algılamasını sağlamıştır. *Kuşların iştahsızlığı, terbiye gereği yutmaları, öfkeli öfkeli bakmaları* gibi eğretilmeler yoluyla yapılan kişileştirmeler betimlenen sahnenin duygu durumunun yansıtılmasını da sağlamıştır.

25. Örnek

“Ovayı yağlı, mazot dumanlı, sıcak, buğulu, terli, ışıklı, fırın ağzı gibi kokulu bir gürültü almış çalkalanıyor, Çukurova uyanıyordu. Çukurova yorgundu. Serilmişti. Ağır ağır soluk alıyor, homurdanıyordu. Sıcak, yakıcı, şehvetli, azgın, kudurtucu, uyuşuk, devingen, ele avuca sığmayan bin başlı ejderha... Uyanıyordu.”

(Yaşar Kemal, **Ölmez Otu**)

Burada ise yazar Çukurova'nın yorgunluğunu, soluk alışını, homurdanmasını ve uyanışını, okuyucunun Çukurova üzerine olan düşünce ve görüşlerini derinden etkileyecek biçimde eğretilmelerle sunarak okuyucunun Çukurova'nın kişiliği ile yüz yüze kalmasını sağlamıştır.

Örneklerde de görüldüğü gibi betimlemeleri kişileştirmeler yoluyla yapılan yer, nesne, varlık insana ait özelliklerle verilerek anlatım etkili duruma getirilmiştir. Bu biçimde betimleme, betimlemesi yapılan nesnenin okuyucuda yalnızca algılarla değil duygularla da tanınmasını sağlamıştır.

3. 2. 5. 5. Abartma

Betimlemede kullanılan anlam olgularından biri de abartmadır. Betimleyici metinler anlatma, ikna etme, bilgi verme (açıklama) işlevlerinde bulunabilirler ve bu işlevlerin özelliklerine göre abartma içerebilirler. Abartma ile ilgili olarak Kıran ve Kıran “Bir söylemin etkisini güçlendirmek için söz konusu kavramı, nesneyi olağanüstü bir biçimde anlatma sanatıdır” (Kıran ve Kıran, 2006:386) der. Vardar ise

abartmayı şöyle tanımlar: “Bir düşünceyi aşırı derecede büyülterek ya da küçülterek anlatma eylemini belirten sözbilim tanımı” (2002:11). Verilen açıklama ve tanımlarda da görüldüğü gibi abartma anlatımın, düşüncenin etkisini güçlendirir; içinde aşırı derecelik, olağanüstülük özellikleri taşır. Yalnızca büyültme söz konusu değildir, küçültme de bir abartı sayılır.

Diğer bütün dilsel sanatlarda olduğu gibi abartmada da amaç anlatımın alıcı üzerinde daha etkili olmasını sağlamaktır. Kıran ve Kıran abartmanın alıcı üzerindeki etkisini şöyle açıklar: “Genellikle dilin çağrı işleviyle birlikte bulunan bu sanat, tanımı gereği ikna etme amaçlı olup, okuyanın ya da dinleyenin davranışını değiştirmeye yöneliktir” (2006:387). Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi abartma dilin çağrı işleviyle yani alıcıya yönelik anlatım işleviyle ilgilidir. Abartma alıcıya yönelir, alıcıyı ikna etmeye çalışır. Betimleyici metin ile abartmanın birleşimi, alıcının betimlenen nesnenin özelliklerine daha çok inanmasını sağlar. Ancak abartmanın ölçüsü tüm metinlerde çok önemlidir. Alıcıyı ikna etmeye çalışan bir metinde abartma fazla ölçüde yer alırsa alıcı üzerinde ters bir etki yaratır ve inandırıcılığını tamamen yitirir.

3. 2. 6. Betimleyici Metinlerde Kullanılan Dilsel Yapılar

Betimleyici metinler bir nesne, kişi, varlık ya da uzamın ayrıntılarıyla ortaya serildiği, alıcının zihninde nesnenin fotoğrafının oluşumunu sağlayan ya da çeşitli sezdirimler yapan metinlerdir. Bu görüntü oluşturulurken tercih edilen dilsel yapılar vardır.

Metinler oluşturulurken kullanılan dilsel yapıların metnin anlamı üzerinde büyük etkisi vardır. Yoğun olarak kullanılan yapılar metnin temel özelliklerinin de belirginleşmesini sağlar. Betimleyici metinlerde de kullanılan, betimleyici metinlerin diğer metinlerden ayrılmasını sağlayan dilsel yapılar vardır. Bu dilsel yapıları şu başlıklarda inceleyeceğiz:

- 1.Ad Tümceleri
- 2.Adlandırma
- 3.Niteleme Sıfatları

- 4.Yer Belirticileri
- 5.Eksilti Yapılar
- 6.İkilemeler
7. Betimleyici Metinlerin Dilbilgisel zamanı

3. 2. 6. 1. Ad Tümceleri

Betimleyici metinlerde her hangi bir nesne (kişi, uzam, nesne, varlık) ile ilgili özellikler sıralanır. Bu sıralama yapılırken çoğunlukla ad tümceleri kullanılır. Ad tümceleri “Yüklemi açık olarak bir eylem olmayan, koşaç biçimindeki eylemlerden birini içeren adlarla oluşturulmuş tümcelerdir” (Kerslake & Göksel, 2005:120). Bu tümcelerde betimlemesi yapılan nesnenin “ne olduğu”, “nasıl olduğu”, “nerede olduğu” belirtilir. Bu belirleme yapılırken kullanılan tümceler “olmak” durum eylemleri kurulurlar. Betimlemeler durağan özellik gösteren anlatıma sahiptirler ve bu durağanlık oluşturulmak istenen görüntü için gereklidir

Öykülemeye karşıt olan betimlemede genellikle durum bildiren tümceler kullanılmaktadır.

26. Örnek

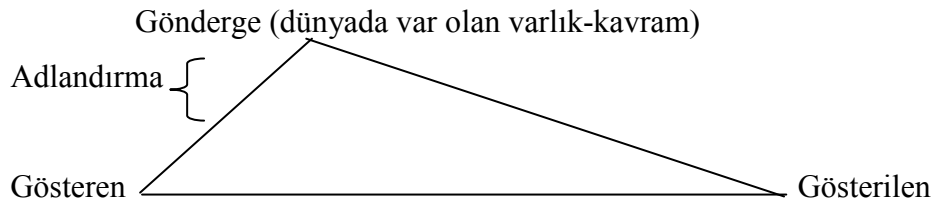
Ankara Kedisinin Vücut Yapısı ve Görünüşü

Keskin hatlarla belirlenmiş orta büyüklükte bir kafaya sahip olan Ankara kedilerinde burun oldukça uzun ve üçgenimsi bir yapıdadır. Kulaklar uzun sayılabilecek bir büyüklükte dik ve birbirine yakın olarak başın üst tarafına doğru yerleşmiştir. Kulak uçları dik ve tüylüdür. Gözler iri ve yuvarlak yapıda göz bebekleri ise dikey bir badem şeklindedir. Çoğunlukla mavi göz rengi ile karşılaşılma birlikte kehribar sarı, yeşil-sarı tonları ve sarı-mavi göz gibi iki farklı renkte olabilir. Uzun ve adeleli bir vücuda sahip olan Ankara kedileri duruş ve hareketlerinde oldukça zarif bir yapıdadır. Tüyler tek tabakadan oluşan bol uzun ipeksi ve beyaz yapıdadır. Alt tüyler denilen ikinci bir tabaka yoktur. Kuyruk bol tüylü, kabarık ve uzundur. Yürürken kuyruğunu sırtına doğru yatay olarak kıvrık tutan Ankara kedileri bu özellikleri ile spesifik bir görünüm ve tek olma özelliği kazanmıştır. Ankara kedilerinin kalıtsal olan en karakteristik özelliği sağlıktır fakat bazı Ankara kedilerinde gözlenmeyebilir.

Yukarıdaki betimleyici metin alıntısında kullanılmış olan tümcelerin yapısına baktığımızda on bir tümcenin sekizinin ad tümcesi olduğunu görürüz. Kullanılan tümcelerde {-DİR} ekeylemi kullanılarak adlar yüklem olarak kullanılabilmiştir. Bu tümcelerde kediyle ilgili özellikler verilirken adların seçilmiş olması, alıcının kedinin hareketsiz görüntüsünü oluşturabilmesi açısından yardımcı olmaktadır.

3. 2. 6. 2. Adlandırma

Doğada insan tarafından bilinen varlıklar adlandırılmış olan varlıklardır. Adlandırma, insanın bildiği ve tanıdığı nesneyi, kişiyi, uzamı, kavramı sonradan anımsamasını kolaylaştırmak amacıyla nesneye bir ad koymasıyla gerçekleşir. Dünyadaki varlığın, kavramın göndergesi tek olmasına karşın her dildeki gösterenleri farklıdır. Bu farklılık adlandırma ile görülür. çünkü “gösteren ile kavram arasında adlandırma durumu vardır” (Günay, 2004:197). Bu adlandırma durumu sonucunda kavram bir gösterenle eşleşir.

7. Şekil: Adlandırma İlişkisi

Nesneler adlandırma yoluyla varlığını insan zihninde devam ettirebilir. Nesne için oluşan adlandırma, onun diğer çağrışımları ile birleşerek kendine ait kavramları oluşturur.

“Sözcüklerin anlamları yardımıyla insanlar yaşam görüngülerinin genel asal özelliklerini kendi bilinçlerinde kavıyor ve pekiştiriyorlar. Görüngülerin genel özellikleriyle sözcüklerin cinsel anlamları arasında insan zihninde sıkı ve yerleşik bir çağrışımsal bağ oluşuyor. Bu bağ çocukluktan başlayarak anadilin öğrenilmesiyle insanların bilincinde kökleşiyor. Bu nedendir ki, belli sözcükleri söyleyince, işitince veya okuyunca, insanların zihninde ya o sözcüklerin yaşamdaki karşılığı olan görüngülerin ve süreçlerin genel tasarımları ya da genel kavramları oluşuyor” (Pospelov, 1985: 132).

Bu alıntıda belirtildiği gibi nesnelere ve adlar daha çocukken insan bilincinde oluşmaya başlar. İnsan bilincine yerleşen bu adlandırmalar nesne ile adı arasındaki sıkı ilişki yoluyla kalıcı hale gelerek, kavramları oluştururlar. İnsanlar dünyada bilgisine sahip oldukları şeylerin adını bilebilirler ya da adını bildikleri şeylerin bilgisine sahip olabilirler. Bu nedenle betimleme yaparken betimleme nesnesinin adının ne olduğu bilinmese bile betimleme sonunda ona bir ad verilebilecek konuma getirilmiş olur ya da adı başta verilen nesnenin betimlemesi yapılarak adın yani nesnenin betimlemesi yapılmış olur.

Betimlemelere adlandırmayla başlamak insan zihninde tasarım ve kavramların oluşmasını sağlayarak; niteliler yoluyla (resimdeki fırça darbeleri gibi) bu tasarım ve kavramların daha belirgin ve görünür kılınmalarını kolaylaştırır.

Bu çalışmada sözünü ettiğimiz adlandırma ile, bir nesne ya da varlığa ad verme anlamında değildir. Betimlemenin içinde yapılan betimleme nesnesinin adıyla ortaya konulmasıdır. Betimlemede yapılan adlandırmalar betimlemenin başında ya da sonunda yer alabilir. Başında yer aldığı durumlarda betimlemede tündengelim söz konusudur; sonunda yer aldığı durumlarda ise tümevarım yöntemi belirgindir.

27. Örnek

“Bir ölü. Çırlıçiplak, sapsarı, upuzun bir vücut. Sivri yerleri morarmış, kaburgaları sıyahlanarak fırlamış. Adaleler düşük. Kollar ve bacaklar incelmış. Bir bacağı uzamış, öteki hafifçe yana kıvrık ve dizi yukarı kalkık. Başı yana dönük ve masanın kenarına doğru biraz kaymış. Ucu sivri ve etrafı mor bir daireyle çevrili burun uzamış, şakakları çökmüş ve tıraşı gelmiş. Alnı çok buruşuk. Yüzünde de şiddetli nefret ve azap”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, s. 40)

Adlandırmanın başta yapıldığı betimlemede, betimleme nesnesine dair bilgiler arka arkaya sıralanır ve betimleme nesnesinin önce genel hatları sonra ayrıntıları ortaya konulur. Yukarıdaki alıntıda da önce betimlenecek nesne “ölü” adlandırılmış, daha sonra bu nesneye ait özellikler art arda sıralanmıştır.

28. Örnek

*“Uzun boy. Seyrek, ince ve sarı saçlar. Etilerinin her parçası aynı pembelikte, sıhhatli bir baş. Daima gülmeye alışmış ve ciddi halinde bile gülümseyen bir ağız. Pratik ve dışa dönük bir zekanın daralttığı muzip, derinliksiz, kıvrak mavi gözler. İçinde – bana baktığı zaman- gurur, müsamaha, şefkat ve yukarıdan aşağı inen bir takdir. Kenarları biraz yayvan enli bir islav burnu. Az kumldayan bir vücut, dik duruş, gözlerin sinirsiz ve ölçülü bakışı. Orta karar bir zerafet. Bütün şahsiyette bir ılımlılık, gayelere ölçülü bir gidiş, yüzeysel bir ahenk: **Doktor Ragıp**”*

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, s. 67-68)

Adlandırmanın sonda yapıldığı betimlemelerde betimleme nesnesine dair bir merak oluşturulur. Ayrıntılarla başlayan anlatım, ayrıntıların birleşmesiyle bir bütün halini alır ve adlandırılır. Alıntıda başlarda betimlemesi yapılan kişinin kim olduğuna dair bir merak söz konusudur. Onu betimleyen özellikler sıralanır birleştirilir ve ortaya betimleme nesnesi “Doktor Ragıp” çıkar.

3. 2. 6. 3. Niteliler Sıfatları

Betimlemenin tanımına bakıldığında bir nesne, varlık, kişi ya da uzamın

kendine özgü niteliklerini ayrıntılarıyla anlatma olarak belirtildiği görülür. Betimleme nesnesinin niteliklerini, dilsel yapı olarak niteleme sıfatları belirtir. Sıfatlar sabit durumdaki sözcük anlamına müdahale ederek anlamı sınırlar ya da genişletirler. “Ayna” sözcüğünün zihindeki gösterilenini “kırık” sıfatı ile nitelediğimizde gösterilenin niteliğinde bir değişme meydana gelir. Sıfatlar ayrıntılı anlatım gerektiren betimlemenin vazgeçilmez öğeleridir.

“Betimleme, duyularımıza dayanan bir anlatım biçimidir. Varlıkları sözcüklerle resimlendirme, ancak onu benzerlerinden ayıran niteliklerini bulup ortaya çıkarmakla olur. Bu da geniş ölçüde duyularımızı kullanmayı gerektirir. Çünkü varlıkları nitelendirme, bunları belirleme, duyusal bakışımızın bir sonucudur. Duyusal bakış, varlıkları duyu organlarımızın aracılığıyla tanıma işidir” (Özdemir ve Binyazar, 2006:89).

Betimleme duyularımızın sonucunda ortaya çıksa da görsel öğelerin daha çok yer tuttuğu görülür. Bu nedenle betimleme içinde görsel öğeler diğer duyularla elde edilen öğelere oranla daha çok yer tutarlar. Diğer duyular tek başlarına bir betimleme ortaya koyamazlar. Görsel öğelerle desteklenmeye gereksinim duyarlar ancak görsel öğeler tek başlarına betimleme oluşturabilirler. Görsel öğelerin anlatımı, renk, biçim gibi özelliklerin belirtilmesini gerektirmektedir. Diğer duyular gibi görselliği de dilde sağlayan niteleme sıfatlarıdır.

Nitelenen varlık alıcı tarafından algılanır. Derman (1991:35), algının, fiziksel uyarıcıların bilinç düzeyinde yarattıkları uyarımlar olduğunu; bunların fiziksel nesnenin birer kopyasını, yenedensunumunu oluşturduğunu; ayrıca algılama sürecinin “bilgi edinme” eylemini de içerdiğini, algılamanın anlık bir durum olmadığını, birikim ve deneyimlerin etkilediği bir yorumlama süreci olduğunu belirtir. Yani betimlemenin yapılabilmesi için hem algı düzeyinde em de bilgi düzeyinde bir birikime gereksinim vardır. Bu birikime sahip olmayan betimleyicinin betimlemesi eksik kalır.

Betimlemede kullanılan niteleme türlerini algılama biçimine göre “görsellik, işitme, dokunma, koklama, tat alma, duygusal ve bilişsel olarak yedi değişik anlam alanı içinde ele alınabilir” (Günay, 2001:100). Görsel algı iki boyutlu bir betimleme sunarken; diğer algı türlerinden işitme, dokunma, koklama, tat alma görsel algı ile

birlikte ya da tek başına kullanıldığında karşımıza üç boyutlu bir betimleme çıkar. Üç boyutlu betimlemede verici sadece gözlemci değildir, yaşayandır ve yaşadıklarını alıcıya aktarır.

Görsellik: Algıladığımız ve öğrendiğimiz davranışların büyük bir bölümünü gördüklerimiz oluşturur. Algılamalar içinde en yoğun ve kesintisiz kullanılabilen biçimdir. Bir sesi duyabilmek için sesin oluşumu; bir nesneyi algılamak için nesneye dokunulması; bir nesneyi koklamak için nesnenin burna yaklaştırılması ve nefesin kontrol edilmesi; bir nesnenin tadına bakmak için nesnenin ağza götürülüp dil ile temasa geçmesi gerekirken; görmede sadece gözün açık olması yeterlidir. Görme dışındaki diğer algılar nesne ile teması zorunlu kılarken görmede nesnenin varlığı yeterlidir. Bu nedenle “Temel algı görsel algıdır ve bilinç düzeyindeki davranışların %99’unun belirleyicisi durumundadır” (Derman,1991: 37). Görme yoluyla yakında uzakta olan tüm nesnelere betimleyebiliriz ancak, diğer algıların sınırları daha dar olduğundan diğer algılarla tüm nesnelere hakkında betimleme yapabilmek mümkün değildir.

Ancak “İnsanın bütün duyuları elinin parmakları gibi birlikte çalışır. Herhangi bir nesneyi iki ya da üç parmağımızla tutabiliriz, ancak onu iyi kavramak için bütün parmaklarımızı hatta iki elimizi birden kullanırız. Bunun gibi gerçekliğin algılanmasında, görsel algılama yanında diğer duyumlar da birlikte iş görür ve birbirlerini denetler” (Derman,1991: 37). Görsel algı ile birlikte diğer algılar da kullanıldığında betimleme daha canlı, gerçekçi ve etkili olabilir. Algılamanın bütünlüğü, etkili olan duyu sayısı ile orantılıdır ve betimlemede de duyuların birlikte kullanımını genel bir bütünlük sağlar.

Görsel algıları belirten niteleme sıfatlarının en belirgin olanları renk ve biçim bildirenlerdir. Bu renk ve biçim çeşitliliğini anlatabilmek için benzetme ögesi sıklıkla kullanılır. Ayrıca rengin ve biçimin niteliklerini (parlaklık, saydamlık, karanlık vb.) de görsel niteleme içinde ele alabiliriz.

29. Örnek

Böğürtlenler çiçeğe durmuştu. Mosmor çiçeklerden gözükmüyordu dallar, yapraklar. Kapkara, her birisi bir çocuk eli kadar büyük kelebekler de kimi çiçeklere konmuş

kanatlarını açıp açıp kapatıyordu, kimi kanatlarını bitişirmiş, birçoğu da çiçeklerin üstünde dönüyor, göğe yükseliyor, geri iniyor, bir araya geliyor, küme küme, kanatlarının altı som kadife kırmızısı, kıpkırmızı çakararak, kıvılcımlanarak geriye dönüyor, az sonra gene hep birden dalga dalga denizin kıyısına gidiyor geri dönüyolardı.

Yeşil böcekler, kanatları sert kabuklu, bu böcekleri hiç görmemişti... Bir telli kavağa sıvanmış, yukarı doğru giden sarıca karıncalar, sarıca kıvılcımlar gibi, Kurumuş, yeşermeye çalışan top top dikenlerin altında binlerce, on binlerce kara benekli çok kırmızı uğur böcekleri..

.(Yaşar Kemal, **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana**, s.130)

Örnekte de görüldüğü gibi betimlenen nesne görsel öğelerle belirginleştirilir. Renkler, benzetmeler ve devinin belirten eylemler yoluyla bu betimleme bir görsel şölene dönüştürülmüş ve nesnelere canlı bir biçimde aktarılabilmektedir.

İşitsel: Betimleyicinin içinde bulunduğu bir ortamı betimlediğinde ya da üç boyutlu bir betimleme oluşturmak istediğinde başvurduğu algılardan biri işittir. İşitmenin nesnesi olan ses burada betimlemenin nesnesi olur ve karşımıza insan sesi, rüzgar sesi, hayvan sesi vb. olarak çıkar.

İşitsel sözcüklerin yer aldığı betimleme tümcelerinde duyular arası aktarmanın sıklıkla kullanıldığı görülür. “Yumuşacık bir ses tonu vardı” gibi bir betimlemede ses-dokunma arasında aktarma yapıldığı görülür.

İşitme ile ilgili olarak kullanılan niteleme sözcükleri sakın bir ses, gürültülü, sessiz, uğultulu, inilti gibi sözcüklerdir.

30. Örnek

“Babamın sesi donuklaştı. Sesini sanki karanlık bir sis sarıyordu; konuşması da durdu sonra. İkisi de göz göze sustular. Babamın başı yavaş yavaş göğsüne düştü. Fehmi'nin ağzının köşesinden cigara dumanı sızıyordu. Babamın iki parmağı arasında unutulmuş sigarasındansa, yukarıya doğru çetrefil bir duman süzülüyordu ve bu duman gözler hizasında bir sis tabakası meydana getirerek yavaş yavaş dalgalanıyordu”

(Halikarnas Balıkçısı, **Agata Burina Burinata**, s. 27)

Yukarıdaki örnekte betimlenen yalnızca ses ögesi olmamakla beraber, betimlemeye sesin betimlenmesiyle başlanmıştır ve betimlemesi yapılan duruma uygun bir altyapı olmuştur. Ses ile görselliğin ve diğer duyu unsurların birlikte kullanılması betimlemeyi boyutsal olarak güçlendirebilir. Daha çok algıya seslenen betimlemenin etkisi daha yoğun olabilir.

Dokunma: Betimlemesi yapılan nesnenin hissedilebilir niteliklerini belirten sıfatlardır. Görsel olarak nitelenen bir nesnenin ardından dokunma yönü ile ortaya konması nesneye daha da yakınlaştırır ve onu daha etkin hissetmemizi sağlar. “kırmızı kadife bir yastık” ile “kırmızı yumuşacık kadife bir yastık” betimlemeleri arasında duyuşal olarak hissedilebilme ayrımı söz konusudur. Bu ayrım insanın algılarını kullanabildiği ilk dönemlerden itibaren oluşmaya başlar. Çocuklar görme ve dokunma duyuşunu etkin bir biçimde kullanırlar ve bu şekilde çevrelerini daha iyi algılayabilirler. Gördükleri şeylere dokunma istekleri, algıların birbirini denetleme durumunun somut göstergesidir. Zira “dokunma duyuşu çoğunlukla görsel algının denetleyicisi durumundadır.” (Derman: 1991:37). Böylece çocuk iki algıyı birbiriyle ilişkilendirmiş olur. Görsel açıdan betimlemesi yapılan “Dumanı tüten bir çorba” dokunma duyuşu ile “Sıcak bir çorba” ya dönüşür. Dokunma duyuşu görsel algıyı destekler ise daha kapsamlı bir betimleme ortaya çıkar: “ Dumanı tüten sıcak bir çorba”.

Görme ile dokunma arasında birbirini destekleyen bir durum vardır. Ancak dokunma duyuşu daha nesnedir. “Nesneler dokunma duyuşuyla algılandıkları biçimde betimlenirler, zira dokunma duyuşu, nesnelerin sürekli biçimi konusunda, değişen bir bakış açısından bağımsız olarak bilgi verdiği için, görme duyuşundan daha nesnedir” (Güngör, 2005:7). Görmede nesnenin özellikleri alıcının gördükleri kadarla sınırlanırken dokunmada nesnenin alıcıda kendini hissettirmesi söz konusu olur. Bu bakımdan betimlemede verilen dokunma duyuşuna yönelik nitelendirme sıfatlarının verici tarafından hissedilmiş olması, bu bilgilerin güvenilirliğini daha da artırır.

Dokunma ile ilgili olarak kullanılan nitelendirme sözcükleri yumuşak, sert, pürüzlü, sıcak, soğuk, rahat, vb. dir.

Koklama: Betimleme nesnesine kişilere ya da uzama dair kokuların nitelendirmeleridir. “Kokuların da yinelene yinelene pekişmiş, bellekte yer etmiş izlenimleri olur. Denemiş bir burun bunları duyunca tanır” (Akatlı, 1995:17). Betimleme içinde geçen koku betimlemeleri alıcının bu kokulara dair çağrışımlarını

ortaya çıkarır.

31. Örnek

Daha değirmene yaklaşmadan, uzaklardan bir su sesiyle birlikte inceden bir un kokusu gelirdi. Değirmen taşını görünce de kulaklarında su sesi, burnunda un kokusu...Değirmenin dört yanında birer ulu çınar büyüklüğünde incirler, çok uzun, telli kavaklar, kavaklara sarılmış asmalar, ta dağın yamacına kadar giden narlar... Aylardan haziransa al al dalgalanan nar çiçekleri...Arkın kıyılarında yabannaneleri, un kokusuna karışmış bin bir koku. Değirmen pervanesinden, köpüğe kesmiş,kaynayarak dökülen su. Suyun kıyısında bitmiş bin bir kokuda çiçekler...Un kokusuna karışmış suyun kokusu. Som sarıasmalar incirlerde üst üste. Sapsarı her yan. Işılayan ekinler. Ova...

(Yaşar Kemal, **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana**, s. 8-9)

Bu betimlemede doğanın betimlemesi verilirken doğadaki görselliğin yanında kokular da belirtilerek betimlemesi yapılan yeri alıcının daha yoğun ve daha gerçekçi bir biçimde hissetmesi sağlanmıştır.

Koklama ile ilgili olarak kullanılan niteleme sözcüklerinin genelde tat ve dokunma bildiren sözcüklerle aynı olduğu görülür: tatlı, acı, hoş, kötü, keskin, yakıcı... gibi sözcüklerdir. Diğer duyuvar arasında olduğu gibi koklama ile diğer duyuvar arasında da aktarma yapıldığı görülür. “Yakıcı bir koku” , “Tatlı bir koku” gibi betimlemelerde duyuvar arası aktarım olduğu görülür.

32. Örnek

KİMYON

*Maydanozgiller familyasından, mayıs haziran aylarında beyaz veya pembemsi çiçekler açan, 15-60 cm boyunda, bir yıllık otsu bir bitkidir. yaprakları dar ince şeritler halinde parçalıdır. Çiçekleri 3-5 saplı şemsiye durumundadır. meyveleri ovaldır. **Keskin hoş kokuludur.** Tohumları baharat olarak kullanılır.*

(Ayhan Yalçın, **A'dan Z'ye Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**)

Betimleme örneğinde görüldüğü gibi betimlemesi yapılan bitki ile ilgili olarak genel özellikler verildikten sonra kokusuyla ilgili bir ayrıntı verilmiştir. Bu bitkiyi kendine benzeyen diğer bitkilerden ayıran önemli bir özelliği kokusudur. Bu özelliği ile ilgili bir betimleme yapılarak okuyucunun bitkiyi tanıması sağlanmıştır.

Tat alma: Betimleyicinin betimlediği nesnenin tadı hakkındaki öznel görüşlerini metne aktarması sonucu alıcının bu tatların zihninde oluşturduğu çağrışımlar yoluyla nesne (yiyecek, içecek) hakkında daha özel bilgiler edindiği niteleme bölümlerinde sıklıkla kullanılan sözcükler; acı, tatlı, ekşi, tuzlu, lezzetli gibi tat bildiren sözcüklerdir. Bu sözcükler yoluyla metin sadece gözle algılanan

nesnelerin doldurduğu bir yapı olmaktan çıkarak duyuları da harekete geçirir. Okuyucu metindeki nesneye dair duyusal bir tutum geliştirebilir.

Betimlemesi yapılan bir yemekse bu yemeğe özgü tatların belirtildiği sözcüklerde kullanılır.

33. Örnek

KIZILCIK

*Kızılciğiller familyasından; çoğunluğu çalı veya ağaç halinde odunsu ve birkaçı da otsu karakterde, kışın yaprak döken veya her zaman yeşil bitki cinsidir. Yaprakları sade, uzun veya kısa saplı, genellikle çatallı tüylüdür. Çiçekleri salkım veya şemsiye şeklindedir. 40 kadar türü vardır. Meyvesi yuvarlaktır. boyu 7-8 metre kadardır. çalı şeklinde olanları da vardır. Kışın yapraklarını dökerler. yaprakları karşılıklı dizilmiştir. meyveleri sonbaharda olgunlaşır. Parlak kırmızı renktedirler. Lezzeti **buruktur**.*

(Ayhan Yalçın, **A'dan Z'ye Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**)

Yukarıdaki betimlemede öncelikle *kızılciğiller* meyvesinin bitkisinin özellikleri okuyucuların gözü önüne serilmiştir. Daha sonra yaprakları ve meyvesinin görünüş özellikleri belirtilmiştir. Bütün bu verilenler gözümüzün önüne meyvenin resmini getirirken; en son tümcede verilen *buruktur* sözcüğü ile meyvenin tadı belirtilerek okuyucunun meyveyi hissetmesi sağlanarak betimleme boyutunun içine okuyucu da katılmıştır. Bu yolla betimlemenin daha etkili bir duruma getirildiği söylenebilir.

Duygusal: Betimleyicinin öznel yanının ağır bastığı metinlerde duygusal anlatım belirten sözcük ve sözcük gruplarına daha sık rastlanır. Betimleyenin bir kişi hakkındaki öznel görüşleri, bir uzama olan hayranlığı betimlemesine duygusal sözcükler aracılığıyla yansır. Bu bölümde kullanılan sözcükler güzel, çirkin, kibar, kaba, hoş, hüznü, neşeli gibi duygu bildiren sözcüklerdir. Duygusal nitelermelerin ağır bastığı betimlemeler genellikle kişi ve uzam betimlemeleridir.

34. Örnek

Boyacıköy Durağı, bir hüznün mekanıdır. Dört mevsim sonbaharı yaşar, inerken solda bir telefon kulübesi durur. Boyası dökülmüştür, köhne bir görünüşü vardır. Telefon kulübelerinin tarihini bilmemiş olsanız, onun için rahatlıkla "asırlık" diyebilirsiniz. Eski rum meyhanelerine, kumsallarda çatılmış küçük balık lokantalarına benzer. (Gel ey denizin nazlı kızı ve laterna) Bırakılmış çiftlikler, terk edilmiş ahşaplar gibidir. Bırakılmış hayatlar gibi. Sanki oradan hiçbir yerle konuşamazsınız, orası yalnızca bir konuşma umududur; umutsuzluk telefonlarının edildiği, kederli haberlerin iletildiği: ölüm, intihar, ayrılık, karasevda ve benzeri... Telefon kimsesizlikleri yaşayanlara, gece yalnızlıklarını telefonlarla gidermeye çalışanlara oradan telefon edilir.

Murathan Mungan (**Boyacıköy'de Kanlı Bir Aşk Cinayeti**, s.336)

Burada betimlemesi yapılan uzam olan Boyacıköy durağı ve yakınındaki kulubeye ilişkin olarak betimleyici değişik duygulara sahiptir ve bu duygularını

benzetmelerle ve umutsuz duyguları içinde barındıran sözcüklerle alıcıya aktarabilmektedir.

Bilişsel: Betimlemelerdeki bilişsel öğelerin nitelik olarak karşımıza çıkışı, vericinin alıcıya dönük olarak hatırlattığı, bildiğini varsaydığı, gösterdiği ayrıntılar yoluyla olur. Örneğin, “Bildiğiniz gibi bir ev” diyen verici, alıcının zihnindeki var olan “ev” şemasına göndermede bulunur.

Nitelemeye dönük olarak birden çok algının bir arada kullanılması metnin yarattığı etkinin daha algılanabilir olmasını sağlar.

3. 2. 6. 4. Yer Belirteçleri

Betimlemelerde kişi nesne ya da varlığın uzam içinde yerleştirilmesi söz konusudur. Bu yerleştirme uzamda yer alan diğer nesnelerin konumlarına ve nesnenin kendi boyutlarına göre değişir ve yer belirteçleri ile yapılır. Banguoğlu yer belirteçlerini “bir oluş veya kılınışın mekan içindeki yerini ve yönünü belirten belirteçler”(2004:373) olarak tanımlar. Vardar ise “yer bakımından bir belirleme getiren belirteç” (2002:224) olarak tanımlar. Tanımlarda da görüldüğü gibi uzam içinde bir düzenleme varsa yer belirten belirteçlere gereksinim duyulur.

Betimlemesi yapılan nesnenin özellikleri arasındaki bağlantılar yer belirteçleri aracılığıyla kurulur. Örneğin; “*Siyah kadife eteğinin **altında** siyah çizmeler, **üzerinde** bordo bir kazak ve onun **üzerinde** de yine siyah bir manto vardı.*” gibi bir betimlemede kişinin giysileri arasında bir bağlantı kurulurken; “*Dağın **yamacında** kurulmuş olan köyün **yukarısında** orman, **aşağısında** tarlalar vardı. Köyün **tam ortasından** küçük bir dere geçiyordu.*” gibi bir betimlemede köyün çevresine göre konumu verilirken yer belirteçleri önemli bir bağlama işlevi yapmışlardır.

Butor (1991:67) “Odada bir sandalye, kötü bir yatak, kırık dökük bir dolap görüyorduk, hepsi bu kadardı.” gibi bir anlatımla içindeki eşyaların darmadağın olduğu biçimi belirsiz bir kaptan, bir çeşit çantadan, anlatıcının rastgele tek tek çekip çıkardığı nesnelere sıraladığını; ancak okuyucunun çok geçmeden bu eşyaların

konumlarını da öğrenmek isteyeceğini belirtir: Bitiştirilmiş mobilyalar, geçerken çarptıklarımız, tek tek seçebildiklerimiz, birbirinin arkasına gizlenmiş olanlar, sağda duran, üstteki, ayrı bir köşe oluşturan. Bütün bu konumların kendi iç düzeninin yaratılabilmesi için anlatımda yer belirteçlerine gereksinim vardır.

Bülent Özkan'ın *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birlikte Kullanımları ve Eşdizimliliği* adlı doktora tezinde yaptığı belirlemeye göre Türkçe sözlükte yer alan konumlandırma için kullanılan yer belirteçleri şunlardır: “*alt alta, altlı üstlü, ardi ardına, ardi sıra, arka arkaya, art arda, aşağı, aşağı yukarı, boylu boyunca, boyuna, buracıkta, burada, burun buruna, çepeçevre, dere tepe, dışarı, enlemesine, geri, iç içe, içeri, içinde, ileri, ileride, karşı, karşılıklı, nere, nereden, nereye, orada, oraya, oradan, ortada, ortalamasına, ortalıkta, sağlı sollu, şuracıkta, uç uca, uçtan uca, uzaktan uzağa, üst üste, üzerinde, yakınlarında, yan yana, yanında, yanlamasına, yokuş yukarı, yokuş aşağı, yukarı, yukarıda, yukarıdan*” (Özkan, 2007). Belirteçlerin betimlemede kullanımını, betimleyici metinlerin yer belirteçlerinin öğretiminde kullanımını Uzdu ve Günay'ın (2008) çalışmasındaki örnekler üzerinde görebiliriz.

35. Örnek

*“Balkondan **aşağı** baktığınızda pek çok bina, araba ve insan görürsünüz. Boy boy binalar, değişik renkte arabalar ve telaşlı insanlar.. Karmaşanın içinde **sağa sola koşuşturan** telaşlı insanlar. Arabaların içinde şaşkın bakınan çocuklar. Başınızı biraz **sola çevirince** yolun solunda **caddeye doğru uzanmış** dut ağaçları... Dallara tutunan birkaç yaprak **aşağı düştüğünü** görünce başınızı **geri çevireceksiniz.**”*

Böyle bir betimlemede görüldüğü gibi öncelikle alıcı vericinin bulunduğu konuma göre diğer nesnelere yerlerini belirlemeye çalışmıştır. Daha sonra ise uzamda buluna diğer nesnelere birbirlerine göre olan durumlarını yine belirteçler yoluyla sağlamıştır. Bu belirteçler yoluyla uzam dikey olarak (aşağı), yatay olarak (sağa sola, geri) düzenlenmiştir.

Bu belirteçlerin yanında adın yönelme, bulunma, ayrılma durum eklerini almış adlar da nesnelere birbirlerine göre konumlarını belirtirken sıklıkla kullanılır. Bir nesnenin çevresi, o nesneye göre belirlenirse, yönlere adın durum eklerinden uygun olanları getirilebilir. Aşağıdaki örnekte verilen betimlemede ad durum eklerini almış yer belirten sözcüklerin yoğun olarak kullanıldığını görebiliriz.

36. Örnek

FİNLANDİYA'DA ÜÇ GÜN

Fin toprağı bizi pembe bir gülüşle karşıladı. Temiz, ince, šiire benzer bir gülüş... Sandım ki büyük, pek büyük bir varlığın önüne çıktım: Gönlümde saygıyla dolu bir sarsıntı başladı.

Akşamdı. Güneşin batma saatleriydi. Engin bir yeşilliğın arasında ufuklar alev alev yanıyordu. Bembeyaz alınlı, sevimli istasyon evinin önünde durduk. Önümüzden bir grup asker geçti. Hepsi de bir elden, bir kalıptan çıkmış gibi ince boylu, güneş saçlı, güneş yüzlü gençler. Giyimleri tertemiz...

Tren yürüdü. Sanki estetiğı güçlü bir sanatçının resim albümünden yapraklar çeviriyorum: Sağda solda en olgun bir zevkle düzeltilmiş bahçeler, parklar, evler. Uzakta, mavi bir düşü andıran solgun bir deniz parçası. İki sıralı ağaçlık bir yoldan çiçek demetleri denli güzel, yüzleri tatlı bir yanıklıkla koyulaşmış pijamalı genç kızlar dönüyor. Hepsi gürbüz, sevimli, ağır başlı, ince... Bir başka yolda mavi gözleri, altın saçları, yumuk yanaklarıyla birer altın top gibi, irili ufaklı köy çocukları. Hepsinin yüzünde sessiz bir gülümseme izi var. Trenin sağında solunda bisikletle gezenler...

Saat geceye doğru ilerliyor. Güneş uykuya yatırılmış, ama bir türlü uyumak istemeyen, ikide bir hırçın elleriyle cibinliğini çekip açan yaramaz bir çocuk gibi ara sıra bulutları sıyrarak ufken her köşesinden pembe pembe gülüyor.

Birdenbire çamların bir köşesinde kızılık genişledi, gün doğuyor sandım. Saate baktım, daha on bir. Anlaşılan, tren biraz yükselmişti.

Bir istasyonda, koyu kırmızı kadife kasketli, koyu lacivert giysili, ağır duruşlu güzel bir genç kız: İstasyon memuru... Yolun kenarına konulmuş biblo gibi bir şey...

Tren kalkıyor. Yine parklar, bahçeler, köyler, kentler geçiyoruz. Hep o düzgünlük, hep o temizlik ve güzellik... Yollarda gezenler eksik değil. Renkli bir loşluğın arasında, güzel gençler, düşlerimize giren periler gibi dolaşiyor. Yerden göğe, gökten yere uçuşan bakışlarım, en küçük bir güzelliğı kaybetmekten ürküyor.

...

(Şükufe Nihal Başar, **Türk Dili Gezi Özel Sayısı**, s.644- 645)

Bu metinde yer belirten sözcüklerin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ön, ara, arka, sağ-sol, uzak, köşe gibi sözcüklere adın durum ekleri getirilerek nesnelere değişik yönlerindeki diğer nesnelere ile ilişkileri ve bu nesnelere devinimleri belirtilmiştir. Verici alıcının zihninde oluşturmak istediğı görüntüyü belirli bir düzen içinde sunmuştur. Açık uzamın dağınıklığı bu sözcükler yoluyla düzene sokulmuştur.

3. 2. 6. 5. Eksilteli Tümceler

Betimleyici metinleri diğer metin türlerinden ayıran, onun durağan yapısıdır. Hareketsiz, sabit bir görüntünün sunumu söz konusudur.

Eksilteli yapılar, tümce düzeyinde ve metin düzeyinde görülebilmektedir. Tümce düzeyindeki eksilteli anlatım, kullanılmayışları iletişimi engellemeyecek, anlatımda bir eksikliğe neden olmayacak sözcüklerin düşürülmesiyle oluşur. Eksik bırakılan bölüm bağlam aracılığıyla okuyucu zihninde tamamlanır. Metin düzeyinde

eksiltili anlatım ise, metnin yapısını bozmayacak, metnin konu bütünlüğünü etkilemeyecek biçimde anlatılmak istenenin tam olarak verilmemesi bazı bölümlerin okuyucuya bırakılmasıdır.

Betimlemenin sınırsız olduğunu düşündüğümüzde betimleyici metinler öncelikle metin düzeyinde eksiltili yapılardır. Betimlemeler metin içinde verilebildiği ya da verilmesi gerektiği kadarı ile yer alır. Tümce düzeyine indiğimizde de yine eksiltili yapılara rastlarız. Betimlemeler genellikle ad tümceleri üzerine kuruldukları ve varlık/yokluk tümcelerinden oluştukları için gereksiz tekrarlardan kaçınmak ve anlatımda durağan yapıyı sağlamak için eksiltili tümceler kullanılır.

37. Örnek

“Duvarı karşıda adı bir ayna. Sol tarafında anfi teatrda yapılmış bir ameliyat resmi, yanımında bir derece arkamda bir takvim. Kapıya yapıştırılmış bir sömestr kağıdı, İstanbul'u bugünkü güzel haline getiren Paşanın odası.”

(Peyami Safa, **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, s.71)

Yukarıdaki alıntıda odada varolan nesnelere sıralanmaktadır. Tümcelerin hiçbirinin yüklemi olmadığı halde varoluşsal bir durumu gösterdikleri için bu tümceler biçim olarak eksiltili ancak anlam açısından tamamlanmış yapılardır. Her tümcenin sonuna “var” sözcüğü getirilip okunduğunda gereksiz tekrarlar oluşmakta ve anlatımın ezgisi de yok olmaktadır.

11. ve 14. örneklerde verilen uzam örneklerinde tiyatro sahneleri betimlenirken çoğunlukla eksiltili tümceler kullanılmıştır. Eksiltili olan tümcelerin her birinin ardından *var, yer alır, bulunur, vardır* gibi yüklemelerin kullanılması betimlemede çok fazla tekrar oluşmasına neden olacaktır ve bu da okuyucunun sıkılmasına neden olabileceği gibi anlatımının duruluğu açısından da sorun yaratabilir.

3. 2. 6. 6. İkilemeler

Betimleyici metinlerin alıcıya dönük işlevlerinin bilgi verme, anlatma ve ikna etme olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu işlevlerin daha etkili bir biçimde gerçekleşmesini, betimlenen nesnenin özelliklerinin daha etkili bir biçimde sunulmasını sağlayan nitelendirme sıfatlarının daha vurgulu bir anlatımla verilmesine yardımcı olan yapılar ikilemelerdir.

İkileme, Vardar tarafından “anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, ararında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma” (2002:119) olarak tanımlanırken Göksel ve Kerlake tarafından “bir sözcüğün ya da sözcüğün bir kısmının tekrarlanması” (2005:98) olarak belirtilir ve ikilemeler üç grupta ele alınır:

1. Pekiştirmeli ikileme (*kıpkırmızı*)
2. m- ikileme (*çirkin mirkin*)
3. Tekrar (*yavaş yavaş*)

Betimlemedeki ikilemeler genellikle 1. ve 3. grupta yer alan ikilemelerdir. Pekiştirmeli ve sözcüğün tekrarı ile oluşan ikilemeler sıfat görevli ve belirteç görevli olarak iki grupta değerlendirilebilir. Sıfat görevli ikilemeler bir adın önüne gelerek onun bir niteliğini daha etkili bir biçimde belirtmek için kullanılır (Ayrıca bu yolla nesnenin niteliğinin inandırıcılığı sağlanarak okuyucu daha kolay ikna edilebilir). Belirteç görevli ikilemeler ise eylemin önüne gelerek devinimin özelliğini belirtirler.

Sakin sakın yürüyordu.

İkilemeler yoluyla betimlemedeki nesnelere daha görünür duruma gelerek okuyucunun nesneyi diğerlerinden daha rahat ayırt etmesine yardımcı olurlar. Özellikle bir tadı, sesi, görünüşü, kokuyu pekiştiren ikilemelerle betimleme daha canlı bir duruma dönüşür. “İkilemelerin kavramları canlandırarak anlatma ve etkileme gücünü arttıran etkenlerden biri de yansımaların yanı sıra türlü ses ve biçim yinelemelerinden yararlanmasıdır” (Aksan, 1998:176). Betimlemenin etkileyciliği bu ikilemeler yoluyla artırılabilir. Birinci örnekte Orhan Veli'nin “İstanbul'u Dinliyorum” adlı şiirinde ikilemelerin yoğun bir biçimde kullanıldığı görülür. Şair vermek istediği “İstanbul” imgesini, tüm duyulara seslenen betimlemelerini tekrarlı ikilemeler yoluyla pekiştirerek daha canlı sunabilmiştir. İkilemeleri kullandığı şu tümcelere bakıldığında bu canlılık daha açık görülebilir:

*“Kuşlar geçiyor, derken
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık”*

Bu tümcelerde kuşların geçişini betimleyen şair görsel ve işitsel öğeleri ikilemeler yoluyla sunmuştur. *Sürü sürü, çığlık çığlık* ikilemeleri yoluyla okuyucunun oluşturduğu görüntü boyut kazanmıştır ve daha etkili bir imge

oluşmuştur.

“ *Serin serin Kapalıçarısı*
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa”

Burada ise *serin serin* ikilemesiyle dokunma, hissetme öğeleri yine ikileme yoluyla verilerek okuyucuda dahi iyi hissettirilmeye çalışılmıştır. *Cıvıl cıvıl* ikilemesi de işitsel ve görsel öğelerin ikisini de içinde barındırır ve yarattığı etki daha güçlü hissedilir.

27. örnekte vericinin betimlemesinde “*Çırılçıplak, sapsarı, upuzun bir vücut*” tümcesinde kullandığı pekiştirmeli ikilemeler okuyucunun üzerindeki etkiyi arttırmada önemli bir yer tutmuşlardır. Aynı tümce “*çıplak, sarı, uzun bir vücut*” biçiminde betimlenmiş olsaydı yaratacağı etki aynı olmayabilirdi. Pekiştirmeli ikileme yoluyla sözü edilen özellikler daha canlı sunulmuştur. Yine 29. örnekte kullanılan “*açıp açıp, küme küme, dalga dalga, top top*” ikilemeleri görselliği pekiştiren öğeler olarak karşımıza çıkarlar.

3. 2. 6. 7. Betimleyici Metinlerin Dilbilgisel Zamanı

Betimleyici metinlerde betimlenen durağan bir nesne olabileceği gibi devinimli bir varlık da olabilir. “Betimlemelerde yer, nesne ya da kişi ile ilgili olarak belirli bir an’a ait (belirli bir zaman kesitine ait) tanımlama yapılır ya da ilgili kavram genel olarak değişmeyen yönleri ile ortaya konulur” (Günay, 2007b:242). Betimleyici bir metnin dilbilgisel zamanı betimleme nesnesinin durağan ve devingen olmasına göre değişebilir. Durağan bir nesnenin, görüntünün betimlenmesinde zaman durmuş hissi verilirken, bir devinim betimlemesinde zamansızlık hissi veren bir anlatım kullanılabilir. Bu amaçla metinde “şimdiki zamanın hikayesi ve geçmiş zamanın hikayesi kullanılır. Bu eylem çekimleri de metne sanki zaman dışında geçiyormuş ya da zaman geçmiyormuş izlenimi verir” (Günay, 2007b: 249). Ayrıca betimleme nesnesinin durağan olduğu durumlarda genellikle ad tümceleri kullanılır ve zamansal olarak geniş zamanı ya da dondurulmuş bir zamanı belirtirler.

“Boyacaköy’de Kanlı Bir Aşk Cinayeti” adlı metinde zaman olarak bir değişmezlik söz konusudur ve geniş zaman kullanımı görülmektedir.

“*Dört mevsim sonbaharı yaşar, inerken solda bir telefon kulübesi durur... Eski*

Rum meyhanelerine, kumsallarda çatılmış küçük balık lokantalarına benzer... Telefon kimsesizlikleri yaşayanlara, gece yalnızlıklarını telefonlarla gidermeye çalışanlara oradan telefon edilir.”

Bu tümcelerde betimlenen ve anlatılan durumların zaman olarak değişmezliği ve/ya da her zaman yapıldığı geniş zaman kullanımıyla aktarılmıştır.

38. Örnek

“Fırat’ın kenarındaki yüksek tepelerden birinin üzerine kurulmuştu karakol. Tek katlı sevimli bir binaydı. Kayısı erik ve dut ağaçlarıyla gölgelenen bakımlı küçük bir bahçesi vardı. Bahçe taştan bir setle çevrelenmişti. Karakol binası büyükçe bir kareyi andıran bu setin tam ortasına düşüyordu. Kapıdaki iki eri saymazsak, setin her köşesine nöbetçi noktaları konulmuştu... Karakolla nehrin arasında subay aileleri için yapılmış iki katlı dört dairesel bir lojman vardı. Lojmanın bahçesi karakolunkinden daha bakımlı, daha görkemliydi. Karakolun hemen yanından kasabayı köylere bağlayan yer yer küçük çukurlarla kaplı, son seçimlerden beri bakımı yapılmamış asfalt bir yol geçiyordu”

(Ahmet Ümit, **Patasana**, s. 45)

Bu örnekte kullanılan dilbilgisel zamanlar, yukarıda verilen açıklama da olduğu gibi şimdiki zamanın hikâyesi, geçmiş zamanın hikâyesi ve geçmiş zamandır. Bu yapılar yoluyla verici kurduğu uzamın değişmezliğini hissettirmeye çalışmıştır. Ayrıca bir zamansızlık hissi verilerek alıcının sadece görüntü üzerinde yoğunlaşması amaçlanmış olabilir.

3. 2. 7. Betimleyici

Metin bir alıcı için verici tarafından üretilir. Ortaya konan ürün vericinin elinden çıkmıştır ve vericiye aittir. Betimleyici metinlerde de gözlem yapan, görsel ve diğer duysal özelliklerini etkin olarak kullanan bir verici vardır. Kıran ve Kıran, betimleyici kavramını şöyle tanımlarlar: “Betimleme özgül bir edim olduğu için gördüklerinin betimleyenlere betimleyici denir” (2007:26). Betimleyici metnin vericisi konumundaki betimleyici gördüklerini alıcısına aktarmada bazı yöntem ve teknikleri benimser. Betimleyicinin betimlemesi üç kiplik çerçevesinde gerçekleşir:

1. Görebilmek
2. Görmeyi bilmek
3. Görmeyi istemek (Kıran ve Kıran, 2007:27).

Görebilmeye, betimleyicinin betimleme nesnesini görebilecek bir konumda bulunmasını belirtilir. Görmeyi bilmede ise, algılamayı yapan özne, bilgisine bağlı olarak gözlem yapma konusunda uzmandır (Kıran ve Kıran, 2007:27). Görmeyi

istemek ise betimleyicinin betimleme nesnesini ayrıntılı olarak görmeyi istemesidir. Bu üç kipliğe sahip betimleyici alıcıya yönelik bir betimleme yapabilir.

Betimleme sırasında betimleyicinin pek çok durumu betimlemeyi etkiler. Betimleyicinin bakış açısı, devinimi, konumu betimlemeyi doğrudan etkiler. Betimleyicinin durumunda meydana gelen değişiklikler metnin dilsel özelliklerini ve bazı diğer özelliklerini değiştirebilir.

3. 2. 7. 1. Betimleyicinin Bakış Açısı

Betimleyici metinlerde betimlemeyi yapan kişinin gözünden bir aktarım yapılır. Bu göz genel bir gözlem yapabileceği gibi kişisel duyguların etkisi altında da kalabilir. Betimlemede yalnızca betimleyicinin göstermek istedikleri belirtilirse yani öznel bir bakış açısı varsa betimlenen “şey” in resmi yapılmış olur; betimlemede “şey”in durumu nesnel bir tutumla olduğu gibi sergilenirse betimlenen “şey” in fotoğrafı çekilmiş olur.

Betimlemede, “yapanın bilgilerini sayıp dökmesi değil, bunu belli bir amaçla ve amacına bağlı olarak da belli bir odaklayım biçiminde yapması, sınırlaması, yeniden yapılandırması beklenir” (Kıran ve Kıran, 2007:39). Betimleyici betimlemesini yaparken bakış açısının durumuna göre bir sınırlama ile nesnenin daha ayırt edilir olmasını sağlayabilir. Sınırlanan nesne betimleyicinin gözüyle yeniden yapılandırılarak sunulur.

3. 2. 7. 1. 1. Nesnel Betimleme

Betimlemesi yapılan nesnenin kişiden kişiye değişmeyen, nesnenin kendinden kaynaklanan nitelikleri ve nicelikleri sıralanıyorsa betimlemenin bakış açısı nesnel bir bakış açısıdır. Verici bir dış gözdür ve kendi yorumunu betimlemeye yansıtmaz. Betimlemedeki nesnellikle ilgili olarak Robbe-Grillet, “Nesneleri tasvir etmek, aslında nesnelerin karşısında, bile bile dışarıda yer almak demektir. Bunun için onları ne kendine mal etmek, ne de onlara bir şey katmak gerekir (1989:125)” der. Robbe-Grillet’in söylediği dışarıda kalma kavramı, onlara yaşanmışlık katmama ve yansız sunma açısından nesnellik adına önemlidir. Betimlemenin nesnel olması için betimlenen nesnenin betimlemeyi yapan için de, bir başkası için de aynı özellikte

gösterilmesi gerekir. Örneğin bir kuş betimlemesi nesnel bir biçimde yapılacaksa onunla ilgili betimleyicinin görüşü belirtilmeden nesneye ait özellikler sıralanabilir:

kanarya: İspinozgillerden, yeşilimsi veya sarı tüylü, koni biçimindeki küçük gagalı, ötücü kuş.

Tanımı verilen kanaryanın genel özellikleridir ve sözlük maddesi olarak nesnel bir biçimde verilmek durumundadır. Betimlenen, betimleyicinin bildiği ve üzerine yorumu olan bir kuş değil, kanarya türünün genel özelliklerini taşıyan bir kuştur. Aşağıdaki betimleme örneğinde de aynı durum söz konusudur. Betimlemesi yapılan ağaç, türünün genel özelliklerini taşır ve betimleyicinin bu ağaçla bir yaşamışlığı yoktur.

meşe: Kayıngiller familyasından; kışın yaprak döken veya her zaman yapraklı olan, uzun ömürlü bir orman ağacı cinsidir. Odunu sık dokulu; ağır, sert ve damarlıdır. Erişkin meşenin odunu kızıla çalan koyu sarı renktedir.

Betimlemenin işlevleri açısından bakış açısını ele aldığımızda, nesnel bakış açısının daha çok bilgi verme (açıklama) işlevinde kullanıldığını görürüz. Bilgi verme amacıyla yazılmış ansiklopedi ve sözlük maddeleri nesnel bakış açısıyla sunulmuş metinlerdir.

3. 2. 7. 1. 2. Öznel Betimleme

Betimleme sırasında betimlemeyi yapan verici, betimleme nesnesine yönelik olarak bazı duygu, düşünce ve tutumlara sahiptir. Betimlemede bu durumları yansıtarak bir aktarım yapıyorsa bakış açısı olarak öznel bir tutum sergilemektedir. Bakış açısı olarak öznellik nesneyi yalnızca kendine özgü yönleriyle sıralamanın ötesinde nesne+vericinin tutumu biçiminde bir sunum söz konusudur.

Öznel bir betimlemede vericinin olumsuz tutumu çoğunlukla eylemdeki ya da yüklemdeki olumsuzlukla değil, seçilen sözcüklerin taşıdığı olumlu ve olumsuz anlamlarla verilmeye çalışılır. Olumlu tutum ise genellikle duygu bakımından yoğunluk taşıyan sözcüklerle sağlanır.

39. Örnek

“Yörük o tarihte yirmi üç yirmi dört yaşlarında bir delikanlı idi; orta boylu, buğday tenli, geniş omuzlu, iri kemikli bir delikanlı. Çehresi çok sevimli ve cana yakındı. Bu çehrede sahibinin pratik ince zekasını, ruhundaki büyük cevheri keşfe yarayacak hiçbir belirti yoktu. Bütün hareketlerinde dikkati çekecek kadar temkinli, serin kanlı olan bu sıradan adam, namusa, yiğitliğe toz konduran söz ve davranışlarla düşman karşısında kasırgaya dönerdi”.

Hakkı Kamil BEŞE (İtalya Krallığı'nın Nişancıbaşı ve Yörük Ali Efe, s.38)

Burada betimlemeyi yapan kişi Yörük adındaki işi hakkında olumlu düşüncelere sahiptir ve bunu betimlemesine sevimli, cana yakın, ruhundaki büyük cevher, gibi duygu bildiren sözcükler yoluyla katmıştır. Bir başkasına göre Yörük belki de olumsuz özelliklere sahip birisidir. Bu bakış açısına göre değişebilmektedir.

Bakış açısı olarak öznel betimlemeler genellikle anlatma ya da ikna etme işlevindeki metinlerde görülürler.

Nesnel betimlemede betimleyici nesne ile arasına bir mesafe koyar ve bu mesafeye göre betimlemesini yapar, ona dair bir şeyler hissetmez, nesneyi olduğu gibi betimleyerek alıcıya sunar. Öznel betimlemede ise betimleyici nesne ile bütünleşir onu duyumsar ve ona dair bir şeyler hisseder. Betimlemesini alıcıya hisleriyle harmanlayarak sunar.

3. 2. 7. 2. Betimlenenin ve Betimleyicinin Devinimleri

Betimlemenin temelde iki öğeden oluştuğunu söyleyebiliriz: Betimleyici ve betimleme nesnesi. Betimleyicinin olup, nesnenin olmadığı durumda ya da nesnenin olup betimleyicinin olmadığı bir durumda betimlemenin oluşması mümkün değildir. Bu iki öğenin betimleme sırasındaki konumları ışık, bakış açısı gibi öğelerle birlikte betimlemeyi etkileyen durumlardandır. Betimleyicinin ve betimleme nesnesinin devinim içinde olmaları, betimlemenin düzenlenişini de etkiler.

Kıran ve Kıran öznenin ya da nesnenin devinimli oluşuna göre dört durumdan söz edilebileceğini belirtir.

“1.Betimlenen nesne de betimleyici de devinimsiz

2.Betimleyici devinimsiz, betimlenen nesne devinimli

3.Betimlenen nesne devinimsiz, betimleyici devinimli

4.Betimlenen nesne de betimleyici de devinimli” (2007: 40- 41). Bu dört

durumu betimlenenin ve betimleyicinin devinimleri olarak iki başlık altında inceleyeceğiz.

3. 2. 7. 2. 1. Betimlenenin Devinimi

Betimlemeyi betimleme nesnesinin devinimine göre durağan nesnelere

betimlenmesi ve devinimlerin betimlenmesi olarak ikiye ayırabiliriz. Dile döktüğümüz bütün anlatımların içinde bir biçimde betimleme yer almaktadır. Durağan nesnelere betimlenmesinde anlık bir durumun aktarımı yapılırken, devinimlerin betimlenmesinde daha geniş bir zamanda devinim içinde olan kişi, nesne ya da varlıkların betimlenmesi yapılır.

Devinimlerin betimlenmesinde, betimlenmesi yapılan eylem yine de daha durağan bir biçimde aktarılır. Tümcenin düzenlenişi bu durağanlığa göre yapılır ve kullanılan eylemler, zamanlar buna göre seçilir. Çoğunlukla şimdiki zamanın hikayesi ve geçmiş zaman kullanılır.

40. Örnek

Domaniç temmuzlarından birinde, bir gecedir. Gökte Samanyolu bir sırma kemerdir. Sarı, mavi yıldızlar parıldamaktadır. Yayla serinliği gönüllerde soylu yiğitlere, hafızalarda büyük olaylara özlem estirmektedir. Korunun eteğindeki düzlükte, Ulupınar'ın çevresinde ateş yakılmıştır. Kuru çam dalları çatırtılarla yanmakta, alevler kimilerinin alınlarını, kimilerinin bir yanaklarını, ya da tüm yüzlerini aydınlatmaktadır.

(Tarık Buğra, **Osmançık**, s. 9-10)

Bu betimleme örneğinde devinim içinde olan yıldızların parıltısı ve ateşin insanların yüzlerindeki yansımasıdır. Ateş yanmaktadır ama bu devinim bir durağanlık içinde sergilenmeye çalışılmıştır. Bu durağanlık eylemlere getirilen {-makta} ekiyle daha belirgin bir biçimde ortaya konulmuştur.

3. 2. 7. 2. 2. Betimleyicinin Devinimi

Betimleme sırasında betimleyici göz tek bir noktada durağan olabileceği gibi nesnenin çevresinde devingen bir durumda da olabilir. Durağan betimleyicinin betimlenmesinde görülen nesne iki boyutuyla verilir. Nesnenin arkası, altı görüş açısının dışında kaldığından bu alanlara dair herhangi bir betimleme yapılmamaktadır. Yalnızca görülen durumların verilmesi söz konusudur.

14. örnekte betimleyicinin devinimsiz olduğu görürüz. Betimleyici sahneyi tiyatro seyircisinin koltuğundan betimler. Zaten betimlemesine de “seyirciye göre” diyerek başlamıştır. Buradan betimleme için sabit bir nokta seçildiği anlaşılır ve sadece görülenlerin betimlenmesi verilir. Benzer bir durum 10. örnekte de karşımıza çıkar. Bu sefer betimleyici betimlemesine “köşenin başında durup bakarsanız”

tümcesiyle başlamıştır.

Betimleyici göz tek bir noktada durağan değil de yer değiştirebilen devinimsel bir göz ise betimleme nesnesi çevrelenerek her yönüyle betimlenebilir. Bu biçimdeki devingen betimleyici daha çok ayrıntılı aktarımı yapılan uzam betimlemelerinde görülür. Uzam betimlemelerinin çoğunda betimleyen hareketlidir.

41. Örnek

Yüksekliği az oya gibi kıvrılan yeşil kıyılardan on dakika uzakta minimini adalara küçük vapurlar işliyor. deniz üstünde yüzen beyaz güvercinler gibi bembeyaz, tertemiz vapurlar... Adalardan birine geçtik. Vapurun içinde on dört, on beş yaşında bir çocuk bilek kesiyor.

Adada ilk gördüğümüz, sevimli bir kahve oldu. İçinde bir örnek, çiçek gibi renkli, yerli köy giysileri giyinmiş genç kızlar çalışıyor. Hepsi birbirinden güzel. Biraz ötede küçük bir hayvanat bahçesi. Birkaç ağacın gölgelediği kıyıda minimini bulanık bir plaj. İnce yağmur damlalarının altında bir anne çocuğunu denize indiriyor.

(Şükufe Nihal BAŞAR, **Finlandiya'da Üç Gün**, s.647)

Buradaki betimleme örneğinde hem betimleyen hem de betimlenen nesne (uzam) devingen bir yapıdadır. Betimleyen devinim halindedir, seyahat etmektedir. Betimleyicinin gördükleri kendi içinde bir devinime sahiptir ve sürekli olarak değişirler. İşleyen vapurlar, bilek kesen çocuk, çalışan genç kızlar... Betimlemenin bu biçimde devingen bir yapıda olması okuyucunun betimleyen devinimlerine uyarak sanki bir film izler gibi görüntüyü takip etmesini sağlamaktadır. Bu biçimdeki betimlemeler genellikle anlatsal metinlerin içinde yer alır ve bazı okuyucuların gereksiz buldukları betimlemeye devinim katarak onu çekici kılar.

42. Örnek

“Toros dağlarının etekleri ta Akdenizden başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdenizin üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyılar dümdüz, cilalanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyılar saatlerce içe kadar deniz kocar, tuz kocar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurovanın bükleri başlar. Örülmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık!

Biraz daha içeri, bir taraftan Anavarzaya, bir taraftan Osmaniyeyi geçip İslahiyeye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kocar. Kışınsa duru, pırıl pırıl, taşkın bir sudur. Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmmez. Kışınsa çarşaf gibi açılır. Bataklıklar geçildikten sonra, tekrar sürülmüş tarlalara gelinir. Toprak yağlı, ısl ıslıdır. Bire kırk, bire elli vermeye hazırlanmıştır. Sıcacık, yumuşaktır.

Üstleri ağır kokulu mersin ağaçlarıyla kaplı tepeler geçildikten sonradır ki, kayalar birdenbire başlar. İnsan birden ürker. Kayalarla birlikte çam ağaçları da başlar. Çamların birer billur pırlıtsındaki sakızları buralarda toprağa sızar, ilk çamlar geçildikten sonra, gene düzlüklere varılır. Bu düzlükler boz topraktır. Verimsiz, kırıç... Buralardan Torosun karlı dorukları yanındaymış, elini uzatsan tutacaktıydın gibi gözükür.”

(Yaşar Kemal, **İnce Memed**)

Bu betimleme örneğinde görüldüğü gibi betimleyici devinim halindedir ve Akdeniz kıyılarından başlayarak Torosların eteklerine oradan içlere doğru sokulur. Gördükleri kuş bakışı bir izlenim oluşturmaktadır. Devinimli bir kamera gibi kıydan içlere doğru sokulmaktadır.

IV. BULGULAR VE YORUMLAR

4. 1. Yabancı Dil Öğretiminde Metin Kullanımı

Dildeki dört temel beceri olan okuma, yazma, konuşma ve dinleme anlama ve anlatmaya dayalı becerilerdir. Anlamaya ve anlatmaya dayalı ürünler pek çok biçimde üretilebilirler ancak en yoğun kullanılanları sözlü ve yazılı ürünlerdir. Okuma ve yazma becerileri yazılı ürünlerle sağlanırken; dinleme ve konuşma becerileri sözlü ürünlerle sağlandığı için dil öğretiminde bu ürünlerden yoğun bir biçimde yararlanır.

Yabancı dil öğretiminde kullanılan araçlar öğrencinin dili öğrenmesini kolaylaştıracak ve iletişim kurmasını sağlayacak nitelikte düzenlenirler. Bu araçlardan en çok kullanılanı metinlerdir. Çünkü metin, “İletişimsel bir ortamda doğal bir dil kullanımını, kendine özgü birlik üstü birimleri olan anlamsal, yapısal, iletişimsel bir varlıktır” (Demircan, 1990:95). Metinler bir dilin öğretiminde gerek duyulan anlamsal yapıyı, biçimsel yapıyı ve anlamsal değeri içinde bulundurlar. “Bir dilin öğretiminde nasıl tek tek sözcükleri öğretmek olanaksızsa, aynı biçimde tek tek tümceler üzerinde durmak da yeterli değildir” (Aydın, 1996:90). Her birimin kullanım alanı belirlidir ancak tüm birimleri içinde barındıran yapılar metinlerdir. Bu nedenle dil öğretiminin her aşamasında amaca uygun olarak metinlerden yararlanır.

Metin kullanımının dil öğretiminin temelinde yer almasının nedenlerinden biri de metinlerin doğal dilin yansıması olmasıdır. Günlük dildeki konuşmalarımız ve yazmalarımız metin olarak değerlendirilebilir. “Dil kullanımı, belirli bildirişim durumları ve metin türleri çerçevesinde gerçekleşir. Konuşurken ya da yazarken birbiriyle bağlantılı tümcelerden oluşan metinler üretiriz” (Şenöz Ayata, 2005:61). Dil iletişim kurmak amacıyla öğreniliyorsa bu iletişimi kuran en önemli yapılardan

biri metinlerdir ve bu nedenle yabancı dil öğretiminde metin kullanımı gerekli görülür.

Metinlerde tümceler birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ilkeleriyle bağlanırlar. Dil öğretimi de dilin hem kurallarını hem kullanımını öğretmeyi amaçladığından bu ilkeler ayrı ayrı ele alınıp dil öğretimi yardımcı olarak kullanılabilirler. “Metnin yüzeysel yapısında, metni oluşturan öğeler arasındaki ilişkileri gösteren ve metindilbilimin de klasik bir araştırma konusu bağdaşıklık yabancı dil ders kitaplarında sıkça yer alan bir metinsellik ölçütüdür” (Şenöz Ayata, 2005:63). Bağdaşıklık metnin dilbilgisel tutarlılığını ilgilendirdiğinden dilbilgisi kurallarının öğretiminde metinler üzerinden bir yol izlemek öğretim bakımından yararlı görülebilir. “Dilbilgisi yapılarının metin içinde verilmesi kimi dilbilgisel yapıların işlevlerinin daha belirginleşmesine, tümceler arası ilişkilerin daha rahat kurulmasına yardımcı olur” (Aydın, 1996:90). Her yapıyı tümcenin içinde öğretmek mümkün olamayabilir. Örneğin bazı bağlaçların öğretiminde tümceötesi yapılara gereksinim duyulabilir. Ayrıca “Dilbilgisel yapılar biçim ve kurallardan oluşsa da bu yapılar, iletişimde bir ‘anlam’ ifade etmek için uygun bağlamlarda kullanılırlar. Yabancı dilde, dilbilgisi öğretiminin amacını, dilbilgisi kurallarının gerçek yaşama aktarılması yani, bu kuralların o dilde bir anlam aktarmak için iletişim kurarken kullanılması olarak belirlersek ‘dilbilgisi’ ve ‘iletişim’ arasında bir köprü kurmak durumunda kalırız” (Cem Değer, 2005:11). Bu nedenle dil öğretiminde metinleri kullanmak metinlerin bir alıcı için üretildiğini göz önünde bulundurduğumuzda iletişim açısından da öğrenci için bir katkı sağlayabilir. Özellikle okuma ve yazma becerilerinin gelişimi metinlerle iç içe olmayı gerektirir.

Metinler yalnızca dilbilgisi yapılarının öğretiminde kullanılmazlar. Bütün ya da parça olarak metnin belli bir anlam bütünlüğü vardır. Anlama ve anlatım etkinliklerinin anadil öğretiminde temel malzemesi olan metinler yine yabancı dildeki anlama ve anlatım çalışmalarının de en önemli malzemelerindendir. Metin dilin bütün kullanımları içeren bir örnek olarak görülebilir ve bu nedenle de dil öğretiminde pek çok kazanım için kullanılabilir. “Yabancı dil derslerinde farklı metin türlerine ait metinlerin işlevsel, yapısal, anlamsal ve biçimsel özelliklerine dikkat

çekmek gerekir” (Şenöz Ayata, 2005:62). Öğrenci düzeyine ve konunun özelliklerinin taşınmasına göre seçilen bir metin, dil kullanımını yansıtmaya ve amaçlanan düzeye ulaşabilmek bakımından yardımcı olabilecek bir malzemedir.

Metinler anlama, anlatım ve dilbilgisi etkinliklerinin yanında sözcük öğretiminde de temel malzeme olarak kullanılabilirler. Her metnin bir konusu ve bu konu çevresinde oluşturduğu bir sözcüksel alanı ve bir sözlüksel ağı vardır. Günay bu kavramları şöyle açıklar:

Sözcüksel alan: Aynı kavramı ilgilendiren bir metnin sözcüklerini gruplandırır, yani sözlüksel göstergelerle bunlar arasındaki bağıntılardan oluşur. Örneğin *asker, tüfek, koğuş* vb. “ordu” sözcüğünün sözcüksel alanıdır. Bir metindeki sözcüksel alanı belirten sözcük grupları, anlamsal olarak birbirlerine yakındır ve çeşitli açılardan birbirlerini bütünleyen sözcüklerdir. Sözcüksel alan aynı eşsüremlerde bir kavram alanını belirleyen terimlerden kaynaklanır ve bir yapı niteliği sunar” (2007a:282).

“Sözlüksel ağ: Belli bir metin ya da bağlam içinde, aynı izleği düz anlam ya da yan anlamları ile çağrıştıran, aynı düşünce ya da gerçekleri belirten sözcük gruplarıdır. Bir bakıma sözcüksel alandan daha geniş bir tanımlamadır” (2007a:284).

Özellikle belli bir alana yönelik sözcük öğretiminde metinlerin kullanımı, bu sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkileri ve çağrışımları bakımından daha zengin bir malzemeyle çalışılmasını sağlar. Tanımda belirtilen “ordu” sözcüğünün sözcüksel alanı gibi “okul” sözcüğünün sözcüksel alanını “öğretmen, öğrenci, sınıf vb.” sözcükler oluşturur. Bunun gibi bir arada bulunabilen sözcüklerin metinlerle öğretimi daha bütüncül bir yaklaşımdır.

Thornbury dil öğretiminde metin kullanımının sağladığı yararları şöyle belirtmiştir:

“- Kullanılan metin özgün bir metin ise, öğrenciler bir konunun gerçek iletişimde nasıl ele alındığını nasıl kullandığını görürler.

- Metinlerde dilbilgisi girdisi kadar sözcük girdisi, uygulama girdisi, metin düzenleme özelliklerinin girdisi de vardır.

- Metinlerin sınıf içinde kullanımları bağımsız çalışmalar için iyi bir hazırlıktır” (Thornbury, 1999: 90).

Görüldüğü gibi metinler dil öğretiminin her bölümü ve her aşaması için

kullanılabilecek araç gereçlerdir.

Demircan dil öğretiminde kullanılan metinleri “kullanmalık ve kurmaca” (1990:100) olarak ikiye ayırır. Kullanmalık metinlerle genellikle başlangıç düzeyindeki anlama ve üretme becerilerinin geliştirilebileceğini, kurmaca metinlerin ise ileri düzeydeki anlama becerilerinde kullanılabileceğini belirtir.

Kullanmalık metin	Kurmaca metin
Belli bir amaca yönelik olarak oluşturulmuş metin	Dilin doğal kullanımının sergilendiği özgün metin

8. Tablo: Demircan’a Göre Dil Öğretimindeki Metinler

Demircan’ın dil öğretiminde kullanılan metinlerle ilgili yaptığı ikili sınıflamaya ek olarak üçüncü bir metin sınıfını olarak basitleştirilmiş metinleri ekleyebiliriz. Çünkü basitleştirilmiş metinlerin özgün durumları birer kurma metin iken, basitleştirildikten sonra belli bir amaca (bir dilbilgisel yapı vb.) yönelik kullanılacaksa kullanmalık metin durumuna dönüşebilir. Bu nedenle biz basitleştirilmiş metinleri ayrı bir sınıf olarak ele almayı uygun gördük. Dil öğretiminde kullanılan metinleri üç başlıkta değerlendirdik:

Kullanmalık metin	Kurmaca metin	Basitleştirilmiş metin
Belli bir amaca yönelik olarak oluşturulmuş metin	Dilin doğal kullanımının sergilendiği özgün metin	Dilin doğal kullanımındaki özgün metnin öğrenci düzeyine göre yeniden düzenlenmiş hali

9. Tablo: Dil Öğretiminde Kullanılan Metinler

Kullanmalık metinler dil öğretiminde öğretilmesi amaçlanan bir yapıyı, bir kazanımı yoğun girdi olarak barındıran, genellikle de dil öğreticileri tarafından üretilmiş metinler olarak açıklayabiliriz. Öğretilmesi amaçlanan yapıyla ya da kazanımla yoğrulmuş olan bu metinler çoğunlukla dil öğretiminin ilk dönemlerinde kullanılırlar.

Kurmaca metinler, anadil kullanıcıları için üretilmiş, doğal dilin kullanıldığı özgün metinler olarak ele alınabilir. Kullanılan dil zorlama bir dil değildir. Bu

nedenle o dile ait kullanım özelliklerini gerçek olarak taşır. Kurmaca metin sadece doğal dilin taşıyıcısı olması bakımından değil aynı zamanda o dile ait kültürel öğeleri taşıması bakımından da önemlidir. Dili öğrenen birey aynı zamanda o dili konuşan ulusun kültürel yönlerini de öğrenirse dildeki anlamı tam olarak oluşturabilir. Dil, içinde kültürü de barındırır ve o ulusa ait özellikler herhangi bir zorlamayla oluşturulmamış özgün metinlerde görülebilir. Anadil kullanıcısının günlük yaşamda karşılaştığı tüm metinler ve o dilin yazınsal ürünleri özgün metinler içinde yer alır.

Basitleştirilmiş metinler ise yapı ve sözcük düzeyi bakımından daha basit hale getirilmiş (yalınlaştırılmış ve bazı sözcükler değiştirilmiş/çıkarılmış) özgün metinler olarak düşünülebilir. Basitleştirilmiş metinlerde; örneğin bir gazete haberinde yer alan çok uzun bir tümce basitleştirilerek, üç- dört tümce ile yeniden düzenlenebilir. Özellikle dili öğrenmeye yeni başlamış olan öğrencinin bağlamı anlamasını kolaylaştırmak bakımından basitleştirilmiş metinler kullanılabilir. Orta düzeyde ise dilin özgün kullanımının yer aldığı nitelikli yazınsal metinler öğrenci düzeyine göre yeniden düzenlenerek basitleştirilebilirler.

Yabancı dil öğretiminde kullanılabilecek olan bu üç metin biçiminden yalnızca birinin kullanılarak diğerlerinin göz ardı edilmesi dil öğretiminde aksaklıklara neden olabilir. Öğrenmenin basamaklarına göre her biri farklı amaçlara uygun bir biçimde eşit olarak kullanılabilir. Anlama etkinliklerinde kurmaca ve basitleştirilmiş metinler kullanılırken; belirli bir yapının öğretiminde yoğun girdiyi sağlamak amacıyla kullanılmak üzere metinler kullanılabilir. Ancak belirli dilsel yapılar kazandırıldıktan, sonra kullanılmak üzere metin kullanımı yerine kurmaca metin kullanımı, öğrencinin dil- anlam- kültür ilişkisi kurarak iletişimsel becerilerini güçlendirmesi bakımından daha sağlıklı ve yararlı görülür. Aşağıda biri kullanılmak üzere biri kurmaca olan iki metin örneğini (Uzdu ve Günay, 2008) inceleyelim.

Konu: Yer Belirteçleri
Amaç: Yer belirteçlerinin kavranması
Seviye: Orta
Yaş grubu: 12-18 yaş arası

KONU: Yer Belirteçleri

*Tümcedeki eylemleri ve eylemsileri yer-yön anlamıyla gösteren ve onları harekete geçiren sözcüklerdir. Eyleme **ne yöne, ne tarafa, nereye** soruları yöneltildiğinde yer belirteçleri ortaya çıkar. Yer belirteçleri mutlaka eylemden önce yer alırlar*

*Balkondan **asağı** baktığınızda pek çok bina, araba ve insan görürsünüz. Boy boy binalar, değişik renkte arabalar ve telaşlı insanlar... Karmaşanın içinde **sağa sola** koşuşturan telaşlı insanlar. Arabaların içinde şaşkın bakınan çocuklar. Başınızı biraz **sola** çevirince yolun solunda **caddeye doğru** uzanmış dut ağaçları... Dallara tutunan birkaç yaprak **asağı** düşüğünü görünce başınızı **geri çevireceksiniz**.*

Bu örnekte görüldüğü gibi temel düzey öğrencisine yer belirteçleri betimleyici metinler yoluyla öğretilirken kullanmalık bir metin kullanılabilir. Ancak daha ileri düzeydeki bir öğrenci için kurmaca metinlerin kullanımı anlama ve anlatım becerilerini de desteklediğinden daha yararlı görülür.

Konu: Yer Belirten sözcükler
Amaç: Yer belirten sözcüklerin kavranması,
Betimleyici metinlerin kavranması.
Seviye: İleri
Yaş grubu: 18-30 yaş arası

FİNLANDİYA'DA ÜÇ GÜN

*Fin toprağı bizi pembe bir gülüşle karşıladı. Temiz, ince, şiire benzer bir gülüş... Sandım ki büyük, pek büyük bir varlığın **önüne** çıktım: Gönlümde saygıyla dolu bir sarsıntı başladı.*

*Akşamdı. Güneşin batma saatleriydi. Engin bir yeşilliğin **arasında** ufuklar alev alev yanıyordu. Bembeyaz alınlı, sevimli istasyon evinin **önünde** durduk. **Önümüzden** bir grup asker geçti. Hepsi de bir elden, bir kalıptan çıkmış gibi ince boylu, güneş saçlı, güneş yüzlü gençler. Giyimleri tertemiz...*

*Tren yürüdü. Sanki estetiğı güçlü bir sanatçının resim albümünden yapraklar çeviriyorum: **Sağda solda** en olgun bir zevkle düzeltilmiş bahçeler, parklar, evler. **Uzakta**, mavi bir düşü andıran solgun bir deniz parçası. İki sıralı ağaçlık bir yoldan çiçek demetleri denli güzel, yüzleri tatlı bir yanıklıkla koyulaşmış pijamalı genç kızlar dönüyor. Hepsi gürbüz, sevimli, ağır başlı, ince... Bir başka yolda mavi gözleri, altın saçları, yumuk yanaklarıyla birer altın top gibi, irili ufaklı köy çocukları. Hepsinin yüzünde sessiz bir gülümseme izi var. Trenin **sağında solunda** bisikletle gezenler...*

*Saat geceye doğru ilerliyor. Güneş uykuya yatırılmış, ama bir türlü uyumak istemeyen, ikide bir hırçın elleriyle cebinliğini çekip açan yaramaz bir çocuk gibi ara sıra bulutları sıyrarak ufken **her köşesinden** pembe pembe gülüyor.*

*Birdenbire çamların bir **köşesinde** kızılık genişledi, gün doğuyor sandım. Saate baktım, daha on bir. Anlaşılan, tren biraz yükselmişti.*

*Bir istasyonda, koyu kırmızı kadife kasketli, koyu lacivert giysili, ağır duruşlu güzel bir genç kız: İstasyon memuru... Yolun **kenarına** konulmuş biblio gibi bir şey...*

*Tren kalkıyor. Yine parklar, bahçeler, köyler, kentler geçiyoruz. Hep o düzgünlük, hep o temizlik ve güzellik... Yollarda gezenler eksik değil. Renkli bir loşluğun **arasında**, güzel gençler, düşlerimize giren periler gibi dolaşiyor. **Yerden göğe, gökten yere** uçuşan bakışlarım, en küçük bir güzelliğı kaybetmekten ürüyor.*

...

Şükufe Nihal Başar, **Türk Dili Gezi Özel Sayısı** s.644-645.

Bu metin yukarıdaki kullanmalık metin ile öğretilmeye çalışılan yer belirten sözcüklerin öğretiminin yanında anlama anlatma etkinliklerini de yoğun olarak içerecek ileri bir düzeyde dil becerisinin daha yetkin kullanımı için yararlıdır.

Yabancı dil öğretiminde metin kullanımında belirli yapıların öğretilmesini sağlamak dışında kullanmalık ve basitleştirilmiş metin kullanımı sakıncalı görülebilir. Çünkü bu metinler doğal dilin yansıtıcıları değildir. Dil öğrencisi dili kullanım boyutunda öğrenmeyi amaçladığından gerçek hayatta karşılaşılabileceği özgün metinlerle derslerde karşılaşmalı böylece öğrendiği dili günlük hayatında da kullanabilir duruma gelmelidir.

4. 1. 1. Yabancı Dil Öğretiminde Metin Seçimi

Dil öğretiminin temel araçlarından sayılan metinler özellikle anlama etkinliklerinde (okuma ve dinleme) sıkça kullanılırlar. Dilin temel öğelerini düşündüğümüzde metinler dil öğretiminin tüm aşamalarında kullanılabilirler. Ancak kullanılacak metinlerin seçiminde dikkate alınması gereken bazı ölçütler vardır. Bu ölçütleri şöyle sıralayabiliriz:

“1.Öğrenmeye bağlı ölçütler

1.1.Öğrencilerin dil düzeylerinin dikkate alınması

1.2.Öğrencilerin okuma alışkanlıkları, iletişim ihtiyaçları ve güdülerinin dikkate alınması

1.3.Öğrencinin bireysel ve kültürel önbilgisinin dikkate alınması

2. Metinle ilgili ölçütler

2.1. Metnin dil ve içerik yönünden uygunluğu

2.2. Metnin tür ve kapsam bakımından uygunluğu

2.3. Metnin konu ve yapı yönünden uygunluğu

3. Hedef ve yöntem ile ilgili ölçütler

3.1.Metnin dil ve iletişim açısından eğitim hedeflerine uygunluğu

3.2.Metnin eğitici-öğretici olması açısından eğitim hedeflerine uygunluğu

3.3.Metnin sınıf içi çalışmalarda karşılıklı etkileşimi sağlayıcı ve iletişimsel yöntemi kullanmaya elverişli olması” (Kudat, 1996:40).

Öğrenmeye bağlı ölçütlerden öğrencilerinin dil düzeylerinin dikkate alınması ölçütü, bir arada bulunan öğrenci grubundaki dil düzeyinin birbirlerinin öğrenmelerini olumsuz etkilemeyecek düzeyde olması gerektiğini belirtir. Yani birbirinden çok ayrı düzeydeki öğrencilerin bir sınıfta toplanması dil düzeyinin sınıfa

göre ayarlanması konusunda sorun yaratabilir.

Öğrencilerin okuma alışkanlıklarının, iletişim ihtiyaçlarının ve güdülerinin dikkate alınması öncelikle öğrenciyi tanımayı gerektirir. Öğrencinin dili öğrenme amacının, öğrenmeye güdülenme yollarının bilinmesi metin seçiminde yol gösterici olabilir. “Dil öğrenimi genel olarak üç grupta toplayabileceğimiz amaçlardan kaynaklanmaktadır: Akademik, mesleki, sosyal. Yazılı metin seçimi de bu amaçlara göre değişecektir” (Rona ve Dedes, 1999:67). Örneğin dili mesleki amaçlarla öğrenen bir mühendise zorla tarihsel metinleri okutmak onun dile karşı olan güdüsünü azaltacağı gibi, ihtiyaçlarını da karşılamayacağından dil öğrenme isteği azalacak ve bu da öğrenmeyi zorlaştırabilir. Öğrenciye öğretilecek sözcükler seçilirken onun günlük hayatta ya da özel amaçları dahilinde sıklıkla kullanacağı sözcükler dikkatle belirlenmelidir. Derslerde daha çok öğrencinin ilgisini çeken, öğrendiklerini kullanabileceği metinler kullanılırsa öğrenci derse daha iyi güdülenebilir.

Öğrencinin bireysel ve kültürel önbilgisinin dikkate alınmasında ise seçilen metnin yapısının, anlamının öğrencinin düzeyine önbilgilerine uygun olması öğrenmeyi kolaylaştırarak öğrenmeyi güdüleyecektir.

Metinle ilgili ölçütlerde ise öncelikle metnin dil, içerik ve sözcükler yönünden hedeflere ve öğrenci düzeyine uygun olması gerekir. Henüz temel düzeyde olan bir öğrenciye dil bakımından karmaşık bir metnin sunulması öğrencinin öğrenme hızını düşürebilir ve öğrenmeye karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilir. İçerik yönünden ise metnin öğrenci düzeyine ve ilgilerine uygun olması öğrenmeyi kolaylaştırabilir.

Metnin tür ve kapsam yönünden uygunluğu öncelikle metnin hangi amaca yönelik kullanılacağı ile ilgilidir. Öğrencinin ilgisini daha çok çekebilecek kısa metinler kullanılarak öğrencinin iletişim becerileri de geliştirilebilir. Metinlerin tür ve kapsamına yönelik seçimin önemiyle ilgili olarak Şenöz şunları belirtir:

“Metin türleri, bir dil topluluğu içinde yaşayan bireylerin iletişim kurmalarını sağlayan metin oluşturma örnekleridir. Yabancı dil öğrenmenin en önemli amacı, iletişim kurmak olduğuna göre, sözcükler ve dilbilgisel yapılarla birlikte metin türleri de yabancı dil dersinde ele alınmalıdır. Çünkü metin türleri içinde yer aldıkları dilin konuşulduğu toplumun geçirdiği tarihsel, kültürel, sosyal gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu nedenle de metin türlerine özgü özellikleri bilmek, hem ana dilinde hem de yabancı dilde iyi kurgulanmış metinler üretmek açısından son derece önemlidir. Eğer yabancı dildeki bir metin türü, öğrencinin ana dilinden farklı bir biçimde kurgulanıyorsa ve öğrenci bu konuda yeterli bilgiye sahip değilse, yabancı dilde metin üretirken ana dilinin etkisinde kalacak; büyük bir olasılıkla başarılı bir metin yaratamayacaktır” (2005:62).

Metnin konu ve yapı yönünden uygun olması, metnin öğretilen yapıya (öğrenilenleri içermesi ve öğretilen yapıyı yoğun olarak içermesi) uygun olması ve konu bakımından da günlük yaşamda yer alan konuların seçilmesi öğrencinin ilgisinin yoğun tutulmasını sağlayabilir. Ayrıca konu bakımından dil-kültür ilişkisi içinde öğrenilen dilin taşıdığı kültür özelliklerinin verilmesi öğrencinin kültürü öğrenmesi bakımından olumlu görülebilir.

Hedef ve yöntem ile ilgili ölçütlerde ise öncelikle seçilen metnin dil ve iletişim açısından eğitim hedeflerine uygun olması gerekir. Öğrencinin bilmediği yapıların ve sözcüklerin kullanılmamasına dikkat edilerek öğrencinin iletişim ihtiyacını karşılamaya yönelik metinlerin uygun bağlamlarda sunulması daha yararlı görülür.

Metnin eğitici ve öğretici olması açısından eğitim hedeflerine uygunluğunda ise seçilen metnin yaşantı öğeleri taşıyan nitelikte olmasına dikkat edilerek, öğrenciyi çok yönlü düşünmeye iten metinlerin seçimi hedeflenen kazanım açısından daha yararlı görülür.

“Genel olarak dil eğitiminde olduğu gibi, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde, öğrencinin dili öğrenme amacı ile kendisine bunu en kolay biçimde sağlayacak olan beceri ilişkisini iyi saptamak ve bu beceriyi en etkin biçimde işlerlik kazandıracak olan sözcük ve dilsel yapıları içeren metinleri aşamalı bir düzenleme içinde öğrenciye sunmak, hem öğrenciyi hem öğretmeni amacına ulaştırır” (Rona ve Dedes, 1999:73).

Derste kullanılan metnin her yönüyle (içerik-yapı) sınıf içi etkileşimi sağlamasına özen gösterilmelidir. Bu etkileşim öğrenci- öğretmen, öğrenci- öğrenci arasında düşünülenlerin rahatça söylenebilmesi ve dil becerisinin rahat bir şekilde

kullanılabilmesi bakımından uygun ortamı yaratabilir.

Bu sıralanan ölçütler dışında genel metin kullanımı dışında bir alana yönelik olarak okuma metinlerinin seçimi konusunda Day, şu ölçütleri belirtmiştir:

“Uygun metnin seçimi için yedi ölçüt vardır:

- 1.İlgi
2. İşlerlik
- 3.Okunabilirlik
 - a. Sözlüksel bilgi
 - b. Artalan Bilgisi
 - c. Sözdizimsel uygunluk
 - d. Düzenleme
 - e. Söylem olguları
 - f. Uzunluk
- 4.Konu
- 5.Politik uygunluk
- 6.Kültürel uygunluk
- 7.Görünüş” (1994:20).

Bu ölçütlerde ise genel olarak belirtilenler şunlardır:

İlgi ile belirtilen öğrencinin ilgisine yönelik metinlerin seçilmesinin gerekliliğidir. Bu güdülenme açısından büyük önem taşır. Seçilen metin ilginç olmazsa güdülenme de olmayacağından metnin okunmasında sorun yaşanabilir.

İşlerlikte ise metnin sınıf içi uygulamalara elverişli olması söz konusudur. Üzerinde uygulamaların yapılabileceği nitelikte metinler seçilirse öğretmen ve öğrenci için daha yararlı ve rahatlatıcı olabilir.

Okunabilirliğin kendi içinde bazı ölçütleri vardır. Bunlardan sözlüksel bilgi okunabilirlik için çok önemlidir. Metinde yeni sözcükler çok olması öğrenci açısından sıkıntı yaratır. Metnin içerdiği sözcükler öğrencinin kavrama düzeyine uygun olmalıdır. Artalan bilgisinde öğrencinin önceden öğrendiği yapılara yer verilmesi öğrenmenin basamaklar halinde ilerlemesini sağlayabilir. Sözdizimsel uygunlukta aynı biçimde öğrencinin düzeyine uygun olmalı karmaşık yapılar fazla yer almadan daha sade bir anlatım üzerinden uygulamalar yapıldığında daha verimli sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca metnin iyi düzenlenmiş olması önemlidir. Söylem

olguları bakımından metin bağdaşık ve tutarlı olmak durumundadır. Metnin uzunluğunun bitirilebilir ölçülerde olması ve okuma hızına göre bir ders içinde birden çok okunmaya uygun olması tekrar ve pekiştirme bakımından önemlidir.

Metnin konusu öğrencinin ilgisini çekecek nitelikte olursa öğrenci derse başından güdülenmiş olur. Bu anlamda öğrencinin ilgisini çekebilecek anlatsal metinler, bilgi verici kısa metinler gibi dersin amaçlarına uygun nitelikte metinler seçilebilir.

Metnin politik uygulugu öğrencilerin arasında görüş ayrılığı oluşturmayacak biçimde seçilmesi bakımından önemlidir. Öğrenciler arasında görüş ayrılığı yaratmayan biçimde seçilen metinler yoluyla dersin amaçlarına uygun bir öğretim etkinliğine gidilebilir. Diğer durumda ise dersin amaçlarının önüne geçen tartışmalar doğabilir.

Metin seçimindeki diğer önemli bir etken de kültürel uygunluktur. Metinler, öğrenilen dilin ulusunun kültürel öğelerini de barındıran metinlerden seçilirse bu, öğrencinin iletişimsel etkinliklerinde ve dili kullanma becerisinde olumlu etkiler sağlayabilir. Ayrıca metinler karşılaştırmalı kültür farklılıklarına ve benzerliklerine değindiğinde öğrencinin kendi kültürü ile öğrendiği dilin kültürü arasında karşılaştırma yapabilme fırsatı sağlayabilir. Böylece dil-kültür-toplum anlamında daha verimli bir öğrenme ortamı oluşabilir.

Metnin görünüş özellikleri ile belirtmek istenenler metnin düzenlenişi, yazı tipi ve büyüklüğü, metnin uzunluğu gibi öğelerdir. Metnin düzenlenişinde kullanılan resimlerin ya da metin dışı öğelerin öğrenci dikkatini metinden uzaklaştırmayacak biçimde yerleştirilmesi ilginin dağılmasını engelleyebilir. Metnin yazı tipi ve yazılarının büyüklüğü metnin okunabilirlik ölçülerine uygun olmasını sağlamalıdır. Ayrıca metnin uzunluğu da ders süresi ile uyumlu olmalıdır.

4. 1. 2. Yabancı Dil Öğretiminde Özgün Metin Kullanımı

Yabancı dil öğretiminde kullanılan metinler dersin temel araçlarındandır. Bu

nedenle yukarıda belirtildiği gibi seçimi özenle yapılır, seçim sırasında öğrenci, öğretmen, konu ve yöntemler göz önünde bulundurulur.

Dil öğretiminde kullanılacak metinleri kullanmalık, kurmaca ve basitleştirilmiş metinler olarak üçe ayırmıştık. Kullanmalık ve basitleştirilmiş metinlerin üretilme ve oluşturulma amaçları dil öğretiminde kullanılmak olduğundan, üretilmeleri sırasında dil öğretimine uygunluğu önceden göz önünde bulundurulur. Bu durum özgün metinler için söz konusu değildir. Özgün metinler yabancı dil öğretimi göz önünde bulundurularak üretilmezler. Dilin doğal kullanımıyla oluşurlar. Bu metinler herhangi bir yazınsal metin olabileceği gibi, gazeteden alınmış bir yazı, bir dilekçe, reklâm metni, bilimsel bir metin de olabilir. Özgün metinler dil öğretiminde kullanılacağı zaman göz önünde bulundurulması gereken bazı durumlar vardır.

Özgün metinler öğrencinin gerçek yaşam ile özdeşlikler kurabilmesini sağlar. Bu tür metinler öğrencinin günlük yaşam hakkında bilgi edinmesi bakımından da önemlidir. Ayrıca bu metinlerin hepsinin kendine özgü bir yapısı ve düzeni vardır. Gazetede yer alan bir metin ile yazınsal bir metnin dili kullanma biçimi ve düzenlenişleri birbirinden farklıdır. Öğrencinin bu yapıyı ve düzeni de tanıyabilmesi; bu metinler arasındaki dil kullanımı farklılıklarını görebilmesi önemlidir.

Özgün metinlerin içinden yazınsal metinlerin kullanımı ve seçimi ise apayrı bir özen gerektirir. Çünkü yazınsal metinler günlük yaşamın dışında geliştiklerinden kendilerine özgü bir dilleri vardır. Bu nedenle kullanılacak olan yazınsal metinlerin güncelliğini yitirmemiş, kullanım sıklığı yüksek metinlerden seçilmesi öğrenci bakımından daha yararlı görülür. “Yazınsal metinlerin yabancı dil öğretiminde kullanılmasında en yararlı yön yazınsal metinlerin dil çalışmalarını belli bir bağlama dayandırmasıdır” (Özünü, 1983:183). Belli bir bağlama dayandırılan metin yoluyla öğrencinin metni anlamlandırması daha kolay ve kalıcı olabilir. Ayrıca öğrenciler yazınsal bir metinde karşılaştıkları bir olayı gerçek dünyaya taşıyarak “sınıfta canlandırabilirler ve önceden öğrenmiş oldukları dil yapılarını kullanabilirler” (Özünü, 1983:183). Metinlerin seçimi konusunda dikkat edilmesi gereken diğer bir

nokta da metinlerin içerik bakımından öğrenciye uygun olmasıdır. “Edebi metinlerle yabancı dil dersinin gerek kuram gerekse uygulama düzleminde uzlaşmaya varılan ortak nokta, malzeme seçiminde öğrencinin dil seviyesi ve sosyal dünyasıyla uyuşan edebi metinlerin derste işlenmesinin gerektiği olmuştur” (Ünal, 2005:206). Her yazınsal metin dil öğretiminde kullanılmaya elverişli olmayabilir. Bu seçim öğretmenler ve uygulayıcılar tarafından özenle yapılmalıdır.

Dil öğretimi sırasında yazınsal bir metni kullanırken göz önünde bulundurulması gerekenleri Özünlü şöyle belirtmiştir:

- “1.Metinler özenle seçilmeli, bu metinlerde yazınsal, dilbilgisel ve dilbilimsel güçlüklerin bulunabileceği unutulmamalıdır.
- 2.Yazınsal metinler, öğrencilerin daha önce öğrenmiş olduğu sözcük ve tümce yapılarını içermeli, okunan metnin öğrencilerin ilgisini çekmesi için metinde zor tümce yapıları ve zor dilbilgisel yapılar bulunmamalıdır.
- 3.Ders süresi içinde zaman zaman yazınsal ya da dilbilgisel yönlerle ilgilenmeli, ama dil dersi kesinlikle bir yazarın dersi durumuna sokulmamalıdır” (1983:183).

Yazınsal metinler üretildiği toplumun pek çok ögesini içinde barındırırlar. Bu nedenle de o toplum hakkında hem bilgi taşırlar hem de toplumun değerlerini aktarırlar. Yabancı dil öğretiminde bu metinler kullanılarak öğrencinin dili öğrenmesinin yanında toplumu da tanınmasına da olanak sağlanabilir. Yazınsal metin kullanımının yabancı dil öğretimindeki yararlarını Özünlü şu maddelerde sıralar:

- “1.Yazınsal metinler yalnız dilde okuma yeteneğinin değil, işitme, konuşma ve yazma yeteneğinin de gelişmesine yardımcı olurlar.
- 2.Yazınsal metinler yaşam içindeki olaylar ve deneyimlere ilişkin genel bir anlama ve bilgi edinme olanağı verirler.
- 3.Yazınsal metinler toplumsal ve kişisel gelişmelerin algılanması ve özümlemesinde yardımcı olurlar. Okuyucuların duygusal özelliklerine göre onların kültürel ve eğitim yönünden gelişmelerini sağlar.
4. Yazınsal metinler irdeleme ve özümleme yeteneklerini de verirler” (1983:184).

Yeni bir dili öğrenirken bir taraftan da bu yararların öğrenciye kazandırılması öğrencinin toplumu anlamasını kolaylaştırabilir, kültür öğelerini fark etmesini sağlayabilir. “Edebi metinlerden hareketle öğrenci yalnızca dil becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda öğrendiği dilin kültürünü de tanıma ve öğrenme olanağını bulur. Bu sayede dil öğreniminin başlıca koşullarından biri olan kültürler

arası iletişim ders ortamında somut olarak hayata geçirilebilmektedir” (Ünal, 2005:204).

Dil öğretiminde yazınsal metinlerin kullanımının önemini Collie ve Slater da şu başlıklar altında incelemişlerdir: Yazınsal metinler “1.Özgün metinlerdir, 2. Kültürel zenginlik içerirler, 3.Dilsel zenginlik içerirler, 4.Bireysel ilgi uyandırır” (2007:3-5). Yazınsal metinler doğal dilin ürünü olarak özgündürler, üretildiği ulusun kültürünü taşırlar, dilin bütün zenginliklerini içlerinde barındırırlar ve konu bakımından ilgi çekicidirler. Dil öğretiminde kullanılmalarının bu yararları dil öğretiminin yalnızca özgün metinlerle yapılacağı demek değildir. Yukarıda belirtildiği gibi, öğrenci düzeyine ve ilgisine göre kullanılmalı, özgün ve basitleştirilmiş metinler seçilmesi metinlerin sağlıklı kullanımları bakımından daha yararlı görülür.

4. 1. 3. Yabancı Dil Öğretiminde Betimleyici Metinlerin Kullanımı

Dil öğretiminde metin kullanımının nedenlerine ve ölçütlerine yukarıda değindik. Bu nedenlerden ve ölçütlerden yola çıkarak Türkçenin Yabancı dil Olarak öğretiminde betimleyici metinlerin nerede ve nasıl kullanılacağına değinmek istiyoruz.

Dil öğretiminde yazılı ve sözlü ürünlerle birlikte görsel ürünleri de kullanmak öğrencinin kullandığı duyu sayısını arttırarak öğrenmesini kolaylaştırmak bakımından önemlidir. Metinlerle ve tümcelerle birlikte kullanılan görsel ürünler öğrencinin anlamı oluşturmada önemli görevler üstlenir. Bu bakımdan yazılı ürünlerden metinlerin içinde betimleyici metinler, metnin öğrenci zihninde görselleşmesini sağlamaya çalıştıklarından duyu zenginliği yoğun ürünler olarak görülebilir. İlk olarak böyle bir özelliği olan betimleyici metinler, kendi dilsel özellikleri çerçevesinde bazı yapıların öğretiminde, yazma öğretiminde, sözcük öğretimi gibi alanlarda verimli bir biçimde kullanılabilirler.

Yabancı dil öğretiminin yazma öğretiminin ilk basamaklarında yer alan betimleme yapma çalışmaları Türkçenin yabancı dil olarak öğretimindeki yazma

çalışmalarının da başında gelir. Öğrencinin kısa paragraflar oluşturabilmesi bakımından bir nesnenin, bir hayvanın ya da bir insanın dış görünüş özelliklerinden başlayarak betimleme çalışmaları yaptırılabilir. Betimlenecek nesneye (kişi, uzam, nesne, hayvan vb.) ait özellikler öncelikle sözcüklerle sıralanır. Daha sonra bu sözcükler ve öğrenilen yapılar kullanılarak tümceye ve paragrafa dönüştürülebilir. Ya da bu durumun tersi bir sıra izlenerek betimleyici bir metindeki sözcükler sıralanarak bu sözcükler kendi içinde sınıflandırılabilir. Yazılı anlatımın başlangıç aşamasında betimlemelerin kullanımıyla ilgili olarak Doğuman şunları belirtir:

“Yazılı anlatımın ikinci aşamasında betimlemeler yer alır. Bu çalışmada kişi betimlemelerini çevre betimlemelerinin izlemesi, bir başka deyişle geniş bir alanın küçük bir noktanın ardından gelmesi, verimli sonuçlar alınmasını sağlar. Betimlemeye ilişkin kişisel çalışma yapmadan önce, öğrencinin dilsel edinimi, incelenen izleği kucaklayan çeşitli örneklerle donatılmalı, varsıllaştırılmalıdır” (1983:208).

Daha ileri düzeydeki öğrenciler için de yine anlatımlarının içine nereden betimleme kullanacaklarına ilişkin çalışmalar yaptırılabilir. Yazılı anlatım becerilerinin geliştirilebilmesi bakımından metin tamamlama çalışmaları, resim ve betimleyici metin eşliğinde yapıldığında öğrenci tamamlanacak bölümlere yönelik resimdeki bilgileri kullanabilir.

Sözcük öğretiminde ise betimleyici metinler belirli alanlara yönelik sözcüklerin öğretiminde kullanılabilir. Her metnin bir sözcüksel alanının olduğunu ve metnin bu sözcükler çerçevesinde geliştiğini belirtmiştik. Betimlemesi yapılan uzam, kişi ya da nesnenin kendi çevresinde oluşturduğu sözcüklerden yola çıkılarak yine sözcük öğretimi yapılabilir. Örneğin bir kişi betimlemesinde insanla ilgili organlara ve bunların özelliklerine değinilecek ve bu organ ve özellikler kendi içinde bir sözlüksel alan oluşturacaklardır. Ayrıca betimlemesi yapılan nesnenin resimlerle eşleşmesi sırasında da bu sözcüklerin kullanımlarına ve anlamlarına ilişkin öğrenme daha görsel ve bütünsel olarak sağlanabilir.

Her metnin kendine özgü bir dilsel yapısı vardır. Betimleyici metinler de kendilerine özgü bir dilsel yapıya sahiptirler. Bu dilsel yapılar belirlenerek (her metinde farklı bir yapı öne çıkarılarak) dilsel yapıların öğretimine yönelik etkinlikler

düzenlenebilir. Örneğin betimlemeler sıfatları yoğun olarak içeren metinlerdir. Sıfatların metin bütünlüğü içinde sunulması öğrenci açısından daha anlamlı ve kalıcı olabilir. Sadece sözcüğün biçiminin değil anlamının ve kullanımının da birlikte verilmesi bakımından sözcüklerin metinlerle öğretimi daha anlaşılır olabilir.

Dil öğretiminin son aşamalarında yer alan dildeki anlamsal olguların (söz sanatlarının) öğretimi çok karmaşık bir süreç olarak görülür. Bu süreçte betimlemenin içinde kullanılan söz sanatları ilk olarak öğrenciye sunulursa bu olguları öğrenilmesi kolaylıkla sağlanılabilir. Çünkü betimlemeler temelde sade ve anlaşılır metinlerdir. Yazma ve okuma sürecinde anlamlandırılması daha kolay olduğu için betimleyici metinler ilk aşamada tercih edilir. Bunu göz önünde bulundurarak anlam olgularını da ilk olarak betimleyici metinlerle verebiliriz.

Dil öğretiminin metinler üzerinden yürütülmesi öğrencinin metin tipleri arasındaki farkı görmesini de sağlar. Anlatısal bir metinle betimleyici bir metni, açıklayıcı bir metinle betimleyici bir metni birbirinden ayırabilen öğrenci, bu ayrımı kendi yazılı ürünlerine de yansıtacaktır. Böylece ileri düzeydeki yazma çalışmaları için belirli bir temel oluşturmuş olur. Anlama- anlatım etkinliklerinde metinlerin çözümlenmesi sırasında da betimleyici metinler kullanılabilir. Bu etkinliklerde şöyle bir sıra izlenebilir:

1. “Metin tipinin belirgin özelliklerini taşıyan bir metnin seçimi
2. Örneklerin sunulması
3. Farklı kanalların ele alınması
4. Uygulama
 - 4.1. Karşılaştırma
 - 4.2. Betimlemenin konusu
 - 4.3. Sözcükler
5. Araştırma- inceleme” (Medina, 2002/2003: 151-153).

Medina'nın bu basamakların açıklamalarında belirttiğine göre şu işlemler yapılabilir: Metin seçiminde betimleyici bir metnin belirgin özelliklerini taşıyan bir metin seçilerek bu metnin anlatısal bir metinle karşılaştırması yapılabilir. Sonrasında betimleme nesnelere (uzam, kişi...) değinilerek betimlemenin öznel ve nesnel olabileceği belirtilir. Betimlemedeki sözcük seçimine dikkat edilmesi gerektiği

belirtilerek sıfatların yoğun kullanımına dikkat çekilebilir. Örneklerin sunumunda bir romandan alınan ya da bağımsız bir betimleyici metin öğrencilere sunulur. Ardından öğrencilere metnin içeriğine yönelik sorular sorulur. Farklı kanalların ele alınmasında betimleyici metinlerin yalnızca romanlarda yer almadığı; gezi yazısı, katalog gibi başka alanlarda da yer alabileceği belirtilerek bu alanlardan örnekler sunulabilir. Uygulamada yapılacak etkinlikler sınıf düzeyine ve öğrenci yaşına göre değişebilir. Uygulamada öncelikle karşılaştırma etkinliklerinde betimlemenin anlatsal metinlerden farklı yanları ortaya konularak betimlemenin sözdizimsel yapısı gibi ayırıcı konular sergilenebilir. Daha sonra betimlemenin konusuna ve yapıma amacına değinilebilir. Sözcükler konusunda ise belirgin olarak görülen bir sözcük grubunun kullanımına ve sınıflandırmasına örneğin sıfatların kullanımına ve bu sıfatların sınıflandırılmasına değinilebilir. Ayrıca sözcükler bölümünde öğrenci düzeyinin üzerinde kalan sözcüklere yönelik açıklamalar da yapılabilir. Metin üzerinde bu incelemeler yapıldıktan sonra ise öğrencilerden değişik betimleme örnekleri denemeleri istenir ya da bir konu (nesne, uzam, kişi, varlık) verilerek bu konuda betimleme yapmaları istenebilir.

4. 2. İletişimsel Yaklaşım

Bütün alanlardaki öğretim yöntemleri gün geçtikçe eleştirilip değerlendirilerek yeni yaklaşımlar ışığında yeniden ele alınmaktadır. Dil öğretiminde de yeni yaklaşımlar kullanılarak değişen ve gelişen dünyanın gereksinimlerine karşılık verilmeye çalışılmaktadır. Ülkemizdeki eğitim- öğretim anlayışları da bu gelişmeler doğrultusunda ilerlemektedir. İletişimin öneminin arttığı, bilgiyi yeniden kurgulayarak yeni bilgilere ulaşmanın daha önemli olduğu günümüzde, dil öğretiminde de öğrenenin (özel amaçları dışında) temel amacı hedef dili iletişim düzeyinde etkili olarak kullanabilmektir. Dili, dilin kurallarını çok iyi bilen ancak uygulama konusunda yeterli olarak deneyim sahibi olamayan öğrenci, gerçek ortamlarda dili kullanamamakta ya da gerçek ortamlarda kullanılan dili anlayamamaktadır. Bunun gibi sorunların yaşandığı, dil öğrenmede iletişimin temel hedef olduğu günümüzde iletişimsel yaklaşımın öne çıktığını görüyoruz.

İletişimsel yaklaşımın ortaya çıkışı kendinden önceki yaklaşımlarla ilişkilidir.

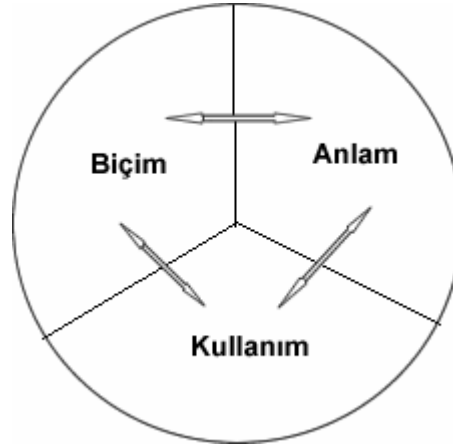
“Bu yaklaşımdan önceki yaklaşımlarda yapılan gözlemlere göre derste doğru bir biçimde tümce üretebilen öğrencinin sınıf dışında öğrendiklerini tam olarak uygulayamadığı görülmüştür” (Larsen-Freeman, 2000: 121). Öğrenilen bilgilerin uygulamada verimli bir biçimde kullanılamaması sorunu belirlenmiştir. Bu uygulama eksikliği de yeni bir yaklaşımın oluşmasını sağlamıştır.

İletişimsel yaklaşım yabancı dil öğrenen bireylerin öğrendikleri dili günlük yaşamda yeterli oranda kullanamamalarının belirlenmesi üzerine oluşmuştur ve şöyle tanımlanır: “İletişimsel bir dil ve dil kullanım modelini seçerek, öğretim biçiminin, araç-gereçlerin, öğretmen ile öğrenci rolleri ve davranışlarının, sınıf içi etkinlikler ile uygulamaların ona göre düzenlenmesi iletişimsel yaklaşım adını alır” (Demircan, 1990: 249). Dil öğretiminin temel öğeleri ve malzemeleri tamamen iletişim göz önünde bulundurularak düzenlenir.

Dil öğretim yaklaşımları belirli dil kuramlarına dayanırlar. İletişimsel yaklaşımın oluşumunda çeşitli dayanaklar vardır. “İletişimsel dil öğretimi, dil öğretiminin hedeflerini iletişimsel yeteneklerle birleştiren ve dil ile iletişimin karşılıklı bağımlılığını ele alan iletişimsel yaklaşımın kuramsal bakış açısına dayanır” (Larsen-Freeman, 2000: 121). Yani dil öğretim etkinlikleri dilin ve iletişimin karşılıklı bağıntısı göz önünde bulundurularak düzenlenir. Ayrıca “İletişimsel yaklaşımın dayandığı temel ilkeler bir yandan dilin yapısı (dil ve beyin ilişkisi), öte yandan dil kullanımı (dil ile toplum ilişkisi) üzerinde yapılan çalışmalardan doğmuştur” (Demircan, 1990:249-250). İletişimsel yaklaşımda vurgulanan dil öğreniminin kuralların öğrenimi olmadığı önemli olanın bu kuralların uygulanabilirliğinin olduğudur. Öğrencilere sadece kuralların bilgisinin verilmesi dil öğretiminin sağlıklı olmasını engelleyebilir. Dilin hem zihinsel oluşumunun hem de toplumdaki kullanımının bir arada verilmesi bütüncül olarak daha olumlu görülür.

Bu yaklaşımın temel amacı “öğrencilerin hedef dilde iletişim kurabilmelerini sağlamaktır” (Larsen- Freeman, 2000:128). İletişim için dilin sadece biçimsel özelliklerinin bilinmesi yetersiz kalır. “Dilbilimsel yeterlik, biçimlerin ve onların anlamlarının bilgisi, iletişimsel yeterliğin sadece küçük bir bölümüdür. Kalan

bölümü dilin kullanım bilgisi oluşturur. Bu nedenle öğrenciler dilin biçim anlam ve kullanım bilgisine ihtiyaç duyarlar” (Larsen- Freeman, 2000:130). Bu biçimsellik ve anlam, kullanım üçlüsünü dilbilgisel bir yapı üzerinde uygulanmasını Larsen Freeman şöyle gösterir:

8.Şekil: Üç Boyutlu Dilbilgisi Şeması (Larsen Freeman 2001: 252)

Biçim bölümünde öğrenciye dilbilgisi yapısı sunulur, anlam bölümünde bu yapının ne anlama geldiği, kullanımda ise bu yapının nerelerde ve hangi durumlarda kullanıldığı verilir. Bu üçlüden birinin eksikliği ya da az öğrenilmişliği iletişimin sağlıklı kurulmasını engelleyebilir. Bu amaçla ders içerikleri ve işlenişleri dilin biçim- anlam- kullanım özellikleri dikkate alınarak düzenlenebilir.

4. 2. 1. İletişimsel Yaklaşımda Öğretmen ve Öğrenci

İletişimsel dil öğretimini kullanan bir öğretmenin, öğrencilerin hedef dilde iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla, öğrenciye dilin iletişim için gerekli olan biçim bilgisini, anlamını ve dilin kullanım alanlarını öğretmesi gerekli görülür. Dil iletişimin kurulmasını sağlarken farklı biçimlerde farklı anlamlarda ve farklı kullanımlarda görülebilir. Öğretmen öğrenciye asıl olarak dilin kullanımını öğretirse, iletişim becerisi öğrencide gerçekleşebilir. Esas olan kullanımdır ve bu nedenle de derslerde öğrenci merkezli bir uygulama seçilir.

Öğrencilerin sınıf içindeki etkinliklerini düzenlemek ve öğrencilerin kendi aralarında iletişim kurmalarını sağlamak öğretmenin işidir. “Öğretmen derste genel

olarak etkinliklerin düzenleyicisi ve kolaylaştırıcısı durumundadır” (Larsen-Freeman, 2000:130). Öğretmenin derste konu anlatımı ya da sunum yaptığı süreler de olmakla birlikte bunlar genelde kısa sürelidir ve sadece biçimsel ve bazı anlamsal açıklamalarda gerekli görülebilir. Derslerde zaman öğrencilerin iletişimsel etkinliklerine ayrılır. Öğretmen sınıfta iletişimin oluşmasını sağlayacak durumlar yaratır ve dersini bunlara göre düzenler.

İletişimsel yaklaşımda öğrenci öğretmenin yönlendirdiği bir konu hakkında düşüncelerini açıklayabilir, diğer öğrencilerle tartışabilir. Bu etkinlikleri yaparken sürekli hedef dili kullanır. Dili, dilbilgisel doğruluğunu göz önünde tutmayarak, iletişimi sürdürebilme durumunu, kendini anlatma ve karşıdakini anlama durumunu göz önünde bulundurarak kullanır.

Derste iletişim sırasında yapılan yanlışlara ve/ya da görülen eksikliklerde öğretmen tarafından iletişimi kesecek bir düzeltme ya da tamamlama yapılmaz. “Biçimsel hatalar, akıcılık temelli etkinlikler sırasında görmezden gelenebilir ve iletişim becerilerinin gelişiminin doğal bir sonucu olarak görülebilir” (Larsen-Freeman, 2000:132). Öğretmen görülen hata ve eksiklikleri başka bir bölümde ya da derste hissettirerek öğrencilerle paylaşır. Böylece öğrencilerin iletişim güduları azaltılmamış olur. Ayrıca iletişimin doğal akışı da kesilmeyeceğinden dilin kullanımı öğrencinin kendini engellemesine yol açacak nedenlerden uzakta sağlanmış olur.

4. 2. 2. İletişimsel Yaklaşımda Öğretim Etkinlikleri, Kullanılan Malzeme ve Teknikler

İletişimsel yaklaşımın en önemli özelliği dilin toplumsal yanının öğretilmesine ağırlık vermesi yani dilin kullanımı üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bu kullanım sırasında gerçek iletişimin oluşturulmaya çalışılması önemli görülür. “Morrow’a göre gerçek iletişimi oluşturan etkinlikler üç temel özelliğe sahiptirler: *bilgi boşluğu*, *seçim* ve *geri bildirim*” (Larsen- Freeman, 2000:129). Bu kavramları kısaca açıklamaya çalışalım:

Bilgi Boşluğu: Öğretim sırasında kullanılan etkinlikler doğal dilin uygulamaları olduğu için, yapılacaklar ya da söylenilecekler konusunda öğrencinin

bir bilgisi söz konusu değildir. Hangi iletişimde nasıl bir sürecin gelişeceğini bilmemesi öğrencinin derse karşı olan ilgisinin sürekliliği açısından önemlidir. Bu bilgi boşluğu sayesinde, öğrenci bu boşluğu doldurmaya çalışacağı için, ders öğrenci için sıkıcı olmaktan kurtulabilir.

Seçim: İletişimsel etkinliklerde iletişime katılmada ya da sorulan bir soruya yanıt vermede öğrencinin seçme şansı vardır. Bu seçim sadece anlamsal bir durum değildir. Öğrenci biçim, anlam ve kullanım bakımından istediği yapıda bir tümce seçebilir. İletişimin devamını seçilen tümce belirleyecektir. Bu seçim şansı öğrencinin dilde biçimsel olarak doğru tümceler oluşturup, iletişimsel etkinliklerde yetersiz kalmasını büyük oranda engelleyebilir.

Geri Bildirim: İletişim tek taraflı gerçekleşebilecek bir etkinlik değildir. Bu nedenle, kurduğumuz tümcelerin iletişim kurmaya elverişli olup olmadığını, iletişimi devam ettirip ettirmediğini ancak karşıdan gelecek bildirim yoluyla öğrenebiliriz. İletişimsel becerilerin içinde tüm iletişim yöntemleri bulunduğu için bu bildirim sözlü ve yazılı olabileceği gibi beden dili kullanılarak yapılan bir bildirim de olabilir.

İletişimsel yöntemde hazırlanan malzemelerde bu üç özelliğin bulunuyor olmasına dikkat edilir. Derslerde özgün malzeme kullanmaya genellikle özen gösterilir. “Öğrencilerin sınıfta öğrendiklerini, sınıf dışındaki gerçek dünyada kullanamamaları ve iletişimlerine aktaramamaları sorununu çözmek için iletişimsel yaklaşımı kullananlar derslerde hedef dilin doğal konuşucularının özgün dil malzemelerinin kullanımını savunurlar” (Larsen- Freeman, 2000:132). Dil öğretiminde özgün malzeme kullanmak her zaman mümkün değil gibi görünse de (öğrenmeye yeni başlayan bir öğrenci için doğal dil konuşucusunun kullandığı malzemeler karışık gelebilir) yeni başlayan öğrenciler için de kullanılacak malzemeler vardır. Basit tümce yapılarıyla iletişim kurulan pek çok doğal durum ve özgün malzeme söz konusudur.

Dil öğretiminde her yaklaşım farklı yöntem ve teknikler kullanılır. Bu durum iletişimsel yaklaşımla dil öğretimi için de geçerlidir. İletişimsel yaklaşımda dil

öğretim etkinliklerini Littlewood ikiye ayırır:

- a) İşlevsel iletişim etkinlikleri
- b) Toplumsal iletişim etkinlikleri (*Aktaran Demircan, 1990:260*).

İşlevsel iletişim etkinliklerinde genellikle öğrencinin bir duruma uygun iletişim düzeneğini kendisinin oluşturduğu görülür. Öğretim malzemesi ile karşı karşıya bulunan öğrenci uygulamalarını çoğunlukla kendi başına yapar. Littlewood'a göre işlevsel iletişim etkinliklerinde resimleri karşılaştırma, benzerlik ve ayrılıkları not etme, bir resim takımında olay sırasını belirleme, bir harita veya resimde eksik özellikleri bulma, bir öğrencinin bir perde arkasındaki öğrenciye verdiği bilgilerle/emirlerle resim çizdirmesi, biçim belirtmesi ya da harita tamamlatması, açıklamaları izleme, bilinen ipuçlarını kullanarak problem çözme gibi etkinlikler kullanılabilir. Bu etkinliklerde öğrenci metinden ya da öğretmenden gelen dilsel komutla dilsel olmayan başka bir malzemeyi kendi algıları doğrultusunda düzenler.

Toplumsal iletişim etkinliklerinde ise yapılan etkinlikler birden fazla kişiyi gerektirir. Alıcı ve vericinin yüz yüze bulunduğu doğal iletişim ortamı yaratılmaya çalışılır. Bu etkinlikler, karşılıklı konuşma, diyalog, görüşme, rol yapma, benzetim, şakalı oyun, hazırlıksız konuşma, tartışma gibi etkinliklerden seçilebilir. Bu etkinliklerde öğrenci, öğrendiği dili toplum içinde, toplumla birlikte nasıl kullanacağını öğrenir.

İletişimsel yaklaşıma göre dil öğretiminde toplumsal iletişim etkinliklerinden olan oyunlar sık sık kullanılır. Öğrenciler oyunları eğlenceli buldukları için iletişime katılmaları daha rahat sağlanır. Ayrıca oyunların düzenlemesi iyi ise oyunlar önemli birer iletişim etkinliğine dönüşebilirler. Oyunlar Marrow'un belirttiği üç özelliği belirgin bir biçimde gösterirler. Bir oyunda neler olacağı konusunda bir belirsizlik vardır (*bilgi boşluğu*). Oyun sırasında nasıl davranacağına öğrenci kendi karar verir (*seçim*). Oyunu kazanma ya da kaybetme olasılıkları vardır (*geri bildirim*). Bu özelliklerin olması oyunların iletişimsel etkinliklerde etkili bir biçimde kullanılmasını sağlar.

Sınıfta kurulan iletişim ortamında iletişimi etkileyen başka malzemeler de bulunabilir. Demircan iletişimsel öğretim malzemelerini üçe ayırır: “Metne dayalı malzemeler, göreve dayalı malzemeler ve nesneye dayalı malzemeler” (Demircan, 1990:261). Metne dayalı malzemeyi iletişimsel öğretimi yönlendiren ve destekleyen kitaplar oluştururlar. Çünkü metinler “başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapılardır” (Günay, 2007b:44). Bu yapılar dilin kullanımını konusunda önemli bir göreve sahiptirler. Malzeme olarak kullanılmaları dilin işleyişinin görülmesi açısından önemlidirler. Göreve dayalı malzemeler ise alıştırmalar, ipucu kartları, etkinlik kartları, ikili iletişim alıştırmaları, kitapçıklar, bilmeceler gibi malzemelerdir. Bu malzemeler yoluyla öğrenci dili görevlerle bütünleştirilmiş olarak öğrenir ve genellikle öğrenciler açısından eğlenceli gördüklerinden derslerin sıkıcı olmasını engelleyen bir yönleri de vardır. Yararlanılan nesnelere ise dergiler, ilanlar, gazeteler, haritalar, resimler, simgeler ve grafik gibi nesnelere dir. Dergiler, gazeteler ve ilanlar yaşayan dilin en canlı kullanımlarının sergilendiği ürünlerdir. Bu bakımdan öğrencinin dilin gerçek kullanımıyla karşılaşabileceği ürünler olarak derslerde kullanılması gerekli görülür. Diğer dilsel olmayan nesnelere ise (haritalar, resimler, simgeler, grafikler...) dil ile yorumlanır ve yine dil ile okunurlar. Bu bakımdan dil ile verilen komutlarla birlikte kullanılması ya da bu nesnelere yolu ile öğrencilerin konuşturulması sağlandığından derslerde kullanılması yorumlama becerilerini geliştirebilir.

4. 2. 3. İletişimsel Yaklaşımda Metin Kullanımı

Dilin biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özelliklerini taşıyan ve dil öğretiminde sıklıkla kullanılan malzemelerin başında metinler gelir. Çünkü metinler dilsel bakımdan bağdaşık, anlam bakımından tutarlı bir bütündürler; kullanım bakımından ise bir alıcı için üretildiklerini düşünürsek verici ve alıcıyı okuma etkinliği sırasında içinde barındıran iletişimsel yönü güçlü ürünlerdir. Yani iletişimsel yaklaşımın gerektirdiği bütün özellikleri içlerinde bulundurlar. Kullanılan metinlerde öğrencinin metin yoluyla iletişim oluşturmasını sağlayacak durumlar yaratılır ve biçimsel, anlamsal ve kullanımsal özellikleri etkinlikler yoluyla desteklenebilir.

Metinlerin kullanılacağı etkinliklerin düzenlenmesinde Marrow'un belirttiği bilgi boşluğu, seçim ve geri bildirim özelliklerinin bulunması öğrencinin iletişim kurmasını sağlayacak özellikler olduğundan metinlerin bu ölçütlere göre düzenlenebilir. Özellikle Littlewood'un belirttiği işlevsel etkinliklerin çoğunda metinlerin kullanıldığı görülür. Örneğin öğrencilere karıştırılmış tümcelerden oluşmuş bir metin verilerek bunun düzenlenmesi istenebilir. Bu tip etkinliklerle öğrenci metnin bağdaşıklık ve tutarlılık özelliklerinin farkına varacaktır. Tümcelerdeki adil kullanımı, anlamsal belirleyiciler, metnin bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri açısından, bu biçimdeki malzemelerle (karıştırılmış tümcelerle) öğretilebilir.

İletişimsel dil öğretimine yönelik oluşturulan izlencelerde Munby'nin belirttiği iletişimsel dilsel beceriler dizininde yer alan metin kullanımı ile ilgili maddeler şunlardır:

- “- Çıkarımlar yaparak mecazları çözerek metinde açık olarak verilmemiş olan bilgiyi anlamak
 - Metnin bölümleri arasında (tekrar, eşanlamlılık, altanlamlılık, karşıtez, karşıtlık, birlikte kullanım, adil vb. gibi yerine geçme birimleri yoluyla) sözcüksel bağıntı ilişkilerini anlamak/uygulamak.
 - Metinden istenen bilgileri seçerek çıkarmak
 - Önemli/ilgili bilgileri (tüm metnin/içindeki belli bir konunun) özete dönüştürmek
 - Gerekli işlemleri kullanarak artık ve ilgisiz bilgileri atarak metni kısaltma
 - Özel olarak istenen bilgiyi bulmak için metne göz gezdirmek
 - Sözlü ve yazılı metinlerde verilen bilgileri tablo, çizim ve grafiğe dönüştürme” (Aktaran Demircan, 1990:258-259).

Bu belirtilen dilsel becerilerin yanında metinler, öğretmenin yapacağı gereksinim çözümlemesine ve öğrencinin dili öğrenme amacına göre düzenlenerek derslerde kullanılabilir.

4. 2. 4. İletişimsel Yaklaşımda Betimleyici Metin Kullanımı

Metinlerin iletişimin önemli bir boyutunda yer aldıklarını daha önce belirtmiştik. Her metin tipinin ve türünün iletişim içinde farklı kullanım alanları olabilir. Metin tiplerinin her birinin ayrı işlevleri olduğunu da çalışmamızın önceki bölümlerinde belirtmiştik. Biz çalışmamızın bu

bölümünde metin tiplerinden betimleyici metinlerin, iletişimsel dil öğretiminde nasıl araç gereç olarak kullanılabileceğini göstermeye çalışacağız.

Betimleme iletişimsel etkinliklerde çok yer almayan bir metin tipi gibi görünse de, daha önce belirtilen betimlemenin alıcıya dönük işlevlerini (bilgi verme, anlatma, ikna etme) göz önünde bulundurduğumuzda iletişim değerini daha iyi görebiliriz. Betimleyici metinler Littlewood'un belirttiği işlevsel etkinliklerde iletişimsel malzeme olarak kullanılabilirler. Öğrencinin öğretim malzemesini genellikle kendisinin düzenlediği bu etkinliklerde birden çok öğrenci de birlikte çalışabilir. Bu çalışma sırasında da betimleyici metinler yönlendirici ya da farklı özelliklerle etkinlikte yer alabilirler.

Öğrenci renklendirilmemiş bir resim çizimini, betimleyici metinde verilen bilgiler doğrultusunda renklendirebilir. Bu etkinlik sırasında metin öğretmen tarafından okunabileceği gibi yazılı olarak resmin yanında da bulunabilir. Ya da başka bir öğrenci seslendirebilir. Bu etkinlik yoluyla öğrenci renkleri ve resimde yer alan nesnelere adını ve birbirine göre konumunu öğrenebilir. Böyle bir etkinlikte öğrenci sıfatları ve yer belirteçlerini, betimleme nesnesine ait sözcüksel alanı ve betimleyici bir metnin basit olarak düzenlemesini öğrenebilir

43. Örnek

Piknikte arkadaşlarıyla oyun oynamaktan yorulan sarı saçlı küçük kız kahverengi örtünün üzerinde oturuyordu. Kızın üzerinde mavi bir elbise ve başında kırmızı bir başlık vardı. Başlığı ile elbisesi arasına beyaz bir yakalık takmıştı. Ayaklarında da kırmızı ayakkabıları vardı. Yanında ise sarı bir sepet içinde, üzeri beyaz örtülü bir kavanozu ve kahverengi ekmeği vardı. Ellerinde ise topladığı yeşil yapraklı, ortaları sarı, kenarları beyaz çiçekleri tutuyordu. Yüzünde bir gülümseme vardı.

Benzetim yoluyla sınıf betimlenen bir uzama göre öğrenci tarafından döşenebilir. Betimleyici metinde yeri belirtilen nesnelere birebir öğrenci tarafından yerleştirildiğinde öğrenci okuduğunu, dinlediğini anlamaya çalışır ve bu işlemi kendi yapacağı için daha iyi güdülenir. Öğrendiklerini yaparak yaşayarak uygulamış olur.

Betimleyici metin resim eşleştirmesi de iletişimsel yöntemde kullanılacak bir tekniktir. Bu etkinlikte betimlemesi verilen nesnelere ve/ya da kişilerin resimleri karışık olarak verilir. Öğrenciden metni, okuduktan sonra uygun resimle eşleştirmesi istenir. Böyle bir etkinlikte betimlemesi verilen nesne ya da kişinin oluşturduğu sözcüksel alan özellikleriyle birlikte öğrenciye kazandırılabilir. Örneğin bir portre betimlemesinde insan yüzündeki bölümlerin adları ve bu bölümlerin özellikleri (sarı uzun saç, çekik göz gibi) öğretilir. Bu etkinlik eşleştirme biçiminden başka, betimlemesi verilen resmi şıklarda bulma ya da resmin betimlenmiş metnini şıklarda bulma olarak da düzenlenebilir.

Littlewood'un belirttiği işlevsel etkinliklerden, bir öğrencinin perde arkasındaki öğrenciye verdiği bilgilerle/emirlerle resim çizdirme etkinliği, betimleyici metinler kullanılarak etkili bir biçimde yapılabilir. Betimlemenin tanımında da yer alan göz önünde canlandırma özelliği sayesinde resmi çizen öğrenci diğer öğrencinin okuduğu metni anlama becerisi ölçüsünde gözünün önünde canlandırarak resmini oluşturabilir. Betimleme ne kadar ayrıntı içerir ise öğrencinin yapacağı resim de o kadar ayrıntılı olacaktır.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde betimleyici metinlerin sözcük öğretiminde ve diğer alanlarda nasıl kullanılabileceğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda giriş bölümünde çalışmanın amacı, problem durumu, sayıtlar ve çalışmanın sınırlılıkları belirtilmiştir. İlgili yayın ve araştırmalar belirtildikten sonra 3. bölümde *Metin Kavramı ve Metinlerin Genel Sınıflandırmasından* söz edildikten sonra betimleyici metinler incelenmiştir. Betimleyici metinler, *betimlemenin tarihi, nesnelere, işlevleri, yöntemleri ve anlam olgularıyla* incelendikten sonra betimleyici metinlerde kullanılan *dilsel yapılar* açıklanmıştır. Ayrıca betimleyici metinlerde *betimleyici* konusuna da değinilmiştir. Bulgular ve yorumlar bölümünde ise *Yabancı Dil Öğretiminde Metin Kullanımı* konusu, *metin seçimi, özgün metin kullanımı* gibi alt bölümlerle açıklanmıştır. Sonraki bölümde yabancı dil öğretimi yaklaşımlarından, günümüzdeki kullanımı ve gereksinimleri karşılaması göz önünde bulundurularak, iletişimsel yaklaşım seçilmiştir ve iletişimsel yaklaşımın genel özelliklerine değinildikten sonra, bu yaklaşımın metinleri kullanımı konusu açıklanmış ve iletişimsel yaklaşımda betimleyici metinlerin malzeme olarak nasıl düzenlenip kullanılabileceği belirtilmiştir. Kuramsal olarak bu sıralamada biçimlenen çalışma önerilen uygulama örnekleriyle sonlandırılmıştır.

Uygulama örnekleri düzenlenirken öğrenci düzeyinin Avrupa Dil Portfolyosunda belirtilen altı düzeyden, temel düzey (A1, A2), orta düzey (B1, B2) ve ileri düzey (C1, C2), temel düzey ve B1 seçilerek bu düzeye yönelik sözcüklerin öğretilmesine çalışılmıştır.

Dil öğretiminde önemli bir basamakta yer alan sözcük öğretimi her yaklaşıma göre değişik etkinliklerle düzenlenir. Çalışmamız sırasında bu

yaklaşımların ve etkinliklerin tümünü ele almadık ve çalışmalarımızı, uygulamamızı yaparken bazı sınırlandırmalarda bulduk. Çalışmamızın temel amacı sözcük öğretimini açıklamak olmadığı için bu konuyu ayrı bir başlıkta değerlendirmeyip diğer konularla iç içe almayı uygun gördük. Uygulamalarda da bu sınırlamaya uyarak betimleyici metinler yoluyla sözcük öğretimi konusu çerçevesinde çalıştık. Önerilen malzemelerde betimleyici metnin içerdiği sözcüksel alanın ve betimleyici metinlerde yoğun olarak kullanılan sözcük türlerinin öğretilmesine yönelik düzenlemeler yaptık. Sözcük öğretiminin metinlerle ve görsellerle desteklendiğinde daha etkili olabileceği görüşüyle betimleyici metinler görsellerle destekledik.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çoğunlukla tümce düzeyinde çalışmalar görülmektedir. Hatırlanabilirlik açısından diğer konulara göre daha karmaşık olduğu için öğrencinin bu sözcükleri metinlerle, resimlerle ilişkilendirmesi, sözcüklerin öğrenimi ve hatırlanması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Dil öğretimi etkinliklerinde metinlerin daha işlevsel kullanımı sağlanarak, konular bir bütünlük içinde sunulabilir. Bu amaçla, bu çalışmadan yola çıkılarak farklı metin tipleri, içerdikleri sözcüklerin sıklığına göre, farklı sözcüksel alanlarla ve farklı sözcük türleriyle eşleştirilerek yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik çeşitli malzemeler oluşturulabilir.

Çalışmamızın sonundaki uygulama örnekleri belirli bir öğrenci grubu üzerinde uygulanmadığından kullanılabilirlikleri ve yararları konusundaki görüşlerimiz önceki bölümlerde ele alınan bilgilerden kaynaklanmaktadır. Bu önerilerin uygulanıp sonuçlarının tartışılarak etkinliklerin düzenlenmesi Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi açısından daha da yararlı sonuçların çıkmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

A. SÖZLÜKLER

- AYVERDİ, İ. (2006) **Misali Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- DEVELİOĞLU, F. (1984) **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, 6. baskı. Ankara.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2007) **Türkçe Sözlük**, 6. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.
- VARDAR, B. (2002) **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Miliet, **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** ,Cilt 3.
- Türkçe Sözlük** (2005) Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.

B. KİTAPLAR

- AKATLI, F. (1995) **Pusulamız Felsefe**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- AKSAN, D. (1998)**Anlambilimi ve Türk Anlambilimi**, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, D. (2005) **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, 5. Basım, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKTAŞ, Ş. (2000) **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- AYDIN, Ö. (1996). **Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi**. Ankara.
- AYGÜNEŞ, M. (2007) **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisini Geliştirme Yolları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BARTHES, R. (2006) **Yazı Üzerine Çeşitlemeler Metnin Hazzı**, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- BERGER, J. (1986) **Görme Biçimleri**, İstanbul:Metis Yayınları.
- BİNYAZAR, A.; ÖZDEMİR, E. (2006) **Yazma Öğretimi/ Yazma Sanatı**, İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- BOURNEUR, R.; RÉAL Q. (1989) **Roman Dünyası ve İncelemesi**, Çeviren: Hüseyin Gümüş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- BUTOR, M. (1991) **Roman Üstüne Denemeler**, Çeviren: Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul: Düzlem Yayınları.
- COLLİE, J. and SLATER, S. (2007) **Literature in the Language Classroom**, Newyork: Cambridge University Pres, 21. printing.
- DEMİRCAN, Ö. (1990), **Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri**, İstanbul: Ekin Yayıncılık.
- DERMAN, İ. (1991) **Fotoğraf ve Gerçeklik**, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- DİLEK, İ (1995) **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Özgün Metinlerle Çalışma Yolları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİLİDÜZGÜN, Ş. (1995) **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazımsal Metinler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FİLİZOK, R. (2001) **Anlam Analizine Giriş**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- GÜNAY, V. D. (2004) **Dil ve İletişim**, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GÜNAY, V. D. (2007b) **Metin Bilgisi**, 3. baskı, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GÜNAY, V. D. (2007a) **Sözcükbilime Giriş**, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GUIRAUD, P. (1999) **Anlambilim**, Çeviren: Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- KANDİNSKİ, V. (1993) **Sanatta Zihinsellik Üstüne**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KIRAN, Z.; KIRAN A. (2000) **Yazımsal Okuma Süreçleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KIRAN, Z. ; KIRAN A. (2006) **Dilbilime Giriş**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KIRAN, Z.; KIRAN A. (2007) **Yazımsal Okuma Süreçleri**, 3. baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- LARSEN-FREEMAN, D. (2000) **Techniques and Principles in Language Teaching**, Second edition, Oxford: Oxford University Press.
- ONG, W. J. (1995) **Sözlü ve Yazılı Kültür**, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZKAN, B. (2007). **Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Fiillerle Birlikte**

Kullanımları ve Eşdizimliliği, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi.

POSPELOV, G. N. (1985) **Edebiyat Bilimi I-II** Çev. Yılmaz Onan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ROBBE-GRİLLET, A. (1989) **Yeni Roman**, İstanbul: Ara Yayıncılık.

ŞENÖZ AYATA, C. (2005) **Metindilbilim ve Türkçe**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

THORNBURY, S. (1999) **How to Teach Grammar**, Harlow: Longman

C. MAKALELER

AKSAN, M. ve AKSAN, Y. (1991) “Metin Kavramı ve Tanımları”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara: Hitit yayınevi [90-104].

CALFEE, C. R. and CHAMBLISS, J. M. (1987) **The Structural Design Features of Large Texts**, Educational Psychologist, [357-378]

CEM, A. (2005). “Dilbilgisi Öğretiminde Biçim-Anlam-Kullanım Üçlüsü: Ders Malzemesi Hazırlama ve Uygulama Önerisi”. **Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi**. (128), 7-24.

DAY, R.R. (1996) **Selecting a Passage for the EFL Reading Class**, English Language Teaching FORUM Vol 32 No:1 pg.20, <http://exchanges.state.gov/forum/vols/vol32/no1/p20.htm> (05.04. 2008)

DOĞUMAN, E. (1983) “Yabancı Dil Öğretiminde Yazılı Anlatım” **Türk Dili Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı**, (379-380), 207-210.

GÜNAY, V. D. (2001) “Betimleyici Metinlerin Algılanması ve Anlamlandırılması” **21. Yüzyıla Girerken Yazında Dil Kullanımları**, Editörler: Prof. Dr. Ünsal Özünlü, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali Gülel, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, [90-102]).

HUBER, E. & UZUN, L. (2001), “Metin Türü ve Yazma Edimi İlişkisi: Bilimsel Metin Yazma Edimi”, **Dilbilim Araştırmaları**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, [9-34].

İŞERİ, K. (1996) “Dilin Kazanımı ve Yabancı Dil Öğretimi” **Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi**, (43), 21-27.

- KUDAT, C. (1996) “Yabancı Dil Öğretiminde Yazınsal Metin Kullanımı” **Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi**, (43), 32-41.
- ONURSAL, İ. (2003) “Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, Yayına Hazırlayanlar: Prof.Dr. Ayşe Kıran, Doç.Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere, Multilingual Yayınları, Dilbilim Dizisi, 2003, İstanbul, ss.121-132.
- ÖZÜNLÜ, Ü. (1983) “Yabancı Dil Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri ve Kullanılması”, **Türk Dili Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı**, (379-380), 176-190.
- PARSA, A. F. (2004) “İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi” **Anadili Dergisi** (33), 59-71.
- RONA, B.; DEDES, G. (1999), “Dil Eğitiminde Amaç- Beceri Metin- Yapı İlişkileri” **Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi**, (82), 67-73.
- SUNEL, H. A. (1983) “Yeni Romanda Öge Değişiklikleri” **FDE, Hacettepe Üniversitesi Yazın ve Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, sayı: 12, 1983, Ankara, s. 83- 93.
- UZDU, F. ; GÜNAY, V. D. (2008) “Betimleyici Metinler Yoluyla Yer Belirteçlerinin Öğretimi”, **Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu**.
- ÜNAL, Ç. (2005) “Yabancı Dil Öğretiminde Edebi Metinler: Yenilikçi Yaklaşımlara Geçiş Süreci ve Gerekçeleri”, **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, 203-212.

D. İNTERNET KAYNAKÇASI

- AKDENİZ, S. “Betimleyici Anlatım:Tasviri “descriptif” Metinler”
<<http://www.ege-edebiyat.org/docs/319.doc>> son ulaşım 29 Mayıs 2008
- GÜNGÖR, Ş. (2005) “Fotoğrafik Görüntüde Uzam”
<<http://ilef.ankara.edu.tr/fotograf/gorsel/dosya/1112949856Fotouzam.doc>> son ulaşım 29 Mayıs 2008

MEDİNA, B. L. (2002/2003) “The Role of the Text Linguistics in the Foreign Language Class”, **Encuentro Revista de Investigación e Innovación en la clase de idiomas**. No: 12, [148-156]

<<http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/10017/990/1/The+Role+of+Text+Linguistics+in+the+Foreign+Language+Class.pdf>> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

Milli Eğitim Bakanlığı “Avrupa Dil Portfolyosu/ European Language Portfolio”
<http://adp.meb.gov.tr> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

E. ÖRNEKLERİN KAYNAKÇASI

ABASIYANIK, S. F. (1982) **Bütün Eserleri 2**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ADIVAR, H. E. (1974) **Sinekli Bakkal**, İstanbul: Atlas Kitapevi.

AĞAOĞLU, A. (1996), **Toplu Oyunlar**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

AKSAL, S. K. (1994) **Öyküler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BUĞRA, T. (2003) **Osmancık**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

GÜNTEKİN, R.N. (1988) **Bir Kadın Düşmanı**, İstanbul: İnkılap Yayınları.

HALİKARNAS BALIKÇISI (2003) **Agata Burina Burinata**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

KANIK, O. V. (2001) **Bütün Şiirleri**, İstanbul: Adam Yayıncılık.

KARAOŞMANOĞLU, Y. K. (2002) **Kiralık Konak**, İstanbul: İletişim Yayınları.

KARAY, R. H. (2002) **Bugünün Saraylısı**, İstanbul: İnkılap Yayınları.

KEMAL, Y. (2002) **Fırat suyu Kan Akıyor Baksana**, İstanbul: Adam Yayınları.

KEMAL, Y. (2000) **Ölmez Otu**, İstanbul: Adam Yayınları.

KEMAL, Y. (1995) **İnce Memed**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KEMAL, Y. (1998) **Demirciler Çarşısı Cinayeti**, İstanbul: Adam Yayınları.

KÜR, P. (2002) **Akışı Olmayan Sular**, İstanbul: Can Yayınları.

ÖZAKMAN, T. (2002) **Toplu Oyunları**, İstanbul: Mitos Boyut yayınları.

PAMUK, O. (2002) **Beyaz Kale**, İstanbul: İletişim Yayınevi

SAFA, P. (2004) **Dokuzuncu Hariciye Koşuşu**, İstanbul: Alkım Yayınevi.

TANPINAR, A. H. (2004) **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, İstanbul: Dergah Yayınları.

ÜMİT, A. (2002) **Patasana**, İstanbul: Doğan Kitap

YALÇIN, A. (1986) **A'dan Z 'ye Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul: Geçit Kitabevi.

Güzel Yazılar Hikayeler 2, Ankara:TDK Yayınları, 2000.

Türk Dili Gezi Özel Sayısı, Ankara: TDK Yayınları, Sayı:258, Mart 1973.

<http://www.kesfemekicibak.com/gezi/turkiye/04266/> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

<http://www.evcilkediler.com/kedi-irklari/ankara-kedisi-angora> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

<http://www.biggllook.com/biggravel/sehirler/Bodrum/bodrumkalesi.asp> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

<http://www.sihirlitur.com/gezi/abant/yorum.html> (son ulaşım 29 Mayıs 2008)

1. EK

OKUMA ETKİNLİĞİ

ÇOK GÜZEL BİR EVİMİZ VAR

Çok güzel bir evimiz var. Kocaman kocaman odaları aynalar, yıldızlı koltuklarla; duvarları, tavanları resimlerle süslü. Tavanlardan yerlere değin uzanan koyu renkli kadife perdeler, her odada irili ufaklı sanki yüzlerce halı. Üstelik kırılacak eşya dolu bir sürü küçük masa. Cilasız ayna gibi parlayan büyük yemek masası. Arkalıklı, oymalı, her biri iki kişiyi sığdıracak genişlikte sandalyeler. Ellemeye bayıldığım satenle kaplanmış koltuklar. Yürümekle bitmeyen- koşmak yasak!- iç içe geçmiş salonlar. Annemin neredeyse salonlar kadar büyük yatak odası. Beyaz kürk örtüsünün üstünde yuvarlanmaya doyamadığım kocaman karyolasıyla çok sevdiğim bir evimiz var.

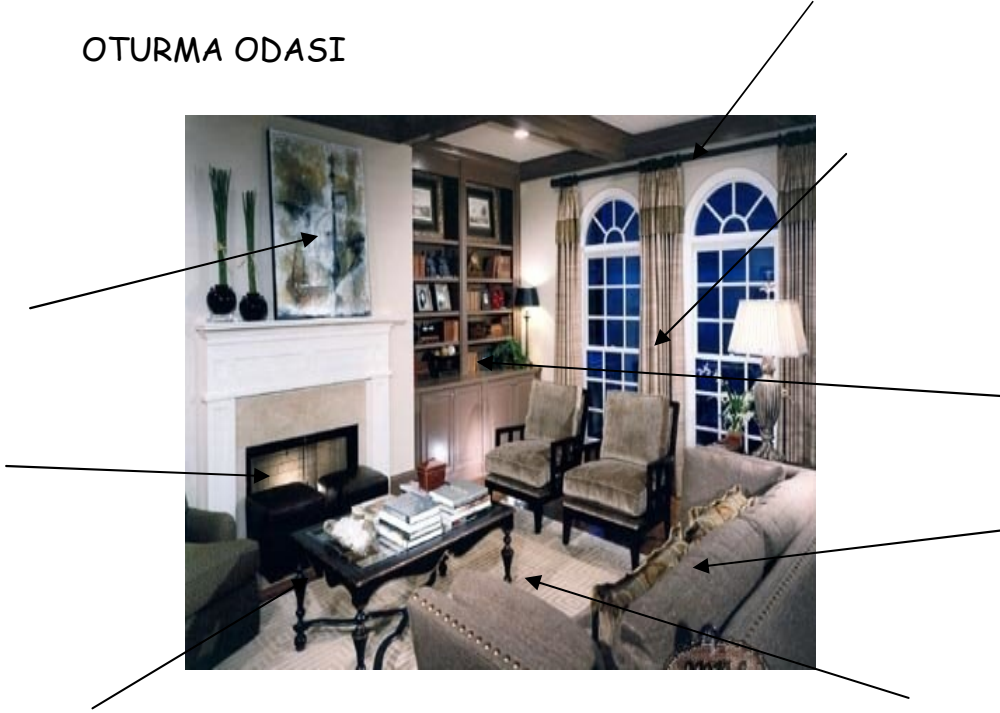
(Pınar Kür, Akışı Olmayan Sular)

Uzamı belirten sözcükler		
Cins İsimler	Bir uzamı niteleyen sıfatlar	Yön belirten sözcükler
Ev, oda, ayna, koltuk, duvar, tavan, resim, perde, halı, eşya, masa, yemek masası, salon, örtü, karyola	kocaman, koyu renkli, küçük, oymalı, yürümekle bitmeyen iç içe geçmiş,	üstünde

Aşağıda verilen sözcükleri resimdeki oklarla eşleştiriniz.

(Koltuk, perde, sehpa, tablo, şömine, abajur, kitaplık, halı)

OTURMA ODASI

Bu sözcükleri kullanarak odayı görmeyen arkadaşınıza anlatınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu oda ile yukarıdaki odayı karşılaştırıp farkları ve benzerlikleri yazınız

FARKLAR

Oturma odası	Bu oda
<i>Şömine var</i>	<i>Şömine yok</i>

BENZERLİKLER

Oturma odası	Bu oda

2.EK

DİNLEME ETKİNLİĞİ

1. Aşağıdaki resmi dinlediğiniz metne göre renklendiriniz.

(Piknikte arkadaşlarıyla oyun oynamaktan yorulan sarı saçlı küçük kız kahverengi örtünün üzerinde oturuyordu. Kızın üzerinde mavi bir elbise ve başında kırmızı bir başlık vardı. Başlığı ile elbisesi arasında beyaz bir yakalıklı takmıştı. Ayaklarında da pembe çorapları ve kırmızı ayakkabıları vardı. Yanında ise sarı bir sepet içinde, üzeri beyaz örtülü yeşil bir kavanozu ve yuvarlak ekmeği vardı. Ellerinde ise topladığı yeşil yapraklı, ortaları sarı, kenarları beyaz çiçekleri tutuyordu. Yüzünde bir gülümseme vardı).

SIFAT TAMLAMALARI

Bir adın önüne gelerek onu niteleyen ya da belirten sözcükler sıfattır.

Niteleme de adın rengi, durumu, biçimi gibi özellikleri belirtilir.

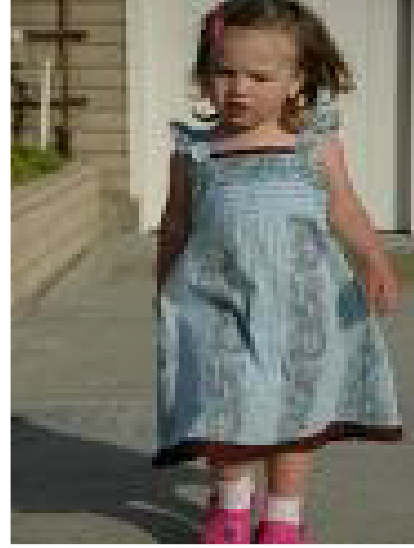
SIFAT	İSİM
Sarı	Saç
Küçük	Kız
Kahverengi	Örtü
Mavi	Elbise
Kırmızı	Başlık
Beyaz	Yakalık
Pembe	Çorap
Kırmızı	Ayakkabı
Sarı	Sepet
Beyaz	Örtü
Yeşil	Kavanoz
Yuvarlak	Ekmek
Yeşil	Yaprak
beyaz	Çiçek

2. Senin üzerinde neler var ve ne renk söyler misin?

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3.Nesi Var?

Resimlerin altında verilen kutucukları uygun biçimde eşleştiriniz.

Tombiş
Mavi
Sarı
Gri

Pantolon
Saç
Hırka
Yanak

Çizgili	Ayakkabı
Pembe	Saç
Kahverengi	Çorap
Beyaz	Elbise

4. Bu sözcükleri kullanarak çocukları betimleyen bir paragraf oluşturunuz.

.....

.....

.....

3.EK

BODRUM KALESİ ve SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ

Bodrum Kalesi, iki liman **arasında**, üç taraf denizle çevrili, kayalık bir yarımada üzerine kurulmuştur. Kalenin, kare biçimine yakın bir görünümü vardır. Kale 80x85 metre ölçülerindedir. En yüksek yeri, deniz seviyesinden 47,5 metre olan Fransız Kulesidir.

Kalesinin duvarlarında 249 arma vardır. Armalar, kulelerin savaş stratejisinin gelişmesiyle, yapılan eklentilerin ve onarımların yapıldıkları tarihlerin anlaşılmasına yardımcı olan bir imza gibidir.

İç kaleye yedi kapı geçilerek ulaşılır. İç kalenin gezdiğiniz her yeri, sizi karşılayan tavus kuşları, güvercinleri, firavun tavukları yanında Renk renk begonvilleri, karanfilleri, çeşitli kaktüsleri, çam, gölge ağacı, Akdeniz iklimine uygun her türlü çiçek ve ağaçlarıyla doğal bir parka girdiğiniz izlenimini verir.

İç kalede dut ağacının gölgesinde dinlenen Şapel, gotik tarzdadır ve kalenin en güzel yapıdır. Şapelin hemen **sağında bulunan** Türk hamamını gezdikten sonra, Şapelin **solundaki** yoldan **yukarı** doğru yürüdüğünüzde, Romalı devlet adam amforalarının arasında, yüzyılların heybetiyle sizi, bulunduğu yol kenarından izler. Amfora parkından **yukarıya** doğru yürüdüğünüzde, karşınıza gelen yapı, cam salonu olarak kullanılmaktadır.

BIÇİM

Yer belirten sözcükleri iki grupta ele alabiliriz.

Ad işlevli sözcükler	Belirteç işlevli sözcükler
Herhangi bir ada göre belirlenen yönü anlatırken kullanılırlar. Adlarla birleşerek tamlama oluştururlar.	Tümcedeki eylemleri ve eylemsileri yer-yön anlamıyla gösteren ve onları harekete geçiren sözcüklerdir. Eyleme ne yöne, ne tarafa, nereye soruları yöneltildiğinde yer belirteçleri ortaya çıkar. Yer belirteçleri mutlaka eylemden önce yer alırlar

KULLANIM

1. Aşağıdaki metni inceleyiniz, yer yön belirten sözcüklerin altını çiziniz.

FİNLANDİYA'DA ÜÇ GÜN

Fin toprağı bizi pembe bir gülüşle karşıladı. Temiz, ince, şiire benzer bir gülüş... Sandım ki büyük, pek büyük bir varlığın önüne çıktım: Gönlümde saygıyla dolu bir sarsıntı başladı.

Akşamdı. Güneşin batma saatleriydi. Engin bir yeşilliğin arasında ufuklar alev alev yanıyordu. Bembeyaz alınlı, sevimli istasyon evinin önünde durduk. Önümüzden bir grup asker geçti. Hepsi de bir elden, bir kalıptan çıkmış gibi ince boylu, güneş saçlı, güneş yüzlü gençler. Giyimleri tertemiz...

Tren yürüdü. Sanki estetiğı güçlü bir sanatçının resim albümünden yapraklar çeviriyorum: Sağda solda en olgun bir zevkle düzeltilmiş bahçeler, parklar, evler. Uzakta, mavi bir düşü andıran solgun bir deniz parçası. İki sıralı ağaçlık bir yoldan çiçek demetleri denli güzel, yüzleri tatlı bir yanıklıkla koyulaşmış pijamalı genç kızlar dönüyor. Hepsi gürbüz, sevimli, ağır başlı, ince... Bir başka yolda mavi gözleri, altın saçları, yumuk yanaklarıyla birer altın top gibi, irili ufaklı köy çocukları. Hepsinin yüzünde sessiz bir gülümseme izi var. Trenin sağında solunda bisikletle

gezenler...

Saat geceye doğru ilerliyor. Güneş uykuya yatırılmış, ama bir türlü uyumak istemeyen, ikide bir hırçın elleriyle cibinliğini çekip açan yaramaz bir çocuk gibi ara sıra bulutları sıyrarak ufkun **her köşesinden** pembe pembe gülüyor.

Birdenbire çamların bir **köşesinde** kızılık genişledi, gün doğuyor sandım. Saate baktım, daha on bir. Anlaşılan, tren biraz yükselmişti.

Bir istasyonda, koyu kırmızı kadife kasketli, koyu lacivert giysili, ağır duruşlu güzel bir genç kız: İstasyon memuru... Yolun **kenarına** konulmuş biblo gibi bir şey...

Tren kalkıyor. Yine parklar, bahçeler, köyler, kentler geçiyoruz. Hep o düzgünlük, hep o temizlik ve güzellik... Yollarda gezenler eksik değil. Renkli bir loşluğun **arasında**, güzel gençler, düşlerimize giren periler gibi dolaşiyor. **Yerden göğe, gökten yere** uçuşan bakışlarım, en küçük bir güzelliği kaybetmekten ürüyor.

Şükufe Nihal Başar

3. Bulduğunuz sözcüklere "neyin?" sorusunu sorunuz. Daha sonra oluşan grupları yazınız.

önüne	Neyin?	Varlığın	→	Varlığın önü
arasında		Yeşilliğin		Yeşilliğin arası
önünde		Evinin		Evinin önü
Sağında solunda		Trenin		Trenin sağı solu
her köşesinden		Ufkun		Ufkun her köşesi
bir köşesinde		Çamların		Çamların bir köşesi
kenarına		Yolun		Yolun kenarı
arasında		Loşluğun		Loşluğun arası

Balkondan **aşağı** baktığınızda pek çok bina, araba ve insan görürsünüz. Boy boy binalar, değişik renkte arabalar ve telaşlı insanlar... Karmaşanın içinde **sağa sola** koşuşturan telaşlı insanlar. Arabaların *içinde* şaşkın bakınan çocuklar. Başınızı biraz **sola** çevirince yolun *solunda* **caddeye doğru** uzanmış dut ağaçları... Dallara tutunan birkaç yaprak **aşağı** düşüğünü görünce başınızı **geri** çevireceksiniz.

3. Aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

a. Metinde geçen eylemleri gösteriniz.

.....

b. Bu eylemlere nereye, ne tarafa, ne yöne sorularını sorunuz. Aldığınız yanıtları yazınız.

.....

c. Bu sözcüklere benzeyen yani yer yön belirten diğer sözcükleri yazınız.

.....

ç. Aşağıdaki eylemlerle kullanılabilecek olan yer belirteçlerini eşleştiriniz.

Girmek	aşağı
Çıkmak	sağa
İnmek	geri
Gitmek	ileri
Dönmek	çepeçevre
Sarmak	sola
Durmak	içeri
Bakmak	dışarı
Seyretmek	yan yana
Eğilmek	ortada

4.EK

YAZMA ETKİNLİĞİ

BETİMLEME YAPALIM!

Yandaki resmi aşağıdaki tablodan da yararlanarak betimleyiniz.

Kişinin Bazı Fiziksel Özelliklerinin Sözcüksel Alanı

Yaş	Görünüş	Boy	Saç	Yüz	Göz	Ten rengi
Çocuk	Zayıf	Uzun	Siyah	Yuvarlak	Siyah	Kırmızı
yaşlarda	Normal	Kısa	Beyaz	Uzun	Yeşil	yüzlü
Genç	Şişman	Orta	Kızıl	Kare	Mavi	Kumral
Orta	Bodur	boyu	Kahverengi	Oval	Kahverengi	Sarışın
yaşlı	Ciliz	Yaklaşık	Sarı	Kırışık	Çekik	Esmer
Yaşlı	Yaklaşık	"a" cm	Uzun			Soluk
Yaklaşık	"a" kg		Kısa			benizli
"a"			Kıvrıkcık			Beyaz
yaşında			Dalgalı			yüzlü
			Düz			Çilli
			Örgülü			
			At			
			kuyruğu			

.....

.....

.....

.....

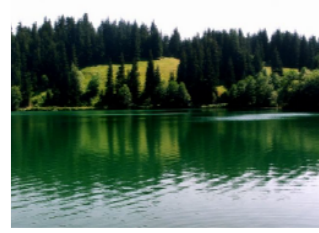
.....

.....

5. EK

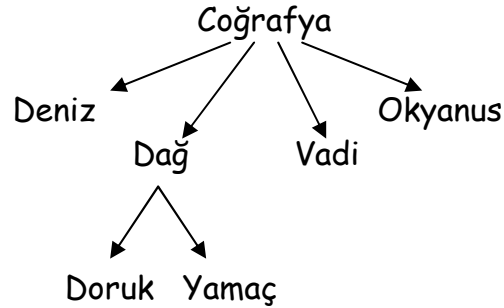
ARTVİN: Denizin Dağlı Çocuğu

Sarp dağlar, yeşil okyanus, derin vadilere doluşan sis ve hayal kervanları gibi doruklara tırmanan köyler... Çılgın Çoruh'un dağlara boyun eğdirdiği bir yamaçta salınan bir kent... Öyle bir kent ki, fırtınayla dalgalanmış Karadeniz'i andırır... Geçit vermez dağları, sarp coğrafyasıyla değil sadece; insanının çalışmasında, yürüyüşünde, şakasında, gülüşünde, horonunda o fırtınanın devinimi yansır. Artvin'dir burası; yeşilin renkleriyle afallatır insanı, her an bulutlarla oynasır.

Metinde yer alan sözcüksel alanı gösterelim.

Sözcüksel alan: Bir metinde yer alan, aynı kavramı ilgilendiren sözcüklerin oluşturduğu grup.

Deniz - dağ - vadi - okyanus

a.

b.

c.

đ.

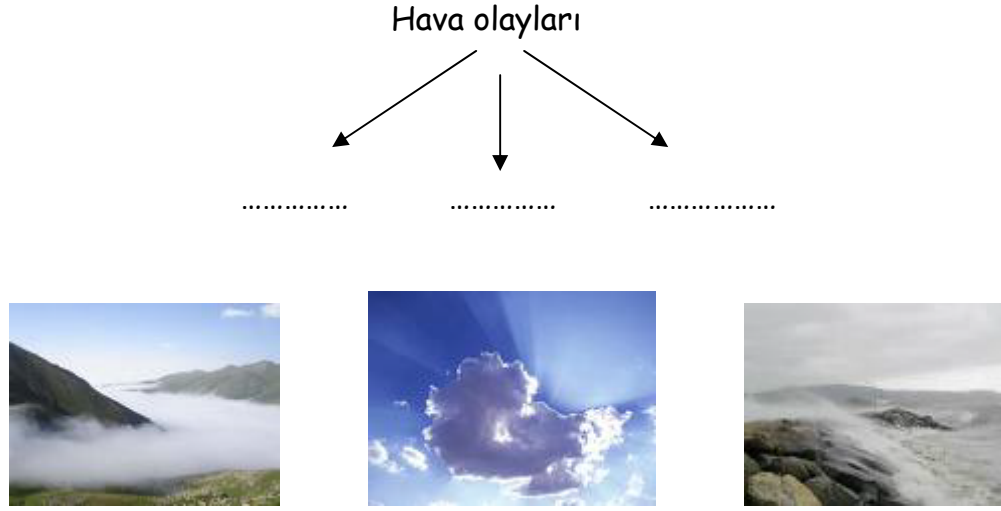

1.Yukarıda verilen sözcükler hangi resimlere ait olabilir? Metinde verilenlerden yola çıkarak bulmaya çalışınız.

- a.
- b.
- c.
- đ.

Dağ	Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hakim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümleri.
Doruk	Dağın tepesi en yüksek yeri.
Deniz	Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbirleriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.
Okyanus	Kıtaları birbirinden ayıran engin açık deniz.
Vadi	İki dağ arasındaki çukurca arazi.
Yamaç	Dağın veya tepenin herhangi bir yanı.

2. Metinde geçen hava olaylarına ait sözcüksel alanı oluşturunuz

Havadaki su buharı kütlesi.	→	Bulut
Çok güçlü rüzgar.	→	Fırtına
Havadaki duman şeklindeki buhar örtüsü.	→	Sis

3. Bildiğiniz diğer hava olaylarını sıralayınız.

.....

